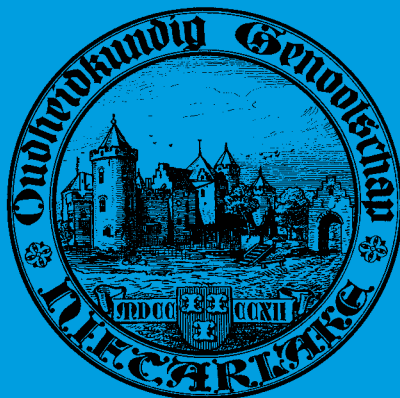

J AARBOEKJE

2018

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

JAARBOEKJE

2018

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

Ereleden en bestuur

<i>Erevoorzitter</i>	drs E. Munnig Schmidt
<i>Ereleden</i>	mw dr mr I. Dukes-Greup mw Sally Munnig Schmidt-Neubauer
<i>Lid van verdienste</i>	A.J.A.M. Lisman, Nieuwersluis
<i>Voorzitter</i>	Bertien Koole-Quarles van Ufford, Ridderhofstad Gunterstein, Zandpad 48, 3621 NE Breukelen, 06-54200754, Bertien.koole@gmail.com
<i>Secretariaat</i>	Jurgen Wasser, Straatweg 160, 3603 GT Maarssen 0346-550872
<i>Ledenadministratie</i>	mw Godelief Hofman-van Miert, Zandpad 83, 3621 NG Breukelen 0346-261201, Hofman.breukelen@gmail.com
<i>Penningmeester</i>	mr Johan Buitenga, Stationsweg 14, 3631 AK Nieuwersluis
<i>Leden</i>	drs Juliette J.M.A.M. Jonker-Duynstee Anthony Lisman mr Onno Meerstadt drs Rob Th. Schoenmaker (evenementen)
<i>Redactie 2018</i>	Juliette Jonker-Duynstee, E. Munnig Schmidt, Louise Woltering-Moors
<i>Contributie</i>	€15,- op NL66 INGB 0000513805 t.n.v. Oudheidkundig Genootschap Niftarlake
<i>Website</i>	www.Niftarlake.com
<i>ISBN</i>	978-90-8704-760-3

Jaaroverzicht 2018

Voor u ligt het Jaarboekje 2018. Hopelijk zult u veel plezier ondervinden bij het lezen van de diverse artikelen over gevarieerde onderwerpen als de recente opgravingen bij de kerk van Nieuwer ter Aa, speelhuisjes aan de Vecht, nieuwe aanwinsten van kunstwerken met Vechtse onderwerpen, de voormalige 's-Gravenlandse buitenplaats Smirna en de patriottische eigenaar van Kasteel Loenersloot, Andries Strick van Linschoten. Ook vindt u het jaarverslag van de Vechtplassencommissie in het Jaarboekje.

Zoals ieder jaar was er voor de leden een activiteitenprogramma.

Op 13 januari waren we te gast op buitenplaats Sterreschans voor de Nieuwjaarsreceptie. We werden ontvangen door de heer Kroymans en zijn familie met een heerlijk glas champagne in de Oranjerie. Meer dan 175 leden konden hier het bestuur en elkaar het beste toewensen voor 2018. Het werd een prachtige zaterdagmiddag. De mogelijkheid om door het park te wandelen, in het koepeltje te zitten en over de Vecht te kijken was geweldig, maar het hoofdhuis was helemaal adembenemend mooi. Wat heerlijk om zo het nieuwe jaar te mogen beginnen. Ons genootschap is de heer Kroymans zeer erkentelijk voor deze warme ontvangst en is diep onder de indruk van de manier waarop hij Sterreschans in een uitstekende staat heeft gebracht en houdt.

Op 7 maart troffen wij elkaar op slot Loenersloot voor de lezing van Anke van Wagenberg, curator van de Academy of Art Museum Easton (USA). Zij was een paar dagen in Nederland en wilde graag voor ons genootschap een avond vrijmaken naar aanleiding van het verschijnen na haar jarenlange onderzoek van haar boek over vader en zoon Weenix. Jan Weenix heeft het bekende schilderij vervaardigd van Agnes Block met haar man en kind en de ananas die zij begin 18de eeuw als eerste in de Nederlanden wist op te kweken in haar kas op Vijverhof. Dit werk hangt in het Amsterdam Museum. Anke verhaalde boeiend over Agnes Block, haar verblijf op buitenplaats Vijverhof en haar vriendschap met

Afb. 1. Het boek van Anke van Wagenberg over vader en zoon Weenix.

Magdalena Poulle van Gunterstein, twee invloedrijke vrouwen in de Vechtstreek in de 17de, begin 18de eeuw.

10 april waren we te gast bij onze (oud) voorzitter op Bijdorp. Ben van Doesburgh gaf een boeiende lezing over de alles-kunners Jan en Pieter Verbrugge, kanonnengieters, schilders en vooral ook uitvinders. De invloed van de Verbruggens op de industriële revolutie en de aanwezige tekeningen van hun uitvindingen maakten het tot een interessante avond. Als klap op de vuurpijl werd aan het eind van de avond een Verbruggen-kanon afgeschoten door Nico Brinck, speciaal overgekomen voor deze gelegenheid. U kunt op de website Janverbruggen.com kijken, mocht u niet aanwezig zijn geweest.

Afb. 2. De zitkamer van Bijdorp zat vol bij de lezing van Ben van Doesburgh.

Dinsdag 8 mei verzamelden we voor een bezoek aan het Koninklijk Huisarchief. Deze excursie voorzag kennelijk in een grote behoefte, want hij was al snel overboekt! En de deelnemers werden niet teleurgesteld. De rondleiding door de fantastische collectie was zeer interessant, net als de archiefstukken van de Vechtstreek die speciaal voor de groep tevoorschijn waren gehaald. Volgend jaar weer, graag!

Op 30 mei kwamen we in groten getale bij elkaar voor de jaarvergadering en het jaardiner op buitenplaats Doornburgh. Een unieke locatie die aan de vooravond van een grote verandering staat. Het voormalige klooster van de zusters is verkocht en de priorij krijgt een nieuwe bestemming als museumconcept. Wij genoten hier nog even van de oude glorie en de rust en eenvoud. Een buitenkans.

Afb. 3. Nico Brinck laadde het VOC-kanon.

De jaarvergadering stond in het teken van de overdracht van de voorzittershamer. Janine van Doesburgh had aangegeven wegens drukke werkzaamheden als startende ondernemer en als Statenlid van de Provincie Utrecht tijd te kort te komen. Ze laat uw vereniging in goede handen achter bij Bertien Koole, een ervaren bestuurder en erfgoedkenner die, mede vanuit haar betrokkenheid bij ridderhofstad Gunterstein, een ware ambassadeur is voor buitenplaatsen en cultureel erfgoed aan de Vecht.

Aansluitend wandelden we van de priorij naar huis Doornburgh voor een zalig diner van creatief bereide asperges en zalm. Goed gezelschap, heerlijk eten en een warme ontvangst. We hopen dit nog jaren met elkaar te mogen doen.

Afb. 4. Janine van Doesburgh droeg de voorzittershamer over aan Bertien Koole in de priorij van Doornburgh.

Op Open Monumentendag, 8 september, kon eenieder weer aanschuiven bij het tuinconcert dat Janine en Ben van Doesburgh nu alweer een aantal jaren organiseren. Waarvoor hulde! Voor uw voorzitter was het een eerste kennismaking met de Brassband Breukelen. De verwachting was vooral een gezellige, vrolijke middag maar de werkelijkheid was anders. Mooie muziek van hoge kwaliteit. Het orkest is mede dankzij een bevlogen dirigent goed op elkaar ingespeeld. Met allemaal (koper)blaasinstrumenten is de Band zeer geschikt voor een buitenoptreden. Deze 'overtuin met de beelden' is ook de perfecte locatie met het mooie Bijdorp op de achter- en de lieflijke Vecht met de Loenense parreltjes op de voorgrond. Er was een goede opkomst en men reageerde enthousiast. Genoeg reden voor het echtpaar Van Doesburg-Ferwerda om hiermee door te gaan. Het was echt een verrassing en deze brassband verdient meer

Afb. 5 en 6. Het jaardiner vond plaats in de twee benedenruimtes van Doornburgh, onder de prachtige plafondschilderingen van onder andere Jacob de Wit.

aandacht. Ook schijnen zij dat goed te kunnen gebruiken om hun toekomst veilig te stellen...

Op 16 oktober zat de fraaie Gobelinzaal in slot Zuylen weer vol voor een interessante lezing over het Rampjaar 1672 en de Vechtstreek door Luc Panhuysen, die hier een prachtig boek over heeft geschreven. De achtergronden van deze periode, waarin zoveel buitenplaatsen en dorpen in onze omgeving werden geplunderd en in brand gestoken, werden op heldere wijze uit de doeken gedaan.

Het jaar eindigde qua activiteiten op 20 november, met de thema-avond over architectuur. De ervaren restauratie-architect Leo Wevers en *NRC*-redacteur Bernard Hulsmán, auteur van 'Apenrotsen en andere nauwe verwanten', leidden de groep bij een denkbeeldige tocht door de wereld van bouwwerken en bouwsels, ieder vanuit zijn eigen invalshoek. Wevers richtte zich op de klassieke

Afb. 7. Het tuinconcert op Bijdorp op Open Monumentendag door Brassband Breukelen.

bouwkunst, Hulsman nam het publiek mee naar de moderne architectuur van na de Tweede Wereldoorlog. Een boeiende confrontatie, en leerzaam voor de vele aanwezigen. De dubbel-presentatie waarin zo'n breed onderwerp van verschillende kanten wordt belicht, was een goede zet van ons bestuurslid activiteiten Rob Schoenmaker.

Acht bijzondere activiteiten, waarmee Niftarlake haar doelstellingen ondersteunt: het bevorderen en uitdragen van kennis over onze mooie Vechtstreek en het bevorderen van de band tussen de leden. Dat is ook in 2018 weer uitstekend gelukt.

Uw scheidende en uw huidige voorzitter,

Janine van Doesburgh-Ferwerda
Bertien Koole-Quarles van Ufford

Smirna, een onbekende buitenplaats aan de 's-Gravelandse vaart

Constance de Haas

In het Stadsarchief van Amsterdam wordt een aankondiging uit 1819 bewaard van een vrijwillige verkoping van een 'Aangenaam en Welgesitueerd Buitenverblijf, genaamd **Smirna**'. Een buitenverblijf dat zich bevond op de grens tussen 's-Graveland en Ankeveen, aan de Ankeveense kant van de 's-Gravelandse vaart, dus vallend onder het Gerecht van Ankeveen.

Tijdens architectuurhistorisch onderzoek naar de iets verderop gelegen buitenplaats **Berg en Vaart** werd deze vergeten buitenplaats opgemerkt.¹ In een akte uit 1816 werd namelijk als plaatsbepaling voor **Berg en Vaart** aangegeven dat ten zuiden ervan de buitenplaats **Smirna** lag. Dit ogenschijnlijk onbelangrijke zinnetje vormde het startpunt voor de studie die nu voor u ligt. Verwarrend is dat begin 20ste eeuw beide bovengenoemde panden de naam **Berg en Vaart** en **Oud Berg en Vaart** droegen, zoals verderop uit hun geschiedenis zal blijken.

Afb. 1. Recente foto van **Smirna**.

Afb. 2. De 18^e eeuwse buitenplaats **Berg en Vaart**, gesticht in 1779-'82, Cannenburgerweg 17. (Foto Esther Quelle, 2015)

Van de buitenplaatsen aan de 's-Gravelandse zijde van de vaart is de geschiedenis goed bekend, maar van die aan de Ankeveense kant is dat veel minder het geval. Een speurtocht in de archieven waaronder die van Ankeveen, 's-Graveland, Kortenhoef, diverse familiearchieven, de Historische kring 'In de Gloriosa', het Stadsarchief van Amsterdam en het historisch krantenarchief, leidde tot het terugvinden van de geschiedenis van deze buitenplaats.

Om een beeld te krijgen van het gebied en de panden die ter sprake komen, eerst een nadere plaatsbepaling. Op afb. 3 is te zien om welk gedeelte van de Ankeveense polder het gaat.

a. Smirna

b.

c.

d.

Afb. 3. De locatie van het voormalige **Smirna** (a) en van buitenplaats **Berg en Vaart** (b), beide gelegen aan de Cannenburgerweg in Ankeveen. Parallel aan die weg de 's-Gravelandse vaart en het Noordereinde (c) in 's-Graveland. Buitenplaats *Sperwershof* (d) in 's-Graveland. (Foto Google Maps 2016)

De voorganger

Naspeuring in het Stichts-Ankeveense archief, gecombineerd met dat van Amsterdam, leidde tot het ontdekken van de locatie van het oude **Smirna**. Op de plek waar nu boerderij Schoenmaker staat, blijkt 350 jaar geleden een ander huis te hebben gestaan. Van een buitenplaats was toen nog geen sprake.

Families Van Dueren / De Wijse (1669-1718)

Terug gravend in de tijd – van akte naar akte – komt men terecht in 1676. De vroegste, tot op heden, gevonden akte dateert van 3 februari dat jaar. In die akte verklaart de weduwe van Mercelis van Dueren, Christina de Wijse, een bedrag schuldig te zijn aan de weduwe van Nicolaes Blauwenhelm, Margaretha Laurentius. Als onderpand geeft zij haar een ‘seeckere huysingge hofstede bergh ende schuer nevens omtrent veertien mergen soo hoy als weylant daer aen behorende gelegen onder desen gerecht’. De akte vermeldt ook dat het sinds 1669 bij Van Dueren in eigendom is.²

In 1678 verkocht de weduwe Blauwenhelm haar bezit dat zij eerst in onderpand had. De beschrijving luidde: ‘een huis met weverij, de bepotingen, het hooi- en weiland groot omtrent [...?], gelegen tegen ’s-Graveland onder het gerecht van Ankeveen’.³ Interessant is te lezen dat het inmiddels een ‘weverije’ betrof. Het is goed mogelijk dat zij de weverij daar gevestigd heeft. Haar overleden man Nicolaes Blauwenhelm (1622-’61) was afkomstig uit een familie van Amsterdamse lakenhandelaren. De locatie aan de vaart was ongetwijfeld gunstig vanwege het schone waswater en de goede trekschuitverbinding met Amsterdam.

De weduwe verkocht haar huis met weverij aan Huijbert de Wijse. Hij blijkt de zwager te zijn van de eerdergenoemde Mercelis van Dueren. Beide heren verhandelden scheepsladingen goederen tussen Amsterdam en Archangel in Rusland.⁴ De Wijse woonde eveneens in Amsterdam. Hij trouwde in 1663 met Gerbrecht van Outerff, afkomstig uit Amersfoort.⁵ Hun dochter, Maria Gerbrecht, werd in Amsterdam gedoopt op 21 juli 1666.

Abraham Hogenbergh (1718-’41)

In 1718 transporteerden Gerbrecht van Outerff – inmiddels weduwe van Huijbert de Wijse – en haar dochter Maria de Wijse, hun bezit aan Abraham Hogenbergh. Het bestond destijds uit een ‘huysingge wolleweverije’, schuren, berg en betimmeringen met het erf en de boomgaard en de landerijen daarachter.⁶

Jan de Leeuw (1741-’64)

Ruim twintig jaar later, in 1741, doet Abraham Hogenbergh het geheel over aan Willem Bouman en Teunis de Lange voor fl. 4.000 en 50 ducaten. Zij verkopen het dezelfde dag nog door, voor fl. 1.200 meer, aan Jan de Leeuw. De wolweverij wordt niet langer in de akte genoemd. De omschrijving is als volgt: ‘al de landerijen en de plaats met huis, stalling en schuur, strekkende van de

Afb. 4. Deel van de Ketelaar-kaart uit 1769. De bebouwing op de in cultuur gebrachte kavel staat al aangegeven (zie blauwe pijl). De grenslijn tussen het Sticht en Holland wordt op de kaart aangegeven met een stippellijn. De 's-Gravelandse vaart, de Klapbrug, de Schutsluis en het Ankeveense pad staan vermeld. (Waterlinie kaart (...) begrepen tussen de rivier de Lek bij Schoonhoven en Nieuwpoort en de Zuyderzee, P.A. Ketelaar, 1769, blad 2 en 4 (fragment). Nationaal Archief, Den Haag, inventarisnummer H50.2 en H50.4)

Hollandse Rade tot de Heereweg en de ringsloot van de Horstermeer'. Het besloeg 8 morgen.⁷

De vroegste kaart waarop bebouwing op de kavel te zien is stamt uit 1769.

‘Nieuw opgetimmerd’

Jens de Leeuw en erfgenamen (1764-1816)

Jan de Leeuw draagt in 1764 zijn bezit over aan Jens de Leeuw. Jens krijgt het volle eigendom van ‘een zeeckere Hofstede met zijn Heere Huijsinge, Stallinge en Wagenhuijs, annexe boerenwoningen, stallinge voor hoornvee, schuur met sijn vijver of viskom, benevens een boomgaard met exciese vruchtboomen,

Afb. 5. De handtekening van Jens de Leeuw onder zijn testament van 19 febr. 1760. (SAA 5075-11608)

Afb. 6. Deel van het wapenbord van de overlieden in het gildehuis van de makelaars: het Makelaars Comptoir aan de Nieuwezijds Voorburgwal 75 in Amsterdam. Linksboven eerste en tweede rij wapenborden met de rode leeuw: resp. Jens de Leeuw (1761) en Michiel de Leeuw (1793). (Foto auteur)

Afb. 7. In 1791 is Jens de Leeuw deken van het makelaarsgilde.

moestuijn en houtbos, met zijn vijf kampen wijland, groot 8 morgen'.⁸ Uit deze omschrijving blijkt dat het geheel in de afgelopen periode een aanmerkelijke verfraaiing doorgemaakt heeft. Er wordt nu immers gesproken van een herenhuis, een wagenhuis, een boomgaard en een vijver. Bij die overdracht in 1764 was de uit 's-Graveland afkomstige, maar in Amsterdam wonende, Jan Schoon-

hoven betrokken als gevolmachtigde voor Jan de Leeuw. Deze Jan Schoonhoven zal later weer ter sprake komen.

Jens was in 1745 van 's-Graveland naar Amsterdam verhuisd. Op 12 maart werd hij daar als poorter van de stad ingeschreven.⁹ Hij was makelaar van beroep. Meerdere leden van de uitgebreide familie De Leeuw, tenminste Jan, Jens en Michiel de Leeuw, allen afkomstig uit 's-Graveland, werden beëdigd als tabaksmakelaar in Amsterdam. Hun familiewapen is nu nog te zien in het fraaie 17de-eeuwse gildehuis van de makelaars, nu eigendom van Vereniging Hendrick de Keyser aan de Nieuwezijds Voorburgwal in Amsterdam. Jens werd in 1761 benoemd, tot één van de overlieden ofwel bestuurders van het gilde. In 1791 bracht hij het tot deken van het Amsterdamse makelaarsgilde. Met grote regelmaat adverteerden ze in de krant met partijen tabak.

Bouwjaar en bouwheer

Een belangrijke aanwijzing voor het reconstrueren van de historie van het pand is gevonden in het Ankeveens 'belastingenarchief'. Daarin staat dat het herenhuis van Jens de Leeuw in 1768 'nieuw opgetimmerd' is tot een huis met vier haardsteden. En wel op de plek waar voorheen een huis met twee haardsteden stond. Het aantal haardsteden was bepalend voor de hoogte van de te betalen belasting. Dankzij deze aantekening is bekend in welk jaar het nieuwe huis gebouwd is.¹⁰ Omdat het op dezelfde plek gebeurde, is waarschijnlijk het fundament van het eerdere huis hergebruikt. Men kan ervan uitgaan dat de toenmalige eigenaar, Jens de Leeuw, de opdrachtgever van de nieuwbouw was.

Bouwmeester

De eerdergenoemde Jan Schoonhoven die in 1764 bij de overdracht als gevolmachtigde optrad, werd in Jens de Leeuws testament van 1760 bedacht met een legaat van fl. 500.¹¹ Blijkbaar hadden de twee mannen een goede relatie. Dat is interessant omdat Jan Schoonhoven behalve makelaar ook meestertimmerman van beroep was. Zo verbouwde hij in 's-Graveland aan het Zuidereinde de buitenplaats **Schoonoord** in 1774.¹² Het lijkt niet te boud om te stellen dat Schoonhoven ook betrokken is geweest bij de nieuwbouw van De Leeuws 'Heere Huijsinge' in 1768.

De naam Smirna

Uit een *Leidsche Krant*-advertentie uit 1769 blijkt dat het bewuste herenhuis de naam **Smirna** droeg. Het werd te koop aangeboden als het 'welgeleegen

N ^o 43			
Deelke Een Heere Woningh of Huysje mit 2 Haardsteden	1-10-	1-10-	3-2-
N ^o 44			
Jan de Leeuw Een Heere Huysje in den Jaere 1708 nieuw opgetimmerd ter plaatse daar voorheen een Huysje. op gestaan heeft mit 2 Haardsteden Is als nu belast	4-1-	Adress van 1708 Luyf. n ^o : 476	
Summe van 4 Woningh geboen	50-5-	25-10	21-10-

Afb. 8. 'Een Heere Huijsinge in den Jare 1768 nieuw opgetimmerd, ter plaatse daar voorheen een huijsinge op gestaan heeft mit 2 haardsteden'. Vermeld staat dat het voor 75 jaren is vrijgesteld van haardstedenbelasting. (SAGV, Quohier van het Huijsgeld en het Haardstedegeld, 1771)

PLAISIER-PLAATSJE, van ouds genaamd SMIRNA, met zijn nieuw gebouwde HeerenHuizinge ... gelegen tot 's Graveland by de Klapbrug'. Dankzij deze advertentie is zeker dat met het woord 'opgetimmerd' nieuwbouw bedoeld is. Wederom was Jan Schoonhoven er bij betrokken, nu als makelaar. De aanbeveling dat het 'welgeleegen' was en het een 'Plaisier-plaatsje' genoemd werd, benadrukken de opzet als buitenverblijf. Het is niet tot een verkoop gekomen want de familie De Leeuw bleef eigenaar. Het is aannemelijk dat zij, als tabaksmakelaars, hun 'plaisier-plaatsje' die naam gaven. Smirna, het huidige Izmir, aan de Turkse westkust was het middelpunt van de Levantse handel, waaronder die in tabak.

Buitenverblijf

Jens de Leeuw woonde in Amsterdam en gebruikte **Smirna** als buitenverblijf, zo laat het belastingcohier van Ankeveen zien. Hij kwam slechts 'nu en dan

Abraham Meerman	2	Daghuude		11-0-1
Gerrit Jongman	4	3	12	10-1-1
Gerrit Langland	4	Daghuude		4-1-1
Ant van der Leeuw	2	105		15-1-1
Baas van der Paauw	4	Kadewaker		18-1-1
Antoniüs Nutter	3	1		
Laurens de Leeuw	1	Jupper en Boer	19/10/1782	64-1-1
Fredrik Jonari	2	1		8-1-1
Ant de Leeuw	1	1		42-1-1
Hermanus Bos	1	1		32-1-1

Afb. 9. De twee onderste namen: Jens de Leeuw en Hermanus Bos. Ze komen 'nu en dan buiten'. (Telling der huisgezinnen Ankeveen in 1783. SAGV, B57, inv.nr. 30)

buiten', staat erin vermeld. Hij telde dan ook niet mee bij de telling van de gezinnen die woonden binnen het gerecht van Ankeveen in 1783, evenmin als zijn, eveneens in Amsterdam wonende, buurman Hermanus Bos(ch) van buitenplaats **Berg en Vaart**. Ook die kwam maar 'nu en dan buiten'.¹³

In een testament dat De Leeuw in 1781 liet opmaken bij notaris Wijthoff in Amsterdam, bepaalde de ongehuwde Jens dat zijn neven Michiel en Jan jr. de Leeuw zijn buitenverblijf **Smirna** zouden erven. Ook liet hij vastleggen dat zijn gouden repetitie-zakhorloge bestemd was voor Michiel, de zoon van zijn broer Jan. Zijn neef Jan jr. kreeg een bedrag ter waarde van het zakhorloge. Ook zijn nichtjes Hendrikje en Jannetje de Leeuw werden bedacht, ieder met fl. 5.000.¹⁴

Jens de Leeuw overleed in 1792 in Amsterdam, waarvan het bewaard gebleven begrafenisbriefje getuigt. Hij had in zijn testament al aangegeven dat hij niet in Amsterdam, maar in 's-Graveland begraven wilde worden. Zijn begrafenis vond daar plaats. Hij overleed ongetrouwd, zo staat vermeld en de verschuldigde begraafbelasting bedroeg fl. 30.¹⁵ Dat bedrag toont aan dat hij welstandig was; het gold alleen voor de hoogste van de vier bestaande welstandsklassen.¹⁶

Een andere bron die prijsgeeft dat Jens de Leeuw niet onbemiddeld was, is het Register van de Collaterale Successie. De akten van collaterale successie hebben betrekking op verervingen in een zijtak van de familie. Dit was het geval als er geen eigen kinderen waren die erfden, maar wel neven, nichten, broers

of zusters. Het bedrag waarover de erven Jens de Leeuw collaterale successie belasting betaalden was fl. 73.100.¹⁷

Jan jr. de Leeuw

Niet ongebruikelijk is dat in een akte van boedel en nalatenschap, in dit geval van neef Jan jr. de Leeuw, een opsomming staat van de meubels en voorwerpen op buitenplaats **Smirna**.^{18,19} Die stonden opgeslagen in zijn pand aan de Prinsengracht. Niet zo vreemd, omdat de meeste buitenplaats-bewoners in de winter een groot deel van hun huisraad mee terug namen naar de stad. Het zou te ver gaan om hier de complete inventarislijst over te nemen, maar om een idee te geven, volgt hier de lijst van 'de groote kamer', met de daarbij behorende waardebepaling van het meubilair:

- twaalf stoelen met vaste zittingen *f*36,-
- zes gladde stoven *f*6,-
- een vloerkleed *f*25,-
- een tapijt en drie ganglopers *f*20,-
- een vuurhaardje en een koperen stoof *f*6,-
- een spiegel met een groene rand *f*8,-
- een tafeltje, zonnewijzer, een stoelkussen, een kleed *f*3,-
- een hoekbuffet *f*7,-
- drie tinnen schotels een dito plaat, vijf dito borden, enig aardewerk *f*8,-
- drie glasgordijnen en een tafel *f*10,-

Vervolgens werden de meubels en voorwerpen in de logeerkamer, de slaapkamer en de achterkamer beschreven. De nalatenschap laat ook zien dat de Nederduitse Diaconiearmen in Amsterdam een bedrag van fl. 1500 kregen toebedeeld, evenals de Gereformeerde Diaconiearmen in 's-Graveland.

Na de boedelscheiding van Jan jr. de Leeuw verscheen er een advertentie in de *Amsterdamsche Courant* waarin **Smirna** per 1 mei 1808 te huur werd aangeboden. Erbij stond dat de tuin, een morgen groot, in het voorjaar opnieuw was beplant. Twee jaar later verscheen er opnieuw een advertentie in dezelfde krant waarin buitenplaats **Smirna** met het herenhuis, de stal, het koetshuis, de moestuin en vele fijne vruchtbomen te koop of te huur werd gezet. Tot verkoop kwam het niet, mogelijk werd het verhuurd. Het buiten bleef in handen

van de familie De Leeuw. Pas in 1816 kwam daar een einde aan. De buitenplaats ging toen, via een veiling, over naar een nieuwe eigenaar.

De 19de eeuw – wisselend eigendom

Collier (1816-'18)

Emanuel Joseph Collier verwierf **Smirna** in 1816. De koop geschiedde via genoemde veiling waar het voor fl. 1.925 werd gekocht door makelaar Willem van Wouw, die het kort daarna doorverkocht aan Collier voor fl. 3165.²⁰

In dat zelfde jaar kreeg het buurpand van **Smirna**, buitenplaats **Berg en Vaart** (gesticht in 1779), ook een nieuwe eigenaar, de in Amsterdam wonende wijnkoper Joseph Eyma. Ter vergelijking, Eyma kocht dat buiten voor een bedrag van fl. 3.850. De familie Eyma zou enige generaties later, in 1899, ook eigenaar worden van **Smirna**.

Afb. 12. 'De 's-Gravelandse vaart naar het noorden', Pieter Gerardus van Os. Links het jaagpad aan de Ankeveense zijde, rechts het Noordereinde in 's-Graveland. Schilder Van Os zou gewoond hebben in wat later Boerderij Schoenmaker zou heten. (1818, Rijksmuseum Amsterdam)

Van Leuvenigh Willink (1818-'19)

Twee jaar na zijn aankoop deed Joseph Collier **Smirna** met een flinke winst van de hand. In 1818 kocht Hendrik van Leuvenigh Willink de buitenplaats voor fl. 4.300.²¹ Hij werd in Amsterdam geboren in 1788 en was getrouwd met Catharina Bruijn.²² Behalve dit buiten bezat hij onder meer de buitenplaatsen **Birkhoven**, **Puntenberg**, de hofstede **Middelhoef** en de heerlijkheid **Stoutenburg**, alle in de buurt van Amersfoort. Vermoedelijk was **Smirna** voor hem een beleggingsobject en bewoonde hij het niet zelf. Zijn drie dochters werden in Amersfoort geboren.²³

Al na een jaar bracht hij **Smirna** weer op de veiling in Amsterdam. Dankzij de uitgebreide beschrijving op het veilingbiljet van zowel het exterieur als het interieur, is nog vrij nauwkeurig bekend hoe het buitenverblijf er destijds uit zag. Bovendien is in zijn administratie een dossier over **Smirna** bewaard gebleven, met daarin een kasboekje dat inzicht geeft in de kosten die hij maakte.²⁴

Van Leuvenigh Willink verkocht **Smirna** voor fl. 4.500 aan Jean Gossiaux.

Hieronder de tekst van het veilingbiljet over de indeling van de ruimten:

Eerstens het herenhuis binnenkomende, een doorlopende gang met marmer bevoerd, van boven en ter zijde gestucadoord; ter ene zijde een ruime proper behangen gestucadoorde kamer, voorzien van Engelschen schoorsteen, met marmeren mantel, van boven gestucadoord, benevens een kast hebbende communicatie met een dito behangen kamer waarin twee kasten en afzonderlijke uitgang in de gang.

Uit voornoemde gang ter andere zijde, enige treden opgaande een bordes, ter zijde twee ruime proper behangen slaapkamers met een bedstede en kast. Van het voormelde bordes opgaande een beshotene zolder benevens drie slaapkamers, twee met een bedstede en een met twee bedsteden; daarboven een vliering.

Aan het eind van de boven omschreven gang aan de andere zijde een ruime keuken waarin schoorsteen, fornuis, gootsteen, pompwaterspomp, aanregtbank, turfkist, glazen en andere kasten, hebbende mede een afzonderlijke uitgang op de plaats. Aan het einde van de gang een secreet en uitgang naar de plaats. Nevens dit perceel een groot turfhoek en een regenwaterbak.

Ter zijde het herenhuis een ruim koetshuis, daarachter een kapitale stalling voor vijf paarden met stenen kribben en ruiven, pompwaterspomp en twee haverkisten, en een aparte uitgang. Boven een en ander een grote hooizolder waarop een afgeschoten knechtskamer met een bedstede. Ter zijde de stal een secreet.

Naast en achter de omschreven percelen een met smaak aangelegde en bijzonder vruchtbare moesen bloementuin, met bepotingen en beplantingen, hoog opgaande bomen, talrijke verschillende en rijk dragende vruchtbomen. Aan het einde een grote vischkom en fraai preeel hebbende uitzicht over de landerijen.

Voor het huis een terras of plein, benevens een steiger, hebbende uitzicht op de vaart.

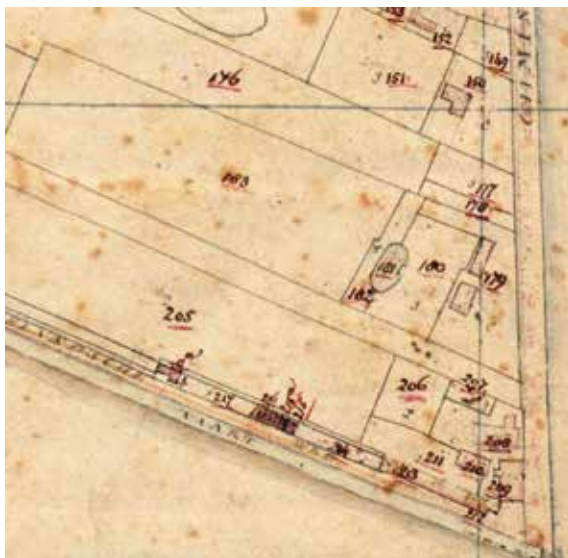
Achter het omschreven buitenverblijf een kamp extra weltoegemaakt wei- of hooiland.

Gossiaux (1819-'24)

In 1819 wordt Jean Gossiaux, 'buiten beroep zijnde', de nieuwe eigenaar.²⁵ Hij werd geboren te Baarn en overleed in 1830 te Amersfoort. Volgens de akte bewoende hij het buiten permanent. Hij deed **Smirna** in 1824 van de hand aan de Amsterdamse advocaat Anthonij Henricus Mulder. Als plaatsbepaling staat in de akte dat ten zuiden van **Smirna** de herberg *Het Bonte Paard* lag. Gossiaux verkocht het geheel voor fl. 4000 en ontving fl. 125 voor roerende goederen.²⁶

Familie Meiners – Van Waeij / Buscher (1824-'53)

Nog geen drie maanden later verkocht Mulder **Smirna** door aan chirurgijn-majoor Claas Meiners. Hij maakte een snelle winst: hij kreeg er fl. 5.000 voor. De militair Meiners, rond 1768 geboren te Holwert, woonde in Amsterdam aan de Prinsengracht bij de Reguliersgracht.²⁷ Hij was getrouwd met de veel jongere Wilhelmina Carolina van Waeij, die gedoopt werd in Semarang in 1789. Lang heeft rentenier Meiners niet kunnen genieten van zijn nieuwe bezit. Hij overleed in 1826 in Ankeveen.

Afb.13. Deel van de Kadasterkaart 1811-'32, Ankeveen. Buitenplaats **Smirna** aangegeven met de nummers 179 (huis&erf), 180 (moestuin), 181 (water tot vermaak), 182 (moestuin), 183 (weiland). (Noord-Holland sectie A)

Nooit-Gedacht

Zijn erfgenamen zetten het vervolgens te koop, wat blijkt uit een advertentie van 1827 in de *Opregte Haarlemse Courant*. De naam van het buiten bleek door de familie Meiners gewijzigd: ‘thans genaamd **Nooit-Gedacht**, bevorens genaamd **Smirna**’. Het huis was ‘onlangs aanzienlijk vertimmerd’, zo valt te lezen. Een aanbeveling was ook dat het ‘een schoon uitzigt op de nieuw aangelegde Straatweg van ‘s-Graveland na Soestdijk’ had. Het leidde niet tot verkoop, de familie Meiners bleef eigenaar.

Na het overlijden van haar man hertrouwt Carolina van Waeij in 1828 met de gepensioneerde luitenant-kolonel Johann Teunis Busscher. Een mooie brief aangaande dit huwelijk is bewaard gebleven. Carolina schreef aan haar moeder, die in Semarang verbleef, om toestemming en zegen voor haar voornemen in het huwelijk te treden. Er gingen natuurlijk vele maanden overheen voordat de brieven over en weer ontvangen werden. Het antwoord van haar moeder luidde:

Samarang, den 5 mei 1828

Waarde Carolina,

Uwe letter van den 20 november hebben wij in goeden welstand ontvangen, aangenaam was het ons daaruit te vernemen dat U en de kleine Hein mijn geliefde kleinzoon noch gezond en wel zijn, ook ik en uwe broeder Hendrik en mijn goede schoondochter genieten Gode zij dank, den onwaardeebaren schat van gezondheid.

Daar uwe broeder Hendrik kortlings wegens dienstzaken naar de Magellan is vertrokken en uwe een spoedig antwoord verlangde zoo wil ik enkeld bij desen in antwoord dinen op het point aangaande uwe schrijven over den overste Busscher.

Het aanzoek door zijn edele, om een wettig huwelijk met uwe aan te gaan kan ik niet anders dan zeer vereerend beschouwen, uwe zoo wel als wij allen kennen Zijn Edele reeds zedert dertig jaaren voor een braaf en oppassend man van een onbesproken gedrag en daarbij niet alleen in een kring van aanzienlijke maar ook in die van verstandige mannen, dus mijn goede Carolina zal het enkeld en van u zelven afhangen of uwe achting en liefde voor Zijne Edele gevoeld en u overtuigen kunt met hem gelukkig te kunnen leven? Ik zoo wel als uwen broeder Hendrik zullen het met genoegen zien. Uwen hebt dus lieve Carolina mijne moederlijke toestemming om met den gepensioneerde Luitenant Kolonel Jan Teunis Busscher een wettig huwelijk aan te gaan. Ik voeg daarbij ook mijne moederlijke

*zeegen waarna uw zoo vurig verlangen, aangenaam zal het ons zijn wanneer wij inder-
tijd daarvan een gewenschte tijding mogen vernemen. Leeft dus mijn Liefde Carolina zoo
gelukkig en gezond met allen die uwe lief en dierbaar zijn als mijn hart het uw toewenscht.*

*Bij de terugkomst van Hendrik zal ik uwe nader schrijven, ontvangt inmiddels onzer
allen hartelijke groet, als ook uwe aanstaande Echtgenoot, die ik bij voorraad hoop mijn
waarde schoonzoon te noemen.*

*Wij omhelzen u allen in de gedagten zeer teeder en geloofd dat ik levenslang zijn zal Uwe
toegenegene en liefhebbende Moeder,*

getekend P.M. Beetjes, wed. Van Waeij.²⁸

Bouman en erfgenamen (1853-'99)

In 1853 ging **Nooit-Gedacht** over in handen van Antoni Bouman (Amsterdam 1896-'73 's-Graveland), gehuwd met Johanna Catharina Schakel, eveneens uit Amsterdam. Bouman was tijdens zijn werkzame leven in koloniale dienst in Indië als Ontvanger van de Inkomsten en Uitgaven van het Regiment te Semarang.²⁹ Tenminste een van de kinderen, hun dochter Margaretha Johanna Bouman, werd in Semarang geboren. In Ankeveen huwde zij in 1872 met Hendricus Alexander Sangster, een succesvol kunstschilder. Voor de hand ligt dat de familie Bouman en de vorige eigenaren van **Nooit-Gedacht**, de familie Van Waeij, elkaar kenden uit Semarang. Uit een advertentie in het *Algemeen Handelsblad* uit 1867 wordt duidelijk dat de naam van het pand in deze periode wederom gewijzigd was. Het buiten heette toen **Samarang**.

Grote brand

Tijdens de eigendomsperiode van de familie Bouman heeft er een hevige brand gewoed in de directe omgeving. In de nacht van 21 op 22 april 1874 vatte een aantal buurpanden vlam.³⁰ Onderstaande brief van de burgemeester van Ankeveen, de heer M.C. van Pellecom, laat zien welke schade er was ontstaan.³¹

Ankeveen, den 22 April 1874

*Ik ben verplicht u Hoog Ed .G. Kennis te geven dat er in de afgelopen nacht te deze plaatse
een hevigen brand heeft gewoed en wel in dat gedeelte dezer gemeente genaamd de rade,
nabij 's-Graveland gelegen. Door de brand zijn vernield:*

De stalhouderij van W. Boeschoten.

De smederij van G. Reesink.

De wagenmakerij van H. Van der Pauw, met hunne woningen grootendeels ook inboedel.

Eene boerderij van de Heer P. Eijma met 2 woningen en 5 schuren, 5 hooibergen.

Ongeveer 80.000 stuks turven.

17 stuks rundvee van de Heer Eijma.

7 paarden en 4 runderen van Boeschoten.

11 verschillende rijtuigen, 1 lijkkoeits en een aanzienlijke hoeveelheid tuijgen en stalgereedschappen van Boeschoten.

De oorzaak van den brand is tot heden onbekend en schijnt in de stal van Boeschoten te zijn ontstaan. De gebouwen en grootendeels ook inboedels zijn tegen brandschade verzekerd.

De schade kan zeer goed op ruim f 30.000,- worden geschat.

De brandspuiten van 's-Graveland waren spoedig aanwezig en hebben uitmuntend dienst gedaan, voor de bewaring eener in de nabijheid staande groote houten schuur met stroo en hooi gevuld, daar bij het vlam vatten dier schuur sommige woningen van 's-Graveland ook ongetwijfeld een prooi der vlammen zouden zijn geworden.

De Burgemeester van Ankeveen, (get.) M.C. van Pellecom.

Het heeft blijkbaar niet veel gescheeld of ook **Samarang** zou vlam gevat hebben. In de opsomming van de brandschade komt de hofstede gelukkig niet voor. De boerderij van Eyma die getroffen werd en op de lijst staat, is niet te verwarren met **Samarang**. Eyma had meerdere bezittingen in die tijd. Pas begin 1899 kocht hij het buiten, tot die tijd was het eigendom van de familie B.J. en Albert Theodor Bouman. De laatste woonde ten tijde van de verkoop te Ambon en was koopman van beroep.

De 20ste eeuw – van stoeterij tot woonhuis

Eyma (1899-1925)

Buurman Pierre-Joseph Eyma was eigenaar van buitenplaats **Berg en Vaart**, die al generaties lang in zijn familie was. Het buiten ligt noordelijk van **Samarang**. Bovendien bezat hij diverse weilanden en boerderijen in de Stichts-Ankeveense polder. In 1899 werd de transportakte getekend bij notaris K.J. Perk waardoor Eyma **Samarang** voor fl. 7.000 verwierf.³² Hij verhuisde naar zijn nieuwe bezit en gaf het de naam **Berg en Vaart**. Zijn voormalig ouderlijk huis noemde hij voortaan **Oud-Berg en Vaart** en zette hij te huur.

Afb. 15. Villa Nova, destijds met serre, gesticht in 1875 door Sara Eyma (midden, donker gekleed). (Fotoarchief Timmers)

Staat ter dekking,
 op „Berg-en-Vaart” te
Ankeveen, de Engelsche
 volbloed-hengst „**BUL-**
LION“, vader van vele
 bekroonde paarden in
 België. **Dekgeld f 10,**
 bij den eersten sprong te betalen; voor
 niet-bloedpaarden voor **ANKEVEEN** en
 omgeving.

Afb. 16. *Gooi-en Eemlander* d.d. 21 februari 1903.

Afb. 17. Pierre-Joseph Eyma met zweep in de hand voor de deur van zijn huis. Rechts is een grote schuur zichtbaar. Rond 1910. (Archief familie Schoenmaker)

Pierre Joseph liet een steen in metselen hoog in de zijgevel van de stal, vlak onder de daklijst met daarop zijn naam en het jaar 1898 [!].³³ Zijn voorvader Joseph Eyma was zijn voorbeeld, want die had hetzelfde gedaan toen hij in 1816 de buitenplaats **Berg en Vaart** verwierf.

Villa Nova

De ongehuwde tante van Pierre-Joseph, Sara Dorothea Maria Eyma (geboren op 30 juli 1832), bewoonde *Villa Nova*, gelegen tussen **Samarang** en buitenplaats **Berg en Vaart**. De villa was door haar op 43-jarige leeftijd voor eigen rekening gesticht, nadat ze de grond had aangekocht op 8 juni 1875. Sara Eyma overleed in 1902.³⁴

Pierre-Joseph, in Ankeveen geboren op 9 augustus 1875, was landoeconoom, eigenlijk 'heereboer'. Hij startte een paardenfokkerij en was actief in de Nederlandse draf- en rensport. De van oudsher bestaande paardenstallen van **Samarang** kwamen hem dus goed van pas.

Eyma werd wethouder van de gemeente Ankeveen en voorzitter van het bestuur van de Ankeveense polder. Ook was hij namens de weduwe van jhr. Henri Tindal, die op **Swanenburgh** woonde, lid van het polderbestuur van de 's-Gravelandse polder.³⁵

In 1911 werd door de ‘Wet tot bestrijding der zedeloosheid’ het wedden op paarden verboden. Dat had tot resultaat dat de ren- en draf-sport in zwaar weer terecht kwam en de vooraanstaande stal van Eyma opgeheven werd.³⁶

In datzelfde jaar nog, in 1911, liet Eyma een bijzondere, ronde stal met melk-fabriek bouwen: de hygiënische modelboerderij Berg en Vaart. Het ontwerp was van architect Th.E.B. Honders uit Nigtevecht. Het is één van de weinige ronde stallen die in Nederland bewaard zijn gebleven. De speciale vorm werd gekozen om een zo efficiënt en hygiënisch mogelijk melkbedrijf uit te oefenen. In de stal was plaats voor ruim twintig koeien. Het melkfabriekje leverde – voor die tijd zeer vernieuwend – de melk in flessen.

Eyma’s visie over hygiëne en melk komt tot uiting in de zes borden die hij op-hing in zijn ronde stal. Daarop stond te lezen:

“ALLEEN VAN GEZONDE DIEREN KUNNEN WIJ BIJ KRACHTIGE VOEDING GOEDE MELK VERWACHTEN”

“DE KOEIEN MOETEN IN DE LUCHTRIJKKE, DROGE EN REINE OMGEVING GEMOLKEN WORDEN”

“DE STAL IS GEEN BERGPLAATS, MAAR EEN WONING VOOR HET VEE”

“ZINDELIJKHEID IS DE HOOGSTE EISCH AAN DEN MELKER TE STELLEN”

“DE MELK MOET DADELIIJK NA DAT DE KOE GEMOLKEN IS DEN STAL VERLATEN”

“DIRECT ZUIVEREN, UITLUCHTEN EN AFKOELEN BEVORDERT DE DUURZAAMHEID DER MELK”.

In 1925 stopte Eyma de bedrijfsvoering van zijn modelboerderij. Op 17 september van dat jaar vond wegens opheffing van zijn bedrijf de vrijwillige openbare verkoping plaats van de oude buitens **Berg en Vaart**, **Oud-Berg en Vaart** en Villa Nova met bijbehorende koetshuizen, stallingen, sier- en moestuinen en onder meer 31 hectaren uitmuntend weiland. De opsomming van alle bezittingen in de veilingbrochure geeft aan hoe uitgebreid het onroerend goedbezit van de familie Eyma in de loop der jaren was geworden. Perceel 6 – het woonhuis met aangebouwd koetshuis **Berg en Vaart** was voorzien van waterleiding en elektriciteit, zo staat in de veilingbrochure. **Oud-Berg en Vaart** bleek voor fl. 1.000 per jaar verhuurd te zijn aan Eyma’s [toekomstige] schoonmoeder, de weduwe K. van Lennep.³⁷ In 1926 trouwde Eyma op vijftigjarige leeftijd met haar dochter, de twintig jaar jongere Cornelia Sylvia van Lennep. Zij verhuisden naar de iets verderop gelegen villa Berglinden.³⁸ Pierre-Joseph overleed op 10 mei 1934.

's-GRAVELAND.

— Naar ons wordt medegedeeld, heeft de heer P. J. Eyma, eigenaar der stoeterij en vruchtenkwekerij Berg en Vaart alhier, besloten zijne weilanden onder 's-Graveland en Ankeveen productief te maken, door aldaar een stal, hygiënischen modelstal, te exploiteeren. De stal, die te midden dezer weide zal worden gebouwd, waardoor de melk dadelijk na hygiënisch gemolken te zijn in de zuivelgebouwen kan worden gereinigd, gekoeld en in flesschen getapt, zonder door vervoer te hebben geleden, zal aan alle eischen die de tegenwoordige hygiëne aan zulk een stal kan stellen, voldoen.

De plannen zijn gereed, zoodat met den bouw zal worden begonnen.

Ten einde den afnemers voldoende waarborgen te geven, wat betreft de qualiteit der melk, zullen het personeel, de stal, het vee en de melk onder voortdurende contrôle staan van deskundigen.

Slechts melk zal geleverd worden van vee, dat de tuberculine-proef heeft doorstaan.

Afb. 18. Nieuwe Hygiënische Modelstal. (*Gooi- en Eemlander* 22 oktober 1910)

Familie Schoenmaker – vier generaties (vanaf 1925)

Voor de aankoop via de veiling in 1925 van de percelen 6 t/m 12 betaalde de uit Loosdrecht afkomstige Willem D. Schoenmaker (1860-1940) fl. 65.852.³⁹ Schoenmaker, gehuwd met Grietje Manten, verhuurde de percelen vervolgens aan zijn zoon Jacob (1898-1969). Die zette het bedrijf voort als melkveebedrijf. Na Willems overlijden heeft Jacob de boerderij in eigendom kunnen verkrijgen. De kinderen van Jacob en zijn echtgenote Cornelia W. Lekkerkerker werden er geboren; achtereenvolgens Willem (1930-'39), Hendrikus W. (1933), Grietje (1937) en Cornelia M. (1941).

Vanaf 1934 had Jacob Schoenmaker zitting in de gemeenteraad, sinds 1946 als wethouder en loco-burgemeester. Bovendien was hij jarenlang kerkvoogd, lid van het polderbestuur en erelid van het Christelijk Schoolbestuur. Reden

Afb. 19. Op de gevel staat: 'hygiënische boerderij BERG en VAART' en 'ANNO 1911'. Vóór de restauratie. (Foto Historische Kring, nr. NL-KfHK14657, 2007)

DE GOEDKOOPSTE
Gezondheidsmelk
is die van
„Berg en Vaart”,
niettenstaande ze in betrouwbaarheid
voor géén andere onder doet.
PRIJS SLECHTS **16 ct.** PER FLESCH.
Gaet de inrichting zien! — Vraagt
proefflesschen! — Ziet onze wekelijksche
annonce in dit blad!

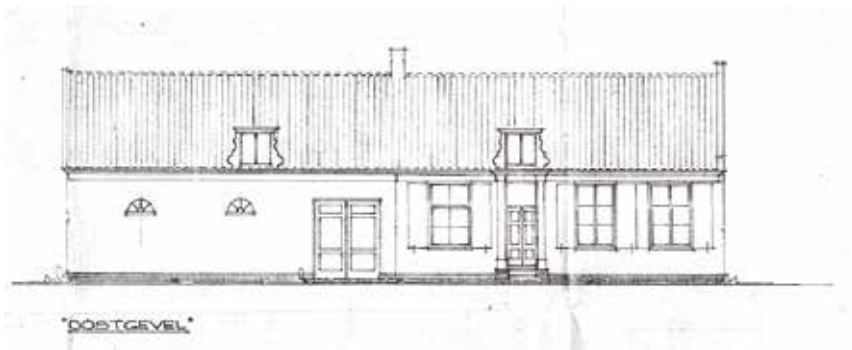
Afb. 20. *Gooi-en Eemlander* 22 november 1911.

Afb. 22. Gezin Jacob Schoenmaker-Lekkerkerker, vermoedelijk in 1946. (Familiearchief Schoenmaker)

genoeg om hem te eren met een gouden eremedaille in de Orde van Oranje Nassau.⁴⁰

Onderstaande bouwtekening laat de situatie van **Berg en Vaart** alias **Smirna** zien zoals die was tot 1965. Het verschil tussen het woondeel en het koets- en staldeel is goed zichtbaar in de opzet en indeling van de gevel. Het koets- en staldeel had een gesloten aanzien, met kleine vensters en een hoge inrijdeur

Afb. 23. Bestaande situatie in 1965. Bouwtekening van de oostgevel. Er is nog een duidelijk verschil in woon- en stalfunctie te zien in het exterieur van het pand. (Tekening Architectenbureau De Kam, 's-Graveland, 1965. Archief familie Schoenmaker)

Afb. 24. De achterzijde met links de hooiberg, de fruitbomen en rechts de ronde stal. Uitzicht op de weilanden richting Ankeveen. (Foto eind jaren dertig (?) van vorige eeuw, archief familie Schoenmaker)

voor paard en koets. De zolder werd gebruikt als opslagruimte en behoefde nauwelijks vensters. Het woondeel was meer representatief van karakter en voorzien van een stijlvol entree.

In 1965 liet Jacob Schoenmaker de stalruimte tot pensioenwoning verbouwen. Zoon Hendrikus W. (Henk) nam de boerderij over, trouwde in 1966 met Johanna Verlaan en nam zijn intrek in het oude woondeel. Daar werden hun drie kinderen Jacob Willem (1967), Gerda (1969) en Kees (1970) geboren.

In 1995 was het de beurt van Jacob Willem om de boerderij over te nemen. Hij vertegenwoordigde de vierde generatie Schoenmaker die het bedrijf voortzette. Zijn ouders schoven door naar de pensioenwoning. Hij trouwde met Mirja Verbree, met wie hij drie zonen kreeg. Ook Jacob Willem renoveerde en verbouwde. De noordmuur van het pand dreigde om te vallen en werd vanaf de fundering nieuw opgebouwd. Toen hij in 2005 naar Groningen vertrok om daar verder te boeren, bleef het oude woondeel niet langer in handen van de familie Schoenmaker. Het werd verkocht aan Charles Kotting, die zorgvuldig de verdere restauratie ter hand nam.

Afb. 25. De gewelfde kelder onder de opkamer na de restauratie. Waarschijnlijk nog van de voorganger van het huidige pand. Foto 2017. (Archief familie Kotting)

De pensioenwoning en het koetshuis daarentegen bleven bij de familie Schoenmaker in bezit.

Sinds 2015 woont in dat deel Kees Schoenmaker (1970) met zijn jonge gezin. Een grondige renovatie en een uitbreiding aan de achterzijde gingen er aan vooraf.

In 2005 werd ook de ronde stal met het oude zuivelhuis verkocht. Het ging over in handen van **Pieter Jan Pier** en **Josseline de Groot**. Zij lieten de gebouwen door architect Lex Rijkers rigoureuus renoveren met behoud van de originele vorm en uitstraling. Het geheel kreeg een nieuwe bestemming als kantoor en expositieruimte.⁴¹ Op het achterliggende weiland verrezen twee villa's. De verbintenis met het karakteristieke agrarische landschap raakte verbroken.

Afb. 26. Het linkerdeel met koetshuis bewoond door de familie Schoenmaker, het rechterdeel door de familie Kotting. (Foto: auteur 2012)

Onbekend met de historie van het complex viel het in de loop der tijd uiteen. Afzonderlijke delen bleven behouden, zij het met een nieuwe functie. Geruststellend is te weten dat de nieuwe eigenaren hun erfogoed met interesse en gevoel voor het verleden bewonen en beheren.

Bronnen

Abrahamse, J.E., 'Over schoonheid nut en geld. Motieven in de 17e-eeuwse stadsontwikkeling', *Geordend landschap*, Hilversum 2004.

Elias, J.E., *De Vroedschap van Amsterdam, 1578-1795* (1903-1905 Haarlem).

Fecken, W.J., *'s-Graveland in vuur en vlam* (2006).

Glaudemans, Marc, *Amsterdams Arcadia. De ontdekking van het achterland*, Nijmegen 2000.

- Haas, de, Constance, *'Buitenplaats Berg en Vaart. Biografie van het plaatsje aan de 's-Gravelandse vaart'*, eigen uitgave, Amsterdam 2013.
- Hendriks, J.A. jr., *Bleek Bleeker Bleekst, 's-Graveland en zijn blekerijen*, 's-Graveland 1988.
- Het Nederlands Patriciaat*, volume 1, 1912.
- Mehrtens, U.M., *'s-Graveland en zijn buitenplaatsen*, Zeist 1985.
- Mulder, Roel, *Op afbraak. De sloop van buitenplaatsen in de periode 1780-1830*, Universiteit van Utrecht 2006.
- Oosterom, van, G., *Gronden van Vermaak*, Rijksuniversiteit Groningen, Hilversum 2015.
- Pietersma, Arend, Rommes, Ronald en Verstegen, Wybren, *Gids voor fiscaal-historisch onderzoek naar inkomen en vermogen in de provincie Utrecht*, Het Utrechts Archief, Utrecht 2006.

Archieven

- Het Noord-Hollands Archief
- Het Utrechts Archief
- Streekarchief Gooi en Vechtstreek (SAGV)
- Stadsarchief Amsterdam (SAA)
- Historische kring *In de Gloriosa*
- Nationaal Archief
- Historische kranten archief Koninklijke Bibliotheek
- Kadastraal Archief te Arnhem
- Waterschap Amstel, Gooi en Vecht te Amsterdam (historisch archief)

Over de auteur: Constance de Haas-Staalman (1951) studeerde af aan de Vrije Universiteit te Amsterdam in Erfgoedstudies en Architectuurgeschiedenis. Eerder rondde zij de docentenopleiding Geschiedenis af. Zij legt zich toe op het schrijven van huisbiografieën, ofwel 'domografieën, levensverhalen van historische panden met hun ontstaans- en bewoningsgeschiedenis. Dit onderzoek is daarvan een voorbeeld.

Biografieën van de achttiende-eeuwse buitenplaats Berg en Vaart in Ankeveen, van het zeventiende-eeuwse pand De Haes aan de Leidsegracht 37 in Amsterdam en een dubbelportret van de begin twintigste-eeuwse villa's Zandheuvel en Duin en Berg in Den Haag zijn eerder voltooid.

Noten

- 1 De Haas 2013, p. 47.
- 2 SAGV, Oudrechterlijkarchief Ankeveen 155, 3368, akte d.d. 3 februari 1676, blad 165.
- 3 SAGV, Oudrechterlijkarchief Ankeveen 155, 3368, akte d.d. 21 september 1678, blad 195. Zie ook blad 193.
- 4 Resources Huygens, KNAW, notariële akten Archangelvaart 1529-1724. Mercelis van Dueren is geboren te Middelburg in 1628.
- 5 SAA, DTB.484, p. 536. ondertrouw d.d. 12 oktober 1663. DTB archief Eemland, inv.nr. 38f.
- 6 SAGV, Oudrechterlijkarchief Ankeveen 1737-1763, akte d.d. 29 april 1718, blad 85.
- 7 SAGV, Oudrechterlijkarchief Ankeveen 1737-1763, akte d.d. 14 maart 1741, blad 38, 39, 40.
- 8 SAGV, Oudrechterlijkarchief Ankeveen 1763-1775, inv.nr. 3371.

- 9 Stadsarchief Amsterdam, Poorterboek van Amsterdam, nr. 19, p. 386.
- 10 SAGV, Quohier van het Huijsgeld en het Haardstedegeeld, 1771.
- 11 Testament Jens de Leeuw, 19 feb. 1760, SAA 5075-11608.
- 12 *Schoonoord* aan het Zuidereinde, gelegen tussen de weg en de vaart. Uit 1774, gebouwd als hoofdgebouw van de buitenplaats door Jan Schoonhoven, makelaar te Amsterdam, 'meestertimmerman' en tevens eigenaar van de buitenplaats. In feite betrof het een verbouwing van een reeds aldaar gelegen huis en tuinmanswoning, die bij elkaar werden getrokken, met een verdieping werden verhoogd en van een nieuwe kap werden voorzien. Bron: Rijksmonumenten.nl nr. 526144.
- 13 Telling der Huisgezinnen Ankeveen in 1783. SAGV, B57, inv.nr. 30.
- 14 Stadsarchief Amsterdam, 5075-13371, notaris G. Wijthof.
- 15 DTB 's-Graveland, SAGV. Opmerkelijk is dat de doopdatum van Jens de Leeuw tot op heden niet traceerbaar is (rond 1725?). Die van zijn drie broers Jan, Nicolaas en Huijg en zijn zus Jannetje wel.
- 16 Er werd naar vermogen belasting op begraven gegeven (resp. *f* 3,-, *f* 6,-, *f* 15,- en *f* 30,-), Lusten & Lasten, p. 31.
- 17 Stadsarchief Amsterdam, collaterale successie, inv.nr. 5046-180.
- 18 Jan jr. overleed op 29 november 1807, SAA 5075-18894, nr. 247.
- 19 Stadsarchief Amsterdam 5075-18894, nr. 247.
- 20 Stadsarchief Amsterdam, notaris Aegidius Hanssen, 5075-18907 en 18921.
- 21 Notaris Jacob Olzati, Stadsarchief Amsterdam 5075-18298.
- 22 SAA DTB 297, p. 76 (fol. 155v), Amsterdam.
- 23 Het Utrechts Archief, Amersfoort, archief 481.
- 24 SAA Familie Ten Broeke, inv.nr. 494, 297-300 Van Leuvenigh Willink.
- 25 Stadsarchief Amsterdam, 5075-19772, via notaris J. Commelin, 26 okt. 1819.
- 26 SAGV, akte notaris Albertus Perk, notarieel archief 1824, nr. 79.
- 27 SAA, Akte van overgang van eigendom, notaris H. Muller, Amsterdam, akte no. 42, 15 november 1824.
- 28 Genea.pedete.net.
- 29 Alphabethische naamlijst van gepensioneerde Nederlandsche koloniale ambtenaren, officieren en hunne weduwen en in betaling zijnde bij het Departement van Koloniën, met aanduiding van hunne laatstelijk in de Indiën bekleede betrekkingen en laatst bekende woonplaatsen. Auteur: R.P. van den Bosch. Jaar der uitgave 1866.
- 30 Fecken 2006, p. 48-52.
- 31 Fecken 2006, p. 48-52; SAGV, Archief van het gemeentearchief Ankeveen 1818-1966, correspondentieregister vanaf 1 januari 1874 tot den 6 juli 1889. Inv.no. 65, brief no. 1132.
- 32 Notaris Karel Jan Perk te Hilversum, akte 1644-92 reeks Amsterdam, 24 januari 1899.
- 33 Officieel is Eyma op 24 januari 1899 pas eigenaar. Huurde hij al eerder en verbouwde hij de stal in 1898?
- 34 Acte van scheiding en nalatenschap Sara D.M. Eyma, 1902, archief fam. Timmers.
- 35 De Haas 2013, p. 56.
- 36 Nationaal archief Draf- en Rensport.
- 37 SAGV 029-324. Veilingbrochure.
- 38 Zij werd in Amsterdam geboren op 1 september 1895. Het huwelijk vond plaats in Ankeveen op 21 september 1926. Het paar kreeg drie kinderen: Marthe in 1927, Marquerite in 1929 en Pierre Elie Philippe in 1930.

- 39 SAGV, akte 2551/65, notaris Perk te Hilversum; Oud-Berg en Vaart bleef tot Eyma's dood in 1934 in zijn bezit, proces verbaal van veiling en toewijzig d.d. 26 juli 1934, notaris A. Perk te Hilverum.
- 40 Krantenartikel, vermoedelijk Gooi-en Eemlander 1962, archief familie Schoenmaker.
- 41 Informatie van de heer P.J. Pier; architect Lex Rijkers, Resonator COOP Architectuur, Aschaffenburg Duitsland; Monument nummer Wijdemeren GVL 2011-6.

Nijenrode en marine-schilder Jacob Storck (1642- ca.'93)

E. Munnig Schmidt

Onlangs kwam de inmiddels gepensioneerde erfgoedbeheerder van universiteit Nijenrode te Breukelen, Gert Immerzeel, via de RKD op het spoor van een 17de-eeuws schilderij van kasteel Nijenrode. Het ging geveild worden bij veilinghuis Bukowsky te Stockholm in Zweden en zou afkomstig zijn uit de collectie van een broer van Alfred Nobel, de man van de Nobelprijzen.

Het schilderij toont het kasteel vanuit het zuidoosten vanaf het jaagpad aan de oostzijde van de Vecht. Goede foto's deden vermoeden dat het op drie eiken planken geschilderde Vechtgezicht zich in redelijke staat bevond. De achterzijde is geparquetteerd met een op de achterzijde gelijmd houten rasterwerk teneinde de drie planken te fixeren. Het stuk meet circa 60 x 83,5 cm in een eenvoudige zwarthouten lijst met een vergulde smalle bies aan de binnenzijde. Een Vechtbewoner slaagde erin het te verwerven.

Overleg met het restauratieatelier leidde tot vervanging van de vergeelde vernis waarbij allerlei details in het oog kwamen waaronder de signatuur 'J. Storck' in witte letters op een schuinstaand paaltje in het water rechtsonder, zonder jaartal.

In het Jaarboekje van 2005 is het werk van Jacob Storck, vooral dat wat in de Vechtstreek gesitueerd is, reeds behandeld. Ook het werk van zijn familieleden is daarbij kort gereleveerd, waarbij een verkeerd geboortejaar van zijn vader werd vermeld: '1628'; dat moet zijn 'rond 1600'. Zoals in dat Jaarboekje wordt besproken, is het kasteel afgebeeld in de staat waarin het zich bevond vóór de vernieling door de Fransen in 1673. Daarbij is de donjon opgeblazen en verloren de toren zijn bekroning door de brand die al het houtwerk van het huis in de as legde. Hier heeft de donjon nog zijn twee schilddaken en de schoorsteen rechts daarvan toont terecht rook, want de keuken bevond zich daaronder in het souterrain. Pas in 1910 kreeg de toren zijn bekroning terug.

Op het onderhavige schilderij is de jaagschuit naar Utrecht te zien met het witte jaagpaard ervoor met een (meestal jonge) man op de rug en de jager ernaast voortstappend over het jaagpad. Links roeien twee mannen een glazen

Afb. 1. Kasteel **Nijenrode** te Breukelen vanuit het zuidoosten met rechts het jaagpad naar Utrecht. Circa 1670. (Schilderij in olieverf op drie eiken planken, gesigneerd rechtsonder door J(acob) Storck. Part. Coll.)

sloep – de roef heeft rondom glazen ruiten – met prinsenvlag zuidwaarts. Zoals op Jacobs schilderijen van de Vecht gebruikelijk, zeilt pontificaal midden op de Vecht een jacht met op de spiegel een wapenbord met een rode gaande leeuw met in zijn klauw een gele pijlenbundel Breukelenwaarts. Het zeil bolt geloofwaardig in de westenwind.

De korenmolen die zich eeuwenlang op die plek bevonden heeft, staat ook met de wieken in de wind en de toenmalige aan de noordzijde gelegen ingangspoort tot het kasteelterrein met de boerderij erachter tonen eveneens een authentiek bestaande hebbende situatie. Het witte vierkante tuinhuis aan de westoever met een zeiljacht ernaast zou van een voorganger van het buiten **Vreedenoord** geweest kunnen zijn.

Van deze voorstelling heeft de heer Immerzeel nog een vijftal haast identieke afbeeldingen in de literatuur gevonden. Storck heeft het kasteel ook enige malen geschilderd vanaf de noordzijde.

De 12de-eeuwse kerk in Nieuwer ter Aa

Juliette Jonker-Duynstee en Ingrid Cleijne

Ieder jaar probeert de redactie aan te haken bij de actualiteit. Een recente vondst op een veiling van een Vechtstreekschilderij, een afgeronde restauratie of een academisch onderzoek, als er iets gebeurt wat 'jaarboekfähig' is, gaan wij ermee aan de slag. En als het even kan, koppelen wij daar een excursie of lezing aan.

Dat geldt ook voor de recente vondst onder de huidige toren van de kerk van Nieuwer ter Aa. Deze kwam aan het licht tijdens onderzoek door archeologen van bureau BAAC uit 's-Hertogenbosch. In opdracht van de gemeente Stichtse Vecht voerden zij in juni 2018 archeologisch onderzoek uit, voorafgaand aan het funderingsherstel dat nodig was om verdere verzakking van de kerktoren tegen te gaan.

Tijdens de werkzaamheden kwam in de werkput van de kerktoren een deel van de tufstenen voorganger van de 15de-eeuwse kerk aan het licht; het gaat om de westgevel van de vermoedelijk 12de-eeuwse kerk. Daarnaast zijn in de kerk en rond de kerktoren veel resten van menselijke begravingen gevonden en zorgvuldig blootgelegd.

Waarom had het zo kleine dorp Nieuwer ter Aa al in de 12de eeuw een tufstenen kerk? Wat maakte deze nederzetting zo belangrijk dat de bisschop van Utrecht hier een gebedshuis wilde bouwen? Op deze aspecten zal eerst worden ingegaan, om zo de recente vondst in een breder kader te plaatsen. Daarna volgt een toelichting van de projectleider van deze opgraving over de vondsten.

Bisschoppelijke toestemming

Om de oude, gevestigde adel het hoofd te kunnen bieden en onder controle te kunnen houden, schakelde de keizer in de 9de eeuw de kerk in bij het wereldlijk bestuur. In de Vechtstreek kreeg de Utrechtse bisschop tevens de rol van rijksgraaf te vervullen. Hij stelde bestuurders aan, meestal gekozen uit zijn kring van dienstlieden, ministerialen genoemd, die op in leen ontvangen land een kasteel mochten bouwen. Nieuwer ter Aa was een van die plaatsen.¹ Ook

rekruteerde de bisschop functionarissen die belast werden met de veenontginningen. Zij kregen hierover het gezag, dit werd erfelijk en de betrokken families werden later tot de ridderstand verheven. Dit was het geval met de families Van der Aa en Ruwiel.²

Rond het jaar 1000 kreeg Gerard, dienstman (ministeriaal) van de bisschop en aanvoerder in het bisschoppelijk leger, toestemming om op een in leen ontvangen stuk land in Ter Aa een kasteel te bouwen.³ Hij bouwde het kasteel, vermoedelijk in hout, in de binnenzijde van een scherpe bocht van de rivier. Het was het eerste kasteel in het Breukelse gebied.⁴ Na enige tijd noemde hij zich naar zijn huis, waardoor het geslacht Van der Aa ontstond.⁵ Niet veel later werd Ruwiel gebouwd, vrijwel zeker door een zoon van de toenmalige machthebber

Afb. 1. Op de kaart van Joost Jansz. Beeldsnijder uit 1575 zijn goed de waterlopen in de regio te zien. De kerk van Nieuwer ter Aa ligt hier duidelijk aan de Aa. (Coll. UvA)

Afb. 2. L.P. Serrurier, Gezicht over de rivier de Aa op het dorp Ter Aa. Tekening 1731. (Coll. Het Utrechts Archief)

op de Breukelse vronhoeve De Poel, die eeuwenlang het bestuur voerde over het gebied langs de Vecht en de Aa.

In de 12de eeuw viel de nederzetting Ter Aa niet meer onder Attingahem (Breukelen), maar onder de parochie Loenen. Om naar hun parochiekerk te komen, moesten de gelovigen een forse afstand overbruggen, hoofdzakelijk over water. Pastorale zorg bevond zich zodoende ook ver weg. Er was dus behoefte aan een kerk in de buurt. Naast deze praktische redenen speelde ook ijdelheid een rol. De stichter van een kerk genoot belangrijke voorrechten, zoals het collatierecht en het recht op de eerste bank te zitten. Tot slot speelde vermoedelijk ook mee dat de heren van Ter Aa meer greep wilden krijgen op de plaatselijke bevolking en de in die tijd opkomende volkspredikers, met kritische geluiden jegens de wereldlijke heren in de kerk, op een afstand wilden houden.⁶

De bisschop van Utrecht, Andreas van Cuyk, gaf gehoor aan de vraag van Werner en Gijsbrecht van der Aa. In 1138 gaf hij toestemming om een kerk te bouwen

... dat ik, Andreas, door de genade Gods bisschop van Utrecht, op verzoek en verlangen van onze gelovigen ... bij het water dat genoemd wordt A, toesta te bouwen een nieuwe kerk, opdat de heilige dienst, die verderweg moeilijk te bezoeken is, in de nabijheid gemakkelijker ... (...) terwijl ook de inwoners van het nieuwe ingedijkte land Demmerik daar hunne parochiekerk zullen hebben.⁷

Iets ten westen van kasteel Ter Aa werd de kerk opgetrokken in tufsteen. Van deze kerk zijn tijdens de restauratie in 1956 delen van het koor en het schip aangetroffen. De herkomst van het tufsteen waarmee de kerk werd gebouwd, is onduidelijk. Tufsteen kwam uit het Eifelgebergte in Duitsland en werd per schip aangevoerd, dus het zou kunnen dat de kerk uit 'vers' gehakte steen werd opgebouwd. Maar in de periode van de bouw van de kerk werden er ook in Utrecht Romeinse gebouwen afgebroken, waarbij tufsteen vrij kwam voor hergebruik.⁸

In de 15de eeuw werd de kerk herbouwd. Het koor werd iets verlengd en de nieuwe kerk kreeg een transept. Vermoedelijk werden delen van de tufstenen

Afb. 3. H. Spilman, Gezicht op de N.H. kerk te Ter Aa met op de voorgrond het oude poortgebouwtje dat toegang gaf tot het kerkhof, uit het zuidoosten. Gravure, 1744. (Coll. Het Utrechts Archief)

Afb. 4. Van de acht ramen dateren de middelste drie uit het eerste kwart van de 17de eeuw. Zij bevatten kwartierstaten van de Van Renesses en voorouders. De overige ramen zijn in de 18de en 19de eeuw vervaardigd.

muren gebruikt als speklaag tussen de bakstenen van de muren van het schip en het koor.⁹

‘Het juwelenkistje van Kitty’

De kerk kende roerige tijden. In 1568 werd zij, volgens opschrift van de 17de-eeuwse bronzen luidklok, door de Spanjaarden in brand gestoken. In 1673 werd de kerk vernield door de Fransen. Hierbij werd ook een deel van de gebrandschilderde ramen met familiewapens vernield. Het huidige interieur dankt de kerk deels aan de echtgenoot van Susanna Catherina Elisabeth (‘Kitty’) van Reede van ter Aa, die in 1896 overleed. Deze gefortuneerde Engelsman, George Hudson Earle, financierde als eerbetoon aan zijn geliefde vrouw grondige veranderingen aan het interieur, schonk een Engels orgel en zes nieuwe ramen met daarin de wapens van het geslacht Van Reede. De twee oudere ramen, met de wapens van (de voorouders van) de Van Renesses, liet hij restaureren. Met de restauratie van de 17de-eeuwse ramen en de toevoeging van nieuwe ramen

met familiewapens, kwam het aantal familiewapens op deze kerkranken op 141. Een unicum in Nederland. En een verklaring van de bijnaam van de zo (kleur) rijk gedecoreerde kerk: 'het juwelenkistje van Kitty'.¹⁰

Tijd voor restauratie

Voor de Tweede Wereldoorlog werd de kerktoeren gerestaureerd. De rest van de kerk volgde in 1956. Ook toen was, net als in 2018, verzakking de reden voor de restauratie. Men schreef die toe aan het uitdrogen van de kleiige ondergrond, die door langdurige droogte was verpulverd.¹¹ Het in-pulsen van betonnen palen van 10 meter lang was een van de maatregelen om instorting te voorkomen. Plafond en dak werden vernieuwd, metselwerk werd hersteld en het interieur onderging een gedaanteverandering, onder meer door verplaatsing van het orgel van het midden van de kerk naar de torenzijde.

Medio 2018 is begonnen met werkzaamheden om de richting het westen verzakte kerktoeren te voorzien van een ondergrondse stalen draagconstructie, om verdere verzakking te voorkomen.

Toegang tot de tufstenen kerk

Van 19 t/m 29 juli 2018 werd rond de toren van de kerk een opgraving uitgevoerd, op de locatie waar ten behoeve van de versterking van de torenfundering grond verwijderd moest worden. Tijdens de opgraving werden de skeletten van 26 individuen gedocumenteerd en geborgen; de begravingen bevonden zich vooral ten zuiden van de toren en binnen de kerk en dateren voornamelijk uit de 17de, 18de en 19de eeuw. De geborgen skeletten moeten echter ten tijde van het schrijven van dit verslag nog nader worden onderzocht door de bij het project betrokken fysisch antropologe Constance van der Linde. De navolgende tekst gaat dan ook over het tijdens de opgraving aangetroffen muurwerk.

Onder 12 begravingen werd binnen de huidige kerk, tegen de oostkant van de toren, een tufstenen muur aangetroffen: de restanten van de oude westgevel. De tufstenen muur bleek te zijn gefundeerd op de natuurlijke ondergrond, op de klei. De onderkant van deze muur bevindt zich ongeveer 1,90 meter onder de huidige kerkvloer. Van de muur is een hoogte van gemiddeld 80 centimeter bewaard gebleven. De muurdikte bedraagt gemiddeld 85 centimeter. De vondst van deze tufstenen muur was op zich al een feestelijke gebeurtenis; de kers op de taart werd echter gevormd door vier sterk afgesleten blokken

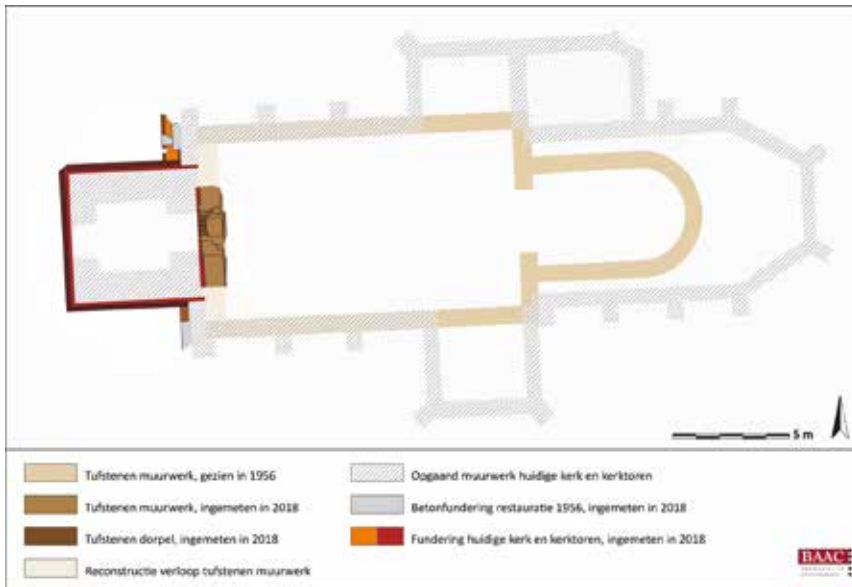

Afb. 5. De tijdens de opgraving aangetroffen tufstenen muur met in het midden de dorpel. (Foto BAAC)

tufsteen op een rij, die de dorpel, oftewel de toegang tot de kerk moet hebben gevormd.

Dankzij de vondst van dit muurwerk en de waarnemingen uit 1956 kan de tufstenen voorganger van de huidige kerk nu volledig worden gereconstrueerd. Deze oudere kerk had een lengte van ongeveer 21,50 meter en een breedte van ruim 9 meter (buitenmaten). Het schip bestond uit een rechthoekige zaal en werd aan de oostkant afgesloten door een absis. Hoewel het uit de archeologische gegevens niet is op te maken, geeft de aanwezigheid van deze absis aanleiding te veronderstellen dat het om een geheel tufstenen gebouw ging. Het is onbekend of bij deze kerk een toren aanwezig was.

In de 15de eeuw is de tufstenen kerk afgebroken tot aan de opgegraven fundering. Na de afbraak werd eerst de bakstenen kerktoren gebouwd. De fundering

Afb. 6. Het in 1956 en 2018 aangetroffen muurwerk en een reconstructie van de tufstenen kerk. (Tekening BAAC)

van de toren staat grotendeels koud tegen de westzijde van de opgegraven tufstenen fundering, maar enkele bakstenen werden bovenop het restant van de tufstenen muur gemetseld.

De muren van de bakstenen kerk werden vervolgens tegen de nieuwe toren aan gebouwd. De maatvoering van de tufstenen kerk bleef echter grotendeels behouden in de bakstenen kerk; het nieuwe schip werd even groot als het oude. Wel kreeg de nieuwe kerk een transept en was het nieuwe koor iets groter dan de voormalige absis.

In de nabije toekomst worden de opgravingsgegevens nader uitgewerkt. Niet alleen worden de geborgen skeletten onderzocht, ook zal het muurwerk uitgebreider worden beschreven en in een context worden geplaatst, waardoor hopelijk nog meer informatie over de kerk van Nieuwer ter Aa aan het licht zal komen.¹²

Bronnen

- Doornenbal, N., A. Manten en H. Manten-Werker, De heraldiek in de oude dorpskerk van Nieuwer ter Aa, *Tijdschrift Historische Kring Breukelen*, jrg. 21, nr. 3, september 2006.
- Graaf, M. de, Een verknipte polder en een vermeende huisgeest, *Jaarboekje Niftarlake* (2016).
- Manten, A. en M. Lameris, *Breukelen, geschiedenis en architectuur*, 2008.
- Zoethout, R.J., Album over kerk, dorp en omgeving van Ter Aa, samengesteld op verzoek van de kerkvoogdij van de Nederlands hervormde gemeente aldaar, uitgegeven in de herfst van 1956 bij de voltooiing van de omvangrijke herstelwerkzaamheden aan deze kerk.

Noten

- 1 N. Doornenbal, A. Manten en H. Manten-Werker, De heraldiek in de oude dorpskerk van Nieuwer ter Aa, *Tijdschrift Historische Kring Breukelen*, jrg. 21, nr. 3, september 2006.
- 2 M. de Graaf, Een verknipte polder en een vermeende huisgeest, *Jaarboekje Niftarlake* (2016).
- 3 Aanvankelijk waren deze kastelen van hout, vanaf eind 12de eeuw, na de herinstructie van de baksteen, werden de houten kastelen vervangen door stenen kastelen.
- 4 A. Manten en M. Lameris, *Breukelen, geschiedenis en architectuur*, 2008.
- 5 Het kasteel stond niet aan de Aa. Pas in 1450 kwam het kasteel aan het water te liggen, toen de stadswetering gegraven werd tussen de Aa en de Vecht. In 1484 was Agnes van der Aa kasteelvrouw, getrouwd met Gerrit van Renesse, heer van Woudenberg. Tot 1777 zou de familie Van Renesse/Van Renesse van der Aa eigenaar blijven van de heerlijkheid. Hierna ging deze over op Jan Pieter Van Reede, die zich vanaf dan Van Reede van Ter Aa noemt. Onder Napoleon zijn de ambachtsheerlijke rechten afgenomen. Zoethout 1956, p. 17.
- 6 Zie noot 1.
- 7 Deze oorkonde is in 1937 verloren gegaan, maar de tekst is in publicaties uit 1909 en 1920 bewaard gebleven in het Oorkondenboek van het Sticht. Uit: Zoethout 1956, p. 6.
- 8 Mondelinge mededeling Leo den Hertog, lid van het kerkbestuur en onderzoeker naar de geschiedenis van Nieuwer ter Aa, juni 2018.
- 9 Zie noot 1, p. 110.
- 10 Samen met de 83 wapens op andere plaatsen (60 op de memorieborden, 20 op de balkjes onder de kapconstructie en drie op de banken) komt het aantal familiewapens in de kerk op 224. Dankzij een grootschalige fondsenwerfactie kunnen de ramen vanaf eind 2019 gerestaureerd worden. Ook wordt dan het dak voorzien van nieuwe leien.
- 11 Aldus de restauratiearchitect in 1956, F. Jantzen. Zoethout 1956, p. 44.
- 12 Niftarlake organiseert op 17 april 2019 een excursie naar Nieuwer ter Aa met een rondleiding door de kerk. U kunt zich via de website opgeven.

Over de auteur: Ingrid Cleijne is senior KNA archeoloog/projectleider bij Baac Archeologie en Bouwhistorie.

Catherina Lintheimer en het buiten Hunthum te Nieuwersluis

E. Munnig Schmidt

Afb. 1. Aquarel voor Vijverhof.

De handgeschreven tekst in en onder het cartouche (zie blz. 65): *Nette afbeeldingen van Uythemsche Plant en Bloem gewassen gequeect door Agneta Block op Vijverhoff. Linksonder Pieter de Wolff Manf, midden onder Albert van Spiers invr, rechtsonder: J Helena Herolt. Zij is een dochter van M.S. Merian.*

In het Jaarboekje van 2015¹ is kort aangestipt dat de echtgenote van Pieter Hunthum III (1674-1732), eigenaar van het buiten **Hunthum** (eerder **Sluisnae**), Catherina Lintheimer (1685-1748), zo goed kon tekenen. Zij tekende onder meer voor overbuurvrouw Agneta Block op **Vijverhof** (afb. 2.).

Dat intrigeerde de schrijver, maar hij kon er toen niet veel mee. Onlangs verscheen het boek *Een plezierreis in de zomer van 1718* van de hand van de heer J.R. ter Molen – eerder directeur van paleismuseum Het Loo – en daarin kwam haar Duitse familiehistorie ter sprake.² Grootvader Hunthum kwam ook uit Duitsland. De connecties van Catherina's familie met de beschreven, uit Frankfurt afkomstige, deelnemers aan die plezierreis openden een interessante blik op de Duits-Nederlandse relaties in de 17de en 18de eeuw.

Afb. 2. Tekening van een narcis door Catherina gesigineerd. (Coll. Universiteit Wageningen & research R355A02)

De heer Ter Molen behandelt op bewonderenswaardige wijze het op zich vrij summiere reisverslag, dat door een van de deelnemers aan de plezierreis werd gemaakt en dat in 1753 gedrukt is uitgegeven. Hij heeft de familieverbanden van de deelnemers nagezocht en van ieder van hun het levensverhaal uitgelopen. Ook gaat hij in op de plaatsen die zij bezochten, wat zij aan boeken en instrumenten aanschaffen en waar zij logeerden; voorts met welke vervoermiddelen zij reisden en bij wie zij op bezoek gingen.

Het initiatief voor de reis ging uit van twee broers Von Uffenbach: Zacharias Conrad (1683-1734) getrouwd met Elisabeth Margaretha Persbecher (1677-1734) en Johann Friedrich (1687-1769) die Anna Elisabeth Lindheimer (1680-1754) huwde. De Duitse tak schrijft hun naam met een 'd', maar Catherina, geboren in Amsterdam, signeert haar tekeningen met 'Lintheimer' (afb. 2).

In 1709-'11 hadden de twee broers, toen zonder echtgenotes, een soortgelijke reis door Nederland en Engeland ondernomen, waarvan het verslag is verschenen samen met het verslag van de reis in 1718. Zacharias Conrad bracht het later tot raadsheer en burgemeester van Frankfurt wat mag aangeven in welke kringen de families Von Uffenbach en Lindheimer zich bewogen.

Hun reis begon in Düsseldorf waar men verzamelde. Verder ging het met de trekschuit over of met koetsen langs de Rijn. Achtereenvolgens werden Arnhem, Apeldoorn, Utrecht, Amsterdam, Haarlem, Leiden, Den Haag, Delft, Rotterdam en Breda bezocht met een aantal grote buitens daartussenin. Aan de Vecht kwam alleen het toen nog niet zó bijzondere **Zijdebalen** in aanmerking voor een bezoek. Van Breda ging het naar Antwerpen en via Brussel, Luik, Aken en Keulen weer op huis aan.

In Amsterdam werd de groep hartelijk ontvangen door de Hunthums in hun huis aan de Keizersgracht nu 259. De moeder van Pieter Hunthum III en die van Catherina Lintheimer waren zusters, Bode, ook van Duitse afkomst. Pieter en Catharina waren dus neef en nicht.

De gang van dat huis was door Gerard de Lairese voorzien van meer dan mants-hoge beeltenissen van goden en in de zaal hing van zijn hand De verdrijving van Heliodorus uit de tempel (afb. 3). De Hunthums hadden bij De Lairese voor fl 20.000 aan schilderijen besteld, een bedrag waarvoor men toen een hele buitenplaats kon kopen.

Afb. 3. Gerard de Lairese – De verdrijving van Heliodorus uit de tempel, 1674, olieverf op doek, 89x77 cm. (Coll. Wallraf-Richartz-Museum & Fondation Corboud, Keulen WRM 3646).

Een interessante connectie is die van Johann Jost Lindheimer (1662-1749) (een neef van eerder genoemde Anna Elisabeth Lindheimer), die met de zuster van de broers Von Uffenbach, Anna Sibylla trouwde. Hij woonde een tijd lang in het grote huis aan de Hirschgraben in Frankfurt bij de familie Merian. Vader Merian was de meest succesvolle graveur/uitgever van prenten in zijn tijd in Duitsland. Zijn dochter, Maria Sybilla Merian (1647-1717), is de beroemde tekenares die de natuur in Suriname tekende en de levensloop van de vlinders met hun verpopping aan het licht bracht.³ Johann Friedrich von Uffenbach kocht dat boek in 1754 en ook haar *Der Raupen* [rupsen] *wunderbare Verwandlung* dat in 1717 door haar dochter vlak na haar overlijden kon worden gepubliceerd. Al eerder had hij tijdens zijn eerste reis naar Nederland in 1711 tekeningen van haar gekocht. Niemand minder dan tsaar Peter de Grote had in 1717 twee bundels van haar tekeningen laten komen en gaf toestemming er fl. 3.000 voor neer te leggen.⁴ Bepaald een teken van het internationale belang dat aan haar werk werd gehecht.

Afb. 4. Tekening van een papaver door Catherina Lintheimer. (Coll. Universiteit Wageningen)

In 1691 was Maria Sibylla Merian uit Leeuwarden, waar zij na haar echtscheiding van Johann Andreas Graff met haar moeder en haar twee dochters van 1685 tot '91 bij de sekte der Labadisten op de Waltha-state had verbleven, naar Amsterdam verhuisd. Daar kreeg zij, onder veel andere, opdrachten voor het tekenen van planten van **Vijverhof**-eigenares Agneta Block.⁵

Gezien al deze connecties kan het haast niet anders of Catherina Lintheimer kreeg tekenles van Maria Sibylla. Deze laatste had naast de verkoop van haar tekeningen ook een goedlopende handel in de voor de kwaliteit van haar tekeningen zo belangrijke dekveren. Die bevorderde haar contacten met veel

Afb. 5. Tekening van vlinders door Alida Withoos. (Coll. Universiteit Wageningen)

collega's en met vaak vermogende dilettanten. Zelf had zij les gehad van de schilder Jacob Marrel, die na de dood van haar vader haar stiefvader werd. Eerder was hij in Utrecht als schilder en antiquair werkzaam en had hij les gehad van de beroemde bloemenschilder Jan Davidsz de Heem.⁶

In de bibliotheek van de Universiteit van Wageningen bevindt zich een map uit bezit van Simon Schijnvoet (ca. 1652-1727) met 120 botanische aquarellen en gouaches van Catherina Lintheimer (afb. 4), zes van vlinders en bloemen door Alida Withoos (1661/2-1730) (afb. 5, 6 en 10), een van haar broer Pieter

Afb. 6. Tekening van een *acanthus mollis* door Alida Withoos. (Coll. Universiteit Wageningen)

Withoos (1652-'92) (afb. 7), drie van Johannes Bronkhorst (afb. 8) en een van Pieter Holsteyn (afb. 9). Tien andere zijn ongesigneerd.

In het proefschrift van Catharina van de Graft over Agnes' (of Agneta) Block staan beschrijvingen van Agnes' hand van een groot aantal van de voor haar gemaakte tekeningen met de namen van alle kunstenaars die in opdracht voor haar tekenden en schilderden. (zie noot 5)

Schijnvoet werd opgeleid tot zadelmaker, maar ontwikkelde zich tot dichter, tekenaar, tuinontwerper en verzamelaar van naturalia. Hij bezat daarvan een grote collectie die de vier elementen vertegenwoordigde: schelpen stonden voor water, mineralen voor aarde, insecten voor lucht en kunst, penningen en munten voor vuur.

Afb. 7. Tekening van een rosa gallica door Pieter Withoos. (Coll. Universiteit Wageningen)

Zacharias Conrad von Uffenbach bezocht Schijnvoet in 1711 en kreeg te horen dat hij wel 300 schelpen had uitgeleend aan Maria Sibylla Merian om na te tekenen. Dat deed zij in opdracht van de Duitse Georg Everhard Rumphius (1627-1702) voor een van zijn belangrijke boekwerken over de Ambonese natuur *D'Amboinsche Rariteitkamer*.⁷ (Rariteit dient men te lezen als zeldzaamheid.) Rumphius was als militair architect (forten), geograaf en koopman in dienst getreden van de VOC en verbleef 49 jaar op Ambon als verbazingwekkende natuurvorser.⁸

Afb. 8. Tekening van een iris susiana door Johannes Bronkhorst. (Coll. Universiteit Wageningen)

Afb. 9. Tekening van een boeket door Pieter Holsteyn. (Coll. Universiteit Wageningen)

Zoals bekend ontwierp Simon Schijnvoet de tuin van **Petersburg** tegenover Nigtevecht voor Christoffel Brands, de vertegenwoordiger van tsaar Peter de Grote van Rusland. Ook bracht hij een boek uit met afbeeldingen van alle sier-elementen in die tuin.

Uit het bovenstaande kan men concluderen dat er een levendige uitwisseling van kennis van kunst en wetenschap was tussen uitzwermende familieleden in Nederland en Duitsland in de 17de en 18de eeuw. Niet alleen maaiers kwamen 's zomers naar Nederland, de zogenaamde hannekemaaiers, maar ook in wetenschap en kunst geïnteresseerden.

Afb. 10. Tekening van een tomatenplant, gesigeneerd door Alida Withoos. (Coll. Universiteit Wageningen)

Afb. 11. De map met de 120 tekeningen draagt het ex libris van Simon Schijnvoet (ca. 1652-1727).⁹ (Coll. Universiteit Wageningen)

Noten

- 1 E. Munnig Schmidt, Hunt(h)um-Sluisnae, *Jaarboekje Nijstartake* (2015), p. 25.
- 2 dr. J.H. ter Molen, 2017, *Een plezierreis in de zomer van 1718. De familie Von Uffenbach in de Nederlanden*, Zwolle uitg. Waanders.
- 3 M.S. Merian ,1705, *Metamorphosis Insectorum Surinamensium*, Amsterdam eigen uitgave.
- 4 K. Wettengl, 1998, *Maria Sibylla Merian, kunstenaars en natuuronderzoeker 1647-1717*, tentoonstellingscatalogus, Teylers museum, p. 260-261.
- 5 C.C. van de Graft, 1943, *Agnes Block*, p. 135 e.v., Utrecht uitg. Bruna.
- 6 Op. cit. noot 4, p. 15.
- 7 Op. cit. noot 4, p. 145.
- 8 Wikipedia: Rumphius.
- 9 Coll. Universiteit Wageningen & research R355A02.

Uit het tekeningenboekje van Cornelis van Alkemade: Nijenrode

Juliette Jonker-Duynstee

Onlangs werd de redactie door Alex Bunjes, echtgenoot van Lucile van Tuyll van Serooskerken, geattendeerd op een alleraardigst en uniek boekje dat afkomstig is uit de bibliotheek van haar grootvader jhr W.H. de Beaufort, van 't Stort te Maarn. Hij had een uitgebreide bibliotheek die begin negentiger jaren verdeeld en gedeeltelijk verkocht is. Dit boekje is in bezit van de familie gebleven. Doordat de sluitdatum voor het Jaarboekje naderde, was er niet voldoende tijd om uitgebreid onderzoek te doen naar de maker en de afbeeldingen. Toch wil de redactie een tip van de sluier oplichten en hierbij alvast een kleine selectie uit dit tekenboekje tonen.

Het gaat om 'Afbeelding van de Oude aadelyke stam-huizen, kastelen, burgen, slooten geleegeen inde Provincie van Uitregt' dat Cornelis van Alkemade (1654-1737) samen met zijn schoonzoon Pieter van der Schelling (1692-1751) vervaardigde. Het boekje van 13,5 x 19 x 6 centimeter bevat 255 pagina's met 99 ronde tekeningen (doorsnede 8 centimeter) van 83 huizen, kastelen, ruïnes enz. Bij 31 huizen wordt een korte beschrijving gegeven. Het boekje was niet af, gezien de vele ontbrekende tekeningen, lege pagina's en de lege registerpagina.

Van Alkemade was notaris en een gepassioneerd en gefortuneerd verzamelaar met een wetenschappelijke interesse. Het rijke oeuvre dat hij achterliet, getuigt hiervan. In het volgende Jaarboekje zal aandacht worden besteed aan hem en aan de andere prenten van stam-huizen en kastelen uit de Vechtstreek.

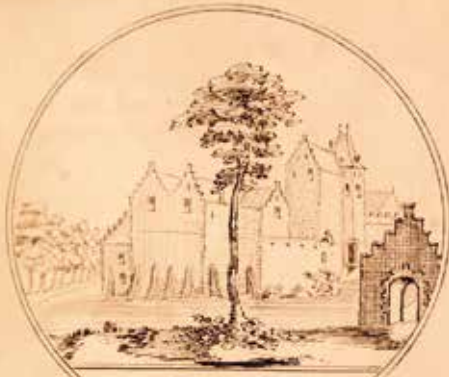
Voor nu is de keuze gevallen op de drie tekeningen van Nijenrode, ingegeven door het feit dat dit jaar duo-tentoonstellingen over het kasteel te zien zijn in het Vechtstreekmuseum, in het RHC Vecht en Venen en op Nijenrode zelf. Over het boek dat ter gelegenheid hiervan is uitgegeven, leest u meer in het hoofdstuk Boekbesprekingen.

Het gaat om tekeningen met de titels 'Nienrode', 'Nieuwenrode Ao 1672 verwoest' en 'Nijenrode'. De eerste tekening geeft een beeld van het kasteel zoals

Afb. 1. Titelblad: *Afbeelding van de Oude aadelyke stam-huyzen, kastelen, burgen, slooten geleegen inde Provincie van Uitrecht.*

dat ook is afgebeeld door David Vinckeboons in 1606. De tweede tekening lijkt een kopie te zijn van de bekende prent van J. Sorious uit het boek *Het ontroerde Nederland*, waarin de ruïnes zijn afgebeeld die de Fransen achterlieten in de Vechtstreek in 1673. De derde tekening heeft als bijschrift: 'Deze hofstad is leenroerig aan de Graeflijkheid van Holland, en in 't jaar 1702 daar mede beleen Johan Ort' en toont het kasteel in de vorm zoals Johan Ort het weer had opgebouwd in 1675. In één oogopslag zijn dus de drie verschillende gedaantes te zien die Nijenrode tussen circa 1280 en 1680 had.

Nienrode.

Nieuwenrode A. 69
verruint.

Afb. 2. Nienrode en Nieuwenrode.

Nyenrode.

Deze Hofstad is leenrooig aan de Grontykh-
heid van Holland, en int jaer 1502. dese mede
betoonde Loken Ort.

Nyenrode.

Afb. 3. Nijenrode.

Speelhuisjes aan de Vecht

Juliette Jonker-Duynstee

Veel buitenplaatsen aan de Vecht zijn of waren in het bezit van een speelhuisje, kleine gebouwtjes om in te recreëren. Zij vallen net als grotten, duiventillen en theekoepels onder de categorie folly's, excentrieke bouwwerken in een tuin, meestal een parktuin. Met name de oudere speelhuizen – het woord speelhuis of 'speelhuisgens' komt in de 16de en 17de eeuw al voor – waren voor volwassenaen. Toen stedelingen meer en meer de schoonheid en het aangename van de natuur ontdekten, huurde men wel een 'speeltuin', een stuk groen net iets buiten de stad om te tuinieren en te recreëren. Meestal aan het water gelegen, zoals net buiten de stadssingels, aan de Haarlemmertrekvaart of aan de Oude Rijn. In de 18de eeuw verschenen ook speelhuizen bij buitenplaatsen aan de Vecht. Dankzij plaatwerken uit *De Zegepraalende Vecht* uit 1719 en diverse boedelbeschrijvingen en inventarissen van gesloopte buitenplaatsen is bekend dat er bij veel buitenplaatsen een speelhuis in de tuin stond.

Vaak is het onderscheid met een tuin- of theekoepel lastig te maken. Uit verkoopaktes en beschrijvingen blijkt dat theekoepels ook wel 'speelhuizen' of 'kabinetten' werden genoemd, soms ook wel 'salons'.¹ In dit artikel zijn de gebouwtjes opgenomen die in aktes of andersoortige beschrijvingen specifiek 'speelhuizen' worden genoemd. Het reële aantal speelhuizen zal dus ongetwijfeld veel hoger liggen!

Vanaf het einde van de 18de eeuw wordt de scheiding tussen koepel en speelhuisje duidelijker. Dan worden er echt speelhuisjes gebouwd in de voor ons tegenwoordig letterlijke zin van het woord: voor kinderen om in te spelen.

Met de opkomst van de Romantiek en onder invloed van denkbeelden als van de Franse filosoof Jean Jacques Rousseau werden ouders meer gestimuleerd om met hun kinderen de natuur in te gaan. In de vrije natuur zou het kind leren door te doen en gevrijwaard blijven van de slechte invloed van de maatschappij. Het buitenleven werd in aristocratische en hofkringen dermate geïdealiseerd dat er in de loop van de 19de eeuw zelfs miniatuurboerderijtjes gebouwd werden

als een vorm van educatie. Hier konden kinderen boerderijtje spelen, dieren verzorgen en ermee spelen, (helpen met) groentes verbouwen en zo leerden zij spelenderwijs zelfredzaamheid, verantwoordelijkheid en zorgzaamheid. Bekend is dat dergelijke boerderijtjes gebouwd waren in de tuinen van paleis 't Loo en Soestdijk. Deze ontwikkeling zette zich voort in de tweede helft van de 19de eeuw, bij huizen van geringere omvang in de bouw van kinderspeelhuisjes, ingericht met meubels op kinderformaat, compleet met een miniatuurkeuken-tje. Hier leerden meisjes spelenderwijs de eerste beginselen van het gastvrouw zijn, jongens leerden timmeren en onderhoudsklusjes uitvoeren.

Van beide soorten speelhuizen, de volwassenen- en de kindervariant, vond en vindt men voorbeelden langs de Vecht. Met de sloop van vele buitenplaatsen verdwenen tevens veel speelhuisjes. Andere raakten zodanig in verval dat ze uiteindelijk werden afgebroken. Heel spijtig, want ze maakten met andere folly's in de parktuin deel uit van het totaalbeeld van de buitenplaats. Alleen al daarom zouden de nog resterende kinderspeelhuisen op buitenplaatsen op hun waarde als cultureel erfgoed geschat moeten worden.

Hieronder vindt u Stichtse Vecht-lang – van zuid naar noord – een voorlopige opsomming van de speelhuisjes die bij buitenplaatsen aan de Vecht hebben gestaan of nog steeds staan. De verdwenen huisjes zijn cursief aangegeven. Aan de prenten te zien hebben er veel meer langs de Vecht gestaan. In deze opsomming zijn alleen de speelhuisjes opgenomen die in een akte of andersoortige beschrijving als zodanig genoemd worden.

Zijdebalen, Utrecht

De Vecht begint bij de Weerdsuis in Utrecht. Vlak buiten de sluis lag **Zijdebalen**, gebouwd door Jacob van Mollem bij de door hem in 1681 gestichte zijderedereij. Over de Vecht werd de ruwe zijde uit Perzië, China, Bengalen of Tonkin via de Amsterdamse haven aangevoerd. De cocons van de zijderupsen werden afgewikkeld door haspels die werden aangedreven door watermolens. Door het verval tussen de Stadsbuitengracht en de Vecht was er een sterke stroming die de molens aandreef. De zo schoongemaakte en tot garen getwijnde zijdedraad werd over de Vecht naar Amsterdamse weverijen vervoerd.

Door de florerende handel kon zijn zoon David van Mollem (1670-1746) de tuin uitbouwen tot een van de rijkste van Nederland met lanen en hagen, loofgangen, priëlen, een doolhof, vijvers, vazen en beelden. En ... hij bouwde een

Afb. 1. Speelhuis op Zijdebalen, Jan de Beijer, 1746. (Coll. Centraal Museum Utrecht)

speelhuis. Het huisje is duidelijk afgebeeld op een van de vele tekeningen die Jan de Beijer in 1746 maakte van de tuin van **Zijdebalen**. Op twee ervan, ‘gezicht op het speelhuis langs de berçeau en de mineralengrot’ en het ‘gezicht vanaf de nieuwe fabriek op de beide grotten en het speelhuis’ ziet men het speelhuis: een zeshoekig gebouwtje in de stijl van Daniel Marot, dat sterk doet denken aan een theekeupel. Net als andere Marotkeupels, zoals bij **Valck en Heining** of kasteel **Rosendael**, heeft het een gestaffeld, baldakijnvormig dak, pilasters en Lodewijk XIV sierstukken boven de vensters.

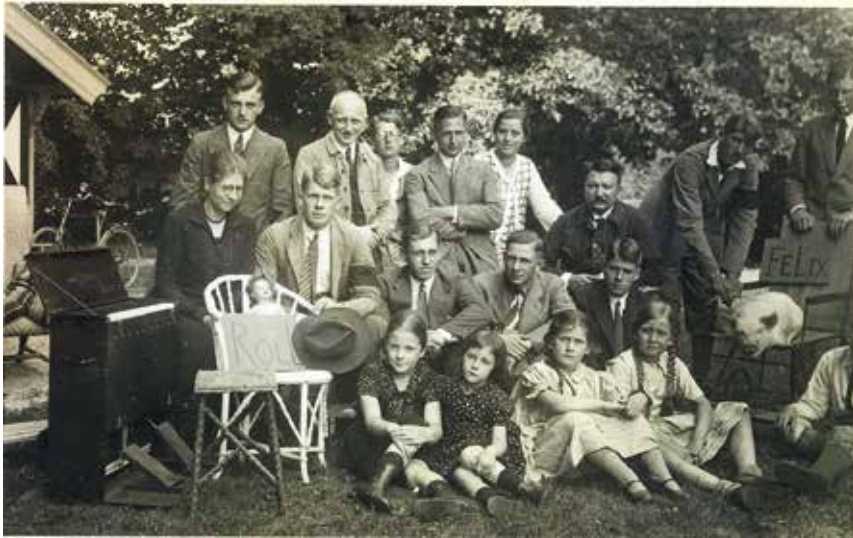
Slot Zuylen, Oud Zuilen

Het kasteel dat rond 1525 op de plek van een 13de-eeuwse donjon, bij de Vecht in Oud Zuilen, werd gebouwd, werd in 1752 verbouwd tot gerieflijke buitenplaats. De tuin werd, net als het kasteel, in Franse stijl aangelegd. Rond 1840 werd het zuidelijk en westelijk deel binnen de grachten naar ontwerp van Jan David Zocher aangelegd als Engels landschapspark. Het formele tuingedeelte aan de zuidkant van het huis werd vervangen door een open gazon met een zichtas op de Utrechtse Domtoren en naar de Vecht. Hier werd een theekoepel gebouwd.

In 1900 betrof Frederik baron van Tuyll van Serooskerken het kasteel. Hij liet veel hoognodige reparaties aan het kasteel uitvoeren en deed ook de nodige aanpassingen aan de tuin. Rond 1910-'20 verving hij de theekoepel op het gazon door een speelhuisje in chaletstijl. 'Engelenhof' staat geschilderd boven het raam aan de voorkant. Het vierkante huisje is opgetrokken uit houten planken en bestaat uit één bouwlaag onder een met rode *tuiles du nord* pannen gedekt zadeldak. De ingang zit in de rechter zijgevel. Aan de voorzijde heeft het

Afb. 2. Het speelhuisje Engelenhof in de tuin van Slot Zuylen.

Afb. 3. Groepsfoto in de tuin van slot Zuylen naast speelhuisje 'Engelenhof' met F.C.C. baron van Tuyll van Serooskerken en enkele van zijn zonen en dochters en het varken Felix en de pop Roël, eind jaren '30. (Coll. Slot Zuylen)

dak een breed overstek dat rust op schoren. Onder het grote dubbele draaivenster met luiken is over de hele lengte een houten bank getimmerd. In de linker zijgevel zit een klein venster met luik.

Huis ter Meer, Maarssen

Rond 1710 begon de bouw van **Huis ter Meer** aan een binnenbocht van de Vecht in Maarssen, op de plek waar tot 1672 het 13de-eeuwse Slot te Maarssen (of Huys ter Meer) had gestaan. Het zou een van de meest imposante huizen worden van de Vechtstreek. In 1903 is het gesloopt.

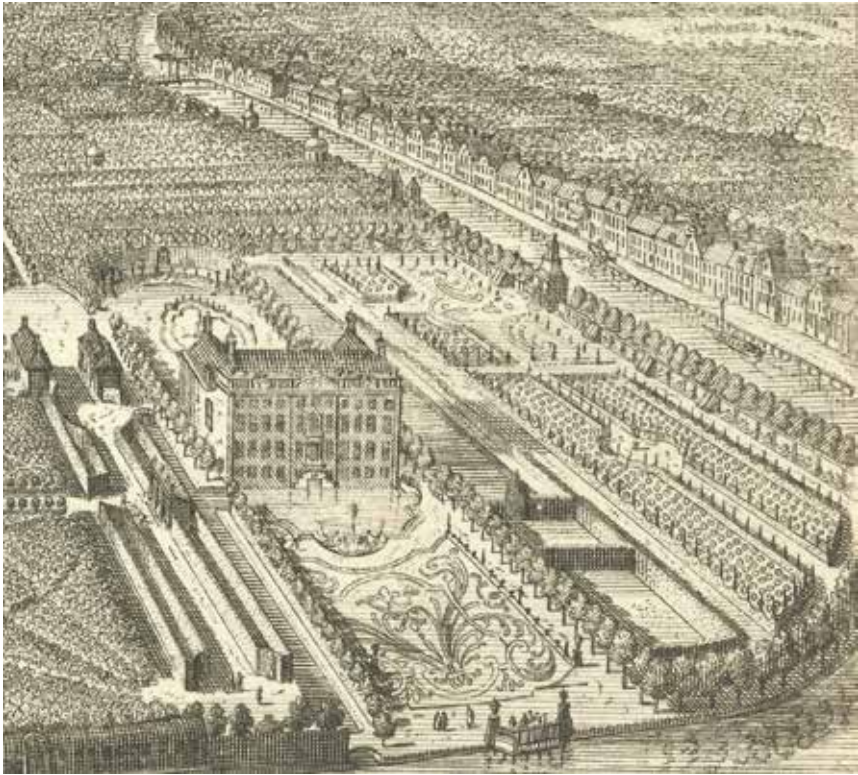
De tuin, vermoedelijk naar ontwerp van Daniel Marot, besloeg een oppervlakte van 20 hectare en was uitzonderlijk fraai ingericht met wel drie uitbundig versierde mineralen- en schelpengrotten, fonteinen, een doolhof, sterrenbos, berceaux, een colonnade, kabinetten, theater en fonteinen. Aan de Vecht stond een speelhuisje. Ludolf Smids schreef in de *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden* over een bezoek aan **Huis ter Meer** in 1710: 'Want, A. 1710 den 9 maart,

toevallig te Maarsse n zijnde, zag ik uit een venster de vlakte alwaar het (kasteel) gestaan heeft, te weten omtrent het speelhuisje aan de Vecht geplaatst'.² Met deze datering van 1710 moet het speelhuisje een van de eerste bouwsels in de tuin zijn geweest. Het vierkante gebouwtje van twee vensters breed – met Engelse schuiframen – werd bekroond door een piramidevormig dak met in het midden een vierkant torentje met een lantaarn, geflankeerd door vier draken. Ook de lantaarn had een piramidevormig dak, bekroond door een siervaas. In totaal heeft de realisatie van de tuin wel 20 jaar geduurd, dus andere folly's en bouwwerken zijn ook in latere tijd ontstaan.

In 1792 werd de tuin verkleind en veranderd en op het minuutplan uit 1832 is te zien dat het speelhuis niet langer op het grondgebied van **Ter Meer** stond. Wanneer het is gesloopt, is niet bekend.

Afb. 4. Het speelhuis van Huis ter Meer op een prent naar D. Stoopendaal van Maarsse n in *De Zegepraalende Vecht*, 1719. (Optica prent door uitg. Beauvais. Coll. Rijksmuseum Amsterdam)

Afb. 5. Gezicht op Huis ter Meer te Maarsse in vogelvlucht, Hendrik de Leth, ca. 1740, detail met speelhuisje aan de Vecht. (Coll. Rijksmuseum Amsterdam)

Doornburgh, Maarsse

Het eerste **Doornburgh** is rond 1630-'40 gebouwd door Joan Huydecoper op een stuk 'ackerland' dat hij in 1623 kocht van Jan van Vlooswijck. Tegelijkertijd verrees het eerste **Elsenburg**, direct naast **Doornburgh** gelegen. Vermoedelijk heeft Philips Vingboons bemoeienis gehad met het ontwerp van deze eerste vorm van de buitenplaats.³ Onder twee generaties Van Egeren (1655-'84) is de hofstede uitgebreid met diverse bijgebouwen. De voogden van de minderjarige kinderen van Antony van Egeren verkochten **Doornburgh** in 1684 aan Wilhelm Pieterssoon van Son. In de akte komt voor het eerst een

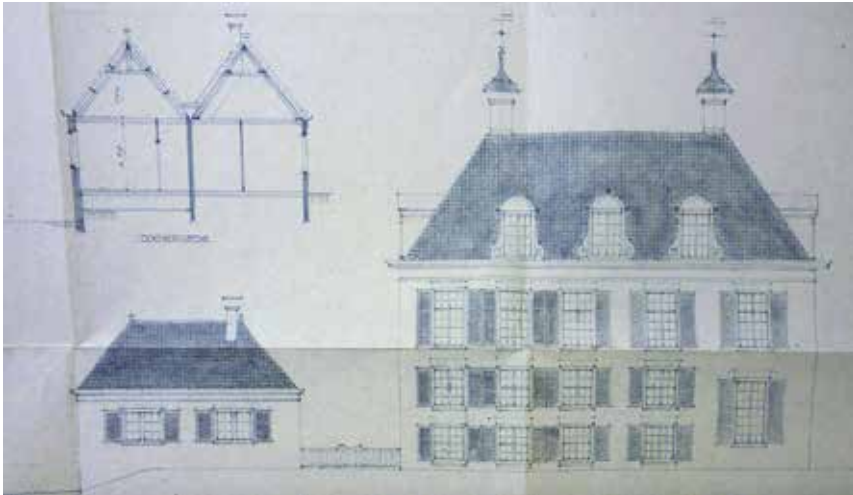
speelhuisje voor: 'Hofstede Doornburgh, groot 1 morgen met 't speelhuisje op de laan, alsmede de huysinge, nevens de stallinge, een berg, een schuur, met een boerewooningh of knechthuisje daarachter etc'.

Het speelhuisje zou volgens de verkoopakte 'op de laan' staan. Een prent uit 1710-'19 laat zien dat de laan zich aan de voorkant van het huis bevond. Dus niet aan de achterzijde, waar het speelhuisje zich tegenwoordig bevindt. Het gaat hier dan ook waarschijnlijk om een ander huisje dan het huidige, dat ook meer een huis dan een huisje is.

In 1725 werd het huis verkocht aan Jacob de Chaves. In deze koopakte wordt ook weer een speelhuis genoemd. Toen zijn erfgenamen het huis in 1763 verkochten, was er echter in de verkoopakte geen sprake meer van een speelhuis. Wel van een – voor het eerst vermelde – koepel en koetshuis.

Afb. 6. Het speelhuisje van Doornburgh, links van het huis.

Afb. 7. Bouwtekening van een vergroting van het speelhuisje bij Doornburgh; niet gerealiseerd (ca. 1978).

Een zeer recent door Hans van Bommel gevonden archiefstuk (september 2018) bewijst dat het huidige **Doornburgh** in 1773 is gebouwd (en niet rond 1720 zoals tot nu toe werd aangenomen).⁴ Gezien de locatie van het speelhuisje ten opzichte van het grote huis is het aannemelijk dat het speelhuis ook uit die periode dateert. Het dateert in ieder geval van voor 1818, want de kadastrale minuut uit dat jaar laat precies op die plek een huisje zien. Eind jaren zeventig hadden de zusters Kanunnikessen van het Heilig Graf het plan om het speelhuisje uit te breiden. Deze uitbreiding is echter nooit gerealiseerd.

Elsenburg, Maarssen

Naast zijn buiten **Goudestein** bouwde Joan Huydecoper in 1637 de buitenplaats **Elsenburg**, naar ontwerp van Philips Vingboons. In 1640 werd het nog niet voltooide huis verkocht aan Jacob Burggraaf, die de bouw afrondde. Begin 18de eeuw werd de tuin onder de toenmalige eigenaar Theodorus de Leeuw sterk verfraaid. Vermoedelijk is toen naar ontwerp van Daniel Marot een speelhuisje gebouwd. Dit huisje staat vermeld in de verkoopakte van 1744 aan Francois de Wit:

Een Heerenhusing, stalle, koetshuijs, tuijnmans woning, orange huijs, speelhuijs en cabinetten en verdere getimmerte daar op staande te samen groot circa zes en twintig morgen en vierhondert roeden [...] Dan de verdere beeldengroepen, kindertjes, borstbeelden, sfinxen, termen en de Piedestallen en kokers alsmede Vasen en Poten en de spheer zonnewijzer met hun piedestallen en voliere agter het huys' zullen onder desen koop niet begrepen zijn al [...] deselve aard ofte nagelvast waaren gelijk meede niet de orangerie, en bijgewassen, herten of ander vee nog tuijnmansgereedschappen, broeibakken en ramen daar toebehorende.

De ontwerptekening van Marot bekijkende, ziet men een gebouwtje dat vandaag de dag toch echt een theekoepel genoemd zou worden. Bijzonder is dat bekend is dat in dit huisje prachtige aquarellen/gouaches van exotische vogels hingen, in 1735 speciaal voor deze plek geschilderd door Willem van Royen, zoals vermeld is op de werken: 'dese vogels sijn bij d: edl: aghtb: Heer de Heer Theodorus de Leeuw/ na het Leven getekent in de Lust plaas van sijn edelen genaamt/ elsenburg door Mr Willem van Rojen 1735'.⁵ Volgens een inscriptie op de achterzijde van deze werken hield De Leeuw dergelijke vogels op zijn

Afb. 8. Willem II van Royen, Twee zilverfazanten en een zwartgekroonde reiger, aquarel en gouache over zwart krijt, 303 bij 436mm. In 1735 in opdracht van Theodorus de Leeuw gemaakt voor zijn speelhuis op Elsenburg (verblijfplaats onbekend).

buiten **Elsenburg** en heeft Van Royen deze naar het leven nageschilderd. Het zijn de enige werken van Van Royen die gedateerd zijn en waarvan de opdrachtgever bekend is.

In 1812 is het hoofdgebouw gesloopt waarna de grond aan de naastgelegen buitenplaats **Doornburgh** is toegevoegd.

Herteveld, Maarssen

Herteveld is een van de oudste en grootste buitenplaatsen aan de Vecht, gebouwd in 1630, mogelijk naar ontwerp van Jacob van Kampen. Verbouwingen in 1804 en 1878 hebben het huis zijn huidige aanzien gegeven.

Op het terrein staan twee oorspronkelijke bijgebouwen, het koetshuis met de tuinmanswoning aan de noordkant en de voormalige 18de-eeuwse orangerie. Deze laatste kreeg vroeg in de 19de eeuw een aanbouw aan de zuidzijde in de vorm van een Chinese tent.

Ten westen hiervan stond een oude kas waarin zich een steen bevond met als opschrift: 'De eerste steen gelegd door Cs Wd. Ed van Voorst van Beest oud 7 jaren 22 aug- 1845'. De kas werd in 1984 afgebroken en is inmiddels opgebouwd bij het huis **Hinderstein** te Langbroek.

Achterin het park van **Herteveld** werd in 1860 een speelhuisje gebouwd, met een voorgevel bestaande uit in de lengte oplopende houten planken waarmee een trapgevel-effect bereikt werd. Aan weerszijden van het geschilderde ronde topraampje stond het opschrift 'Anno 1860'. Het huisje is in de loop van de tijd verdwenen. Slechts een klein stukje muur staat nog overeind. Vermoedelijk staat op de foto mevrouw Bouwmeester-Van Voorst van Beest voor het huisje met waarschijnlijk twee van haar kleinkinderen.

Hoogevecht, Maarssen

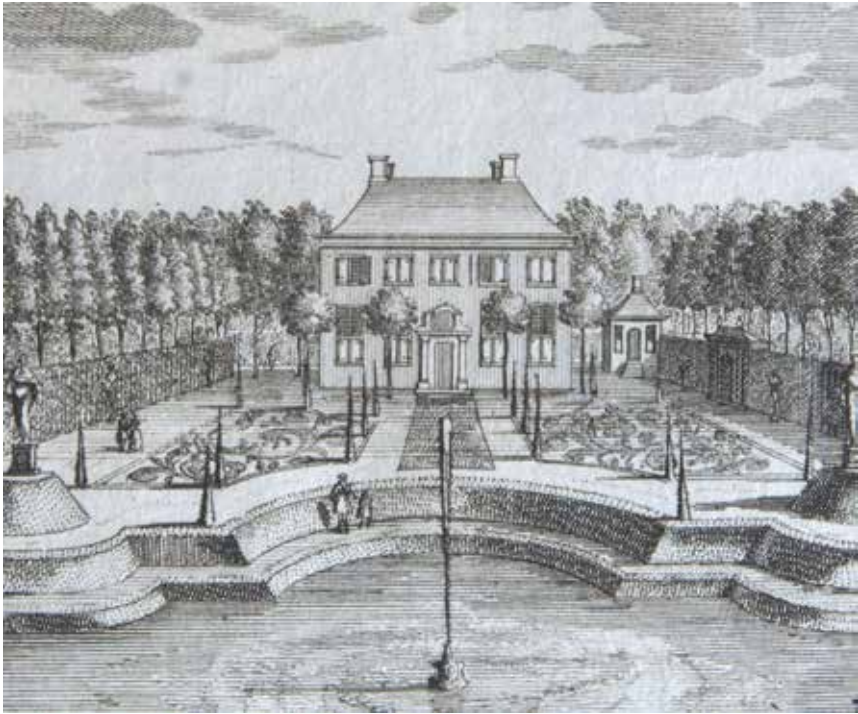
De buitenplaats **Hoogevecht** lag naast de inmiddels ook verdwenen buitenplaats **Otterspoor** en het nog bestaande **Gansenhoef** aan het Zandpad tussen Maarssen en Breukelen. Bij het hoofdgebouw lagen uitgebreide tuinen, geheel of gedeeltelijk uitgevoerd in een axiale opzet, waarschijnlijk naar ontwerp van Daniel Marot. Maar liefst drie prenten in *De Zegepraalende Vecht* tonen de schitterende tuin, met een grote viskom, vijvers, een hemelpoort, brede wandelpaden en grote broderiepartijen. Rechts van het huis is een klein huisje te zien, vermoedelijk is dat het bedoelde speelhuis. Het vierkante huisje heeft een trap

Afb. 9. Het speelhuisje van Herteveld met vermoedelijk mevrouw Bouwmeester-van Voorst van Beest en twee kinderen.

van vier treden naar een halfronde deur, met aan weerszijden twee langwerpige ramen. Het dak eindigt in een schoorsteen in het midden. Er zal dus ook een vorm van verwarming zijn geweest. Het huisje leek sprekend op de theeoepel van het iets verder zuidwaarts gelegen **Daelwijk**. Dat huisje stond direct aan de Vecht, terwijl Hoogevechts huisje in de tuin stond.

In de loop van de 18de eeuw werd de tuin van **Hoogevecht** omgevormd tot Engels landschapspark. Rond 1830 werd de buitenplaats afgebroken. Later is er op deze plaats een nieuw huis gebouwd. De met vazen bekroonde hekpilaren van het voormalige **Otterspoor** staan bij de ingang van dit terrein.

Afb. 10. Hoogevechts gesigt van binnen over de kom en terrassen naar het huis (detail), *De Zegepraalende Vecht*, 1719. (D. Stoopendaal)

Nijenrode, Breukelen

In het derde kwart van de 13de eeuw werd **Nijenrode** gebouwd aan de westoever van de Vecht, iets ten zuiden van Breukelen. Gezien de defensieve functie zal er nauwelijks sprake zijn geweest van een park- en tuinaanleg, maar hier is niets over bekend. Wel over de 16de-eeuwse situatie. Toen in 1536 **Nijenrode** opgenomen werd in de lijst van ridderhofsteden in het Sticht werd daarbij gesproken over ‘voorburgen, boomgaarden, grachten, singels en tuinen’.⁶ Na de verwoesting van het kasteel door de Fransen in 1673 kocht Johan Ortt de ruïne en legde hier vanaf 1675 een tuin aan met rechte en haaks op elkaar staande lanen en geometrische perken. Eind 18de eeuw legde Johan Ortt IV binnen

deze 17de-eeuwse structuur een landschapspark aan met slingerpaden, bossen en een grote moestuin met orangerie. Van folly's, koepels of speelhuisjes zoals bij andere buitenplaatsen was in deze tijd nog steeds geen sprake. Hier komt verandering in als Michiel Onnes in 1906 het kasteel koopt en van de sloop redt. Lanen werden aangelegd, nieuwe, grote bomen geplant en het park werd voorzien van elementen als een hertenweide, tennisbaan, menagerie etc., alle met een bijbehorend gebouwtje.

Aan de vijverpartij in de noordwestelijke hoek ligt een speelhuisje in cottage-stijl. Het bakstenen, rechthoekige gebouwtje is één bouwlaag hoog onder een met rode Hollandse pannen gedekt dak. Op de bakstenen onderbouw rusten gevels met een houten vakwerkconstructie. In de voorgevel zit de voordeur met twee ramen aan weerszijden. Boven de voordeur is het wapen te zien van Michiel Onnes en zijn eerste vrouw, Jeanette Kockuit. Dit is bijzonder, want toen hij van haar scheidde in 1928 heeft hij in het kasteel vrijwel alle herinneringen aan haar verwijderd. Het huisje wordt ook wel 'speelstal' genoemd. Lange tijd hebben er koeien en ook een paard in gestaan.

Afb. 11. Het speelhuisje van Nijenrode.

Afb. 12. Het knuppelhouten prielkje op Nijenrode.

Bij de hertenwei staat een knuppelhouten huisje. Dit is echt als kindershuisje gebouwd, met een zandbak en een bankje ernaast. Het verkeert in erbarmelijke staat en wordt gerestaureerd.

Gunterstein, Breukelen

In 1680 bouwde Magdalena Poulle op de fundamenten van het afgebrande kasteel **Gunterstein** haar buitenplaats. Tegelijkertijd liet zij een tuin aanleggen, getuige het schilderij in de Sael waar haar neefje, die naast haar staat, een tuinontwerp in handen heeft. Later is deze tuin gedeeltelijk omgevormd tot landschappelijk park.

Langs de lindelaan die toegang geeft tot het huis, liggen achtereenvolgens van west naar oost, gevat in de 17de-eeuwse grachtenstructuur: de driehoekige formele baroktuin naast het huis; het omgrachte park in landschapsstijl (Nieuwe Tuin en Engelse Werk), een weiland met boomgroepen en een landschappelijke aanleg op de Achterplaats.

Een deel van de tuin met rechte moestuinen werd eind 18de eeuw al omgevormd tot park in een vroeg-landschappelijke aanleg. In 1793 werd hier een folly, later ook speelhuisje, ‘de Rots’ geplaatst.⁷ Dit opmerkelijke huisje was één van de eerste folly’s op het Europese vasteland: een Janusgebouw met twee totaal verschillende gevels, de combinatie van een kluizenaarsgrot en een kinderspeelhuisje. De speelhuisjes-zijde had een Oudhollands front met het jaartal 1793. De andere gevel was rond 1900, toen de eerste foto’s van de Rots gemaakt werden, met houten plaat bekleed met ‘levensecht’ geschilderde rotsblokken. In het midden zat een spitsboogvormige deur met aan weerszijden twee spitsboogvensters. Gezien de vondst van rotsachtig materiaal bij de resten van het huisje, kan het zijn dat er aanvankelijk sprake was van een meer stenige gevelbekleding, die later vervangen is door een geschilderde versie. Het is ook mogelijk dat er om het huisje heen een rotstuintje is geweest. Dit werd tussen 1880 en 1920 vaker toegepast.⁸ Hier wordt nog nader onderzoek naar gedaan.

Afb. 13. Foto uit 1893 tijdens het eeuwfeest van De Rots. Foto door C.A. Schalijs. (Coll. Ridderhofstad Gunterstein via RHC Vecht en Venen)

Afb. 14. Tekening van de 'speelhuisjes'-façade, door een onbekende hand. (Coll. Ridderhofstad Gunterstein via RHC Vecht en Venen)

Aan de zijkant van het huisje was een afdak aangebouwd. Rond 1970 is het wegens instortingsgevaar afgebroken. Veel materiaal is echter bewaard gebleven. De Stichting Ridderhofstad Gunterstein hoopt het dan ook ooit weer te kunnen herbouwen.

Rupelmonde, Nieuwersluis

In 1768 kreeg **Rupelmonde** zijn huidige uiterlijk met de verbouwing en uitbreiding van het 17de-eeuwse huis. Jan Peter Christiaan baron van Reede tot ter Aa en Aastein kocht het huis in 1851. Vermoedelijk is hij de bouwheer van het houten speelhuisje, dat door de RCE op ca. 1850 wordt gedateerd. Het vierkante huisje onder een met Oudhollandse pannen gedekt zadeldak met overstek versierd met een makelaar dient al jaren als hondenhuisje.

Afb. 15. Het speelhuisje van Rupelmonde is nu een riante behuizing voor de honden van de eigenaar. (Foto H. Stefels)

Middenhoek, Nieuwersluis

Op de buitenplaats **Middenhoek** aan de west-oever van de Vecht in Nieuwersluis werd tussen 1875 en 1885 op een eilandje in de vijver een kinderspeelhuis gebouwd, dat heel toepasselijk de naam 'Baby house' kreeg. Onder toezicht van hun kindermisje of gouvernante mochten de meisjes hier spelen: thee schenken en tafel dekken. Het huisje was volledig ingericht: Er was een keukentje met pannetjes en ander keukengerei. In de zitkamer stonden meubeltjes en een 23-delig kinderservies van Maastrichts aardewerk, een zilveren theeset met theepot, suikerpot met tang, melkkan en theelepeltjes in een zilveren vaasje en koektrommeltje, glaswerk, een theepot en kopjes uit Duitsland. Op zolder stonden kleine blauwe mangelbakjes met houten wasrekjes en zelfs het linnengoed ontbrak niet. Zo leerden de meisjes spelenderwijs de kunst van het gastvrouw-zijn en het huishouden.

Tijdens de Tweede wereldoorlog heeft in het huisje een gezin met vijf kinderen ondergedoken gezeten. Het kindershuis is inmiddels afgebroken.⁹

Afb. 16. Kinderspeelhuis van Middenhoek, 1904. (Coll. Van den Arend Schmidt, foto ingekleurd door de gouvernante)

Afb. 17. Het kinderserviesje en het miniatuur zilveren theesetje dat gebruikt werd in het speelhuisje van Middenhoek. Het zilveren dienblaadje hoort hier van origine niet bij. (Foto Elisabeth van den Arend Schmidt)

Beek en Hoff, Loenen

Beek en Hoff is gebouwd in 1752 op de plek van een ouder huis. Het kan zijn dat de bouwheer, Ijsbrandt Kieft Balde, toen al een botenhuisje bouwde dat later aangepast zou worden als speelhuisje. Het botenhuisje is nog te zien op een litho van P.J. Lutgers: een wit gestuukte façade met tuitgevel en voorzien van het woord 'fabriek'. In die tijd was er bij het huis een beenderzwartfabriek gevestigd. Vanaf de Vecht kon men zo het huisje invaren.

Begin 20ste eeuw is de tuin aangepast en uitgebreid richting de Vecht. De oever kwam enkele meters verder te liggen en zo verloor het botenhuisje zijn functie. In deze tijd is het huisje uitgebreid met een verdieping en het zo ontstane kamertje werd voorzien van een plavuizen vloer en een betegelde schouw. Daarmee was het een ideaal speelhuisje, ongetwijfeld bedoeld voor de drie dochters van Michel Joseph Ameschot, die vanaf 1898 eigenaar van **Beek en Hoff** was.

Afb. 18. Oorspronkelijk was het speelhuisje van Beek en Hoff een botenhuis. Litho door P.J. Lutgers, ca. 1837.

Afb. 19. Bij het vergroten van de tuin kwam het botenhuisje van het water af te liggen. Er werd een verdieping bovenop gezet waardoor een speelhuisje werd gecreëerd.

Het buitenhuis is in 1937 fors uitgebreid door de toenmalige eigenaren, de zusters Franciscanessen van het Heilig graf, die het als rusthuis voor bejaarde nonnen gebruikten. In 1995 werd het als gemeentehuis van Loenen in gebruik genomen. Er is sinds die tijd niets met het speelhuisje gebeurd. Het vertrek van de gemeente in 2012 en de verkoop van het huis die jarenlang niet geëffectueerd werd, doen ook niet veel goeds voor het huisje. Het verkeert anno nu, oktober 2018, in een zeer matige staat en de ingeslagen ruitjes en barsten in de gevel wachten met smart op een nieuwe eigenaar die de noodzakelijke restauratie ter hand zal nemen.

Slotzicht, Vreeland

Tegen het 18de-eeuwse **Slotzicht** werd in 1808 door Dirk Jan Voomborgh de grote voorbouw opgetrokken, die het huis zijn huidige aanzicht geeft. Zijn dochter, die het huis erfde, breidde het grondbezit fors uit en richtte de tuin bij het huis in landschappelijke stijl in. Zij voorzag de tuin van een menagerie, een oranjerie, kassen, een ijskelder en een hertenkamp. Vermoedelijk onder een latere eigenaar werd een houten speelhuisje met rode oudhollandse pannen gedekt zadeldak gebouwd. Hier is niets meer van over. Het huisje stond

Afb. 20. Het speelhuisje van Slotzicht voor de sloop. (Coll. H. Swelheim)

verscholen in het bos naast enkele schuren. In de jaren 1960 en '70 werd er nog in gespeeld door kinderen Van Leeuwen Boomkamp, de toenmalige bewoners. Het was toen al in slechte staat. De huidige bewoner trof slechts wat houten restanten aan van, naar het leek, een oud schuurtje en heeft deze met toestemming van de gemeente gesloopt en vervangen door een nieuwe schuur.

Zwaanwijck, Nigtevecht

Op het terrein van het huidige **Zwaanwijck** werd in 1735 de daar staande 17de-eeuwse boerderij door Jan Brants omgevormd tot Heere-huysinge. De tuin heeft lange tijd nog een nuts-karakter gehad. In 1808 verrijkte de toen nieuwe eigenaar Jacobus Cramer de tuin met een oranjerie, een theekepel en een Chinese tent.¹⁰ Van een speelhuis was hier nog geen sprake.

Dit huis werd in 1879 gekocht door het echtpaar De Pré-Theunissen uit Amsterdam, dat er vele zomers doorbracht. Na het overlijden van De Pré in 1892 besloot zijn weduwe een nieuw huis te bouwen, 'meer naar de eischen des tijds ingericht', het huidige **Zwaanwijck**. Zij ging ook verder met de herinrichting van het park, waarmee zij al eerder begonnen was, getuige de theekepel uit 1891. Het park werd een Engelse landschapstuin met slingerende paadjes, hoogteverschillen, waterpartijen met eilandjes met wilde begroeiing. Op verschillende plekken stonden verrassende folly's zoals een twaalfhoekige volière, een heus middeleeuws kasteel, een Moorse kiosk, een pagode en een speelhuis. Van een eenvoudig getimmerd speelhuisje was geen sprake, hier stond een

heuse miniatuurvilla. Het speelhuis werd gebouwd voor het nichtje van het kinderloos gebleven echtpaar, dat zij in 1883 als vierjarig meisje in huis hadden genomen. Het kreeg heel toepasselijk de naam ‘Villa Johanna’, waarmee zowel tante als nichtje vernoemd werden.

Het huis was duidelijk geënt op het hoofdhuis **Zwaanwijck**. Qua architectuur was het een mix van neorenaissance- en chaletstijlelementen. De rode baksteen werd afgewisseld met natuursteendecoraties, het dak was gedekt met leien en een uitzichttoren stak ver boven het drie verdiepingen tellende huis uit. Gezien de verhouding met de bouwvrouw die ernaast staat, moet de toren wel 10 meter hoog zijn.

Afb. 21. Villa Johanna, gelegen aan de vijver in het park van Zwaanwijck. Links staat Johanna de Pré-Theunissen. (Coll. Zwaanwijck, via HKGL)

Afb. 22. Het keukentje van Villa Johanna. (Coll. Zwaanwijck, via HKGL)

Na het overlijden van Johanna in 1899 werd **Zwaanwijck**, zoals in haar testament bepaald, een woon- en verzorgingshuis voor ongehuwde dames of weduwen. De nalatenschap van Johanna bleek niet voldoende om het onderhoud van de dames en het huis en park op de lange duur te financieren en in de loop der tijd werden de folly's en de bijgebouwen gesloopt. Zo kwam het speelhuis van **Zwaanwijck** roemloos aan zijn eind.

Christine Sinninghe Damsté-Hopperus Buma heeft onderzoek naar speelhuysjes gedaan. Haar op internet gepubliceerde onderzoek (<https://kinderspeelhuizen.wordpress.com/>) was aanleiding om de speelhuysjes bij specifiek de Vechtse buitenplaatsen op een rijtje te zetten en zowel in aantal als qua inhoud aan te vullen. Door de digitale vorm van publiceren is het makkelijk toevoegingen of wijzigingen aan te brengen. Mocht u zelf informatie hebben over speelhuysjes, dan zijn uw op- en aanmerkingen via deze site van harte welkom! Hopelijk levert dit artikel dan ook nieuwe informatie op voor haar onderzoek.

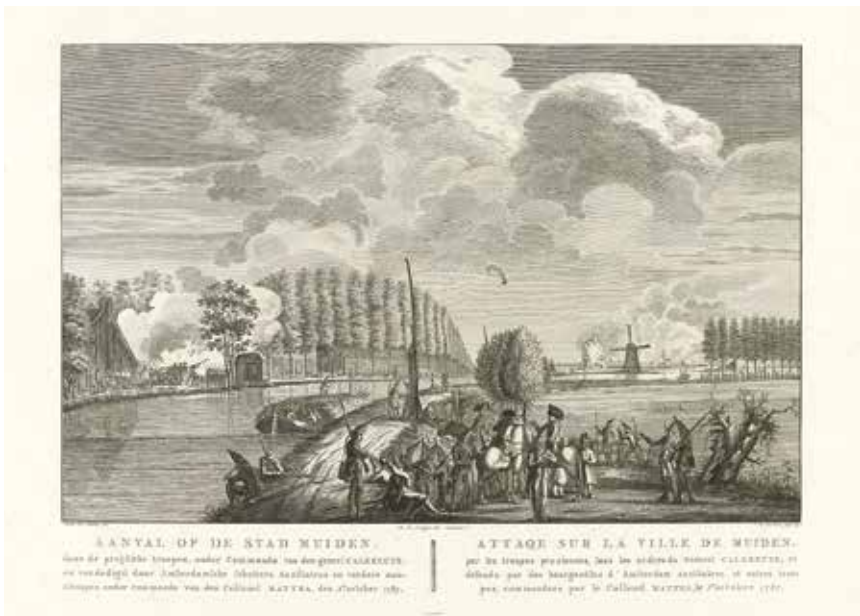
Noten

- 1 Dr. R. van Luttervelt, *De Buitenplaatsen aan de Vecht*, 1948, p. 218, noot 1.
- 2 J. Kottman, *Drie eeuwen Huis ter Meer*, 2012.
- 3 P. Doeve, Tuingeschiedenis van de buitenplaats Doornburgh en de verdwenen buitens Elsenburg, Somerbergen en Vechtlevens te Maarsse, *Jaarboekje Niftarlake* (2010).
- 4 Mededeling d.d. 10 juli 1773 van de Schout en Schepenen van Nieuw Maarsseveen, waarin zij verklaren dat de huizing op de plaats Doornburgh dermate was verouderd dat het niet te bewonen was en dat er thans een nieuwe huizinge gebouwd is.
- 5 Verkocht bij Sothebys Amsterdam, The Unicorn Collection, 2004, lot 201.
- 6 G. Immerzeel, Kasteelpark Nijenrode, *Jaarboekje Niftarlake* (2009).
- 7 Het omgrachte Engelsche Werk werd in 1849 verder gewijzigd in landschapsstijl door de tuinarchitect S.A. van Lunteren, Dutch Green heritage.com, 'dat huis tot Gunterstein', 1 november 2014.
- 8 Vriendelijke aanvulling door ing. Jan Holwerda, gespecialiseerd in historisch onderzoek naar tuin- en landschapsarchitectuur.
- 9 Met dank aan mevrouw C. van den Arend Schmidt en Elisabeth van den Arend Schmidt.
- 10 M. van de Burgt, Zwaanwijk, *Jaarboekje Niftarlake* (2014).

Een patriot op kasteel Loenersloot: Andries Jan Strick van Linschoten¹

Bart Seelemeijer

In september 1787 valt een Pruisisch leger van 20.000 man de Nederlanden binnen. Gevolg van de actie van Wilhelmina van Pruisen, die zich bij Gojanverwellersluis opzettelijk liet tegenhouden door patriotten. Met lede ogen moest ze aanzien dat haar man, stadhouder Willem V, met zich liet sullen. Na de vernederende en beschamende aanhouding vroeg ze haar broer, de koning van Pruisen, om hulp om die vermaledijde patriotten een lesje te leren. En daardoor stond op eens de Pruisische generaal-majoor Friedrich Adolph von

Afb. 1. Aanval op Muiden door generaal Kalkreuth, 1787. Prent van Jacob Willem Strunk naar Maas van Altena, 1792. (Coll. Rijksmuseum Amsterdam)

Afb. 2. De ophaalbrug van kasteel Loenersloot.

Kalckreuth op 20 september 1787 voor kasteel Loenersloot.² Hij had al een hele veldtocht door de Lage Landen aan de zee achter de rug en trok via de Vechtstreek op naar Amsterdam.³ Maar de bewoners van het kasteel stonden niet te juichen om deze ‘orangistische vazal’ binnen te laten. De familie was politiek fel patriottisch gezind en zeer anti-Oranje.

Het zo’n tien jaar eerder heringerichte landhuis-kasteel was op dat moment in het bezit van Andries Jan Strick van Linschoten.⁴ Andries had in Utrecht rechten gestudeerd en was politiek zeer actief. Als aanhanger van de aristocratische patriotten streefde hij naar een meer democratisch gevormde samenleving. En zijn ongenoegen over het Oranjabewind was uitermate groot. Hij haalde zelfs zo fel uit tegen stadhouder Willem V dat hij met vele andere patriotten veroordeeld werd wegens majesteitsschennis. Met een boete van fl. 1400 kocht hij zijn veroordeling in 1787 af.

Op het moment dat de generaal-majoor Von Kalckreuth voor de ophaalbrug staat, is Andries sedert vijf maanden ambteloos. Geen lid meer van de Raad van Utrecht, geen schepen van Utrecht en geen gedeputeerde voor Utrecht in de Staten Generaal.⁵

Wel was hij kort daarvoor betrokken bij de poging van de Staten van Utrecht om hem samen met Joost Taets van Amerongen en Jean Antoine d'Averhoults als patriottische afgevaardigden 'sesie te [laten] neemen in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden [Heeren Staten Generaal der Verenigde Nederlanden] in dato den 13 Juni 1787'.⁶ Op 14 juni legde hij een eed af om te kunnen toetreden. Maar er waren bezwaren van prinsgezinde gedeputeerden uit Overijssel, Gelderland, Zeeland, Amersfoort en Rhenen. Het ging allemaal niet door. De mannen werd op 15 juni de toegang tot de vergadering ontzegd. Men had hun aanstelling als onrechtmatig beoordeeld, een patriottische overval op het landelijk bestuur, waar ze nog niet zoveel ongelijk in hadden.

De medestander van Andries Strick was Jean d'Averhoults, de commandant van Nieuwersluis in 1787 en een bekende van de Heer van Loenersloot. Hij was

Afb. 3. Het wapen van de familie Strick van Linschoten.

woedend over de afwijzing van hun aanstelling en eiste van de prinsgezinde Utrechtse afgevaardigde W.R. van Tuyll van Serooskerken van Zuylen genoegdoening. En wel in een persoonlijk duel. Dat kon toen nog. Het vond plaats, is de overlevering, op zondag 17 juni in het Haagse Bos. 'Nadat d'Averhoults een lichte verwonding had gekregen en beide heren hun eer dus afdoende hadden verdedigd, werd de zaak als afgedaan beschouwd'.⁷ Een haast symbolische gebeurtenis.⁸ De Patriot raakt gewond door de floretstoten van een Orangist. Een nederlaag die ook Andries Strick gevoeld zal hebben in het neerlaten van de brug van zijn ridderhofstad met voor de deur een Pruisische generaal. En dan was hij ook nog eens getuige van een komende nederlaag van zijn politiek verwante kennis, Jean Antoine d'Averhoults, toen die de verdediging van fort Nieuwersluis moest opgeven.

Het zal aan Andries Jan van Strick van Linschoten geknaagd hebben. De patriottische droom wordt geen politieke werkelijkheid en waar anderen vluchten naar Frankrijk of de Oostenrijkse Nederlanden, moest hij zich verantwoorden voor het *'delict patriottisme'*. In het vonnis van 12 mei 1790⁹ van het Hof van Utrecht, werd hij veroordeeld tot het betalen van fl. 14.000 aan proceskosten en een geldboete. Zijn verzoek om gratie was ingegeven om *'te niet te doen al het geen dezelve in eenig reguard ten tijde der laatste troubles zouden mogen hebben misdaan of verbeurd'*. Hij wilde zijn naam gezuiverd hebben. Toch werd hij veroordeeld. Met name zijn verkiezing om als patriot in de raad van de stad Utrecht zitting te nemen, werd hem nagedragen. Hij kon niet anders dan bakzeil halen. Of, zoals het vonnis meldt: *'op herhaalde aanzoeken van een zeer groot gedeelte van de Burgerij zig in den Jaere 1786 heeft laten permoveeren (waar aan van agteren tot zijn leedwezen ondervond zich misgrepen te hebben:) om zich tot Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht te laten aanstellen, ofwel dien post te hebben aanvaart, en dit alles tegens onze gemanifesteerde intentie'*. Opvallend is dat de poging om als patriot in de Staten Generaal zitting te nemen, hem niet werd aangerekend.

Uitdrukkelijk wordt van Andries vereist dat hij de dan geldende 'Regeringsform' zal eerbiedigen:

'dat de suppliant gehouden zij te tekenen een behoorlijk declatoir van gehouwen en getrouw aan ons [prinsgezinden] te zullen zijn, met belofte niets te zullen ondernemen het welk enigszins zoude kunnen verstukken tot Destructie van de gevestigde constitutie en vastgestelde Regeringsform'.

En wanneer hij ‘*eene somma van Veertien Duizend guldens in contante penningen*’ betaalt, dan mag hij zijn bezit ‘*rustelijk, vredelijk en volkomenlijk genieten en gebruiken, zonder hem eenigen hinder letzel of moeijenisse te doen of laten geschieden*’ (...) Gegeven t’Utrecht den 12^e. Maij 1790.

Dat was een behoorlijke knieval. Toch lukte het, toen de politieke winden uit het zuiden gingen waaien en Willem V bakzeil haalde naar Engeland, dat Andries Strick in 1795 ging meewerken aan maatschappelijke veranderingen in een viertal ‘Haagse’ ambtelijke functies die hij bekleedde tussen 4 maart 1795¹⁰ en 16 februari 1798.¹¹ Toch een klein hoeraatje voor de Bataafsche Vrijheid. De moeizame staatkundige veranderingen lieten geen groot gejuich toe. Een Franse coupe, een Franse koning, het waren niet de meest gewenste ontwikkelingen in de daarop volgende jaren. En dan tenslotte een Oranje als koning! Hij heeft het niet meer meegemaakt.

Zijn oude idealen, die al in zijn dissertatie doorklinken, heeft hij wellicht kunnen inbrengen. Gemeld in de *Boekzael der geleerde waerelt* heette het in 1757: ‘Alhier in Rechten gepromoveerd Andries Janus Strick van Linschoten, Trajectus, na openbare verdediging zyner *Disputatio Juridico Politica de Remediis Pacem in Republica Conservandi*’.¹² Zijn inzet is een citaat uit het werk van Hugo de Groot over de rechten van oorlog en vrede. Alles in het Latijn, maar vertaald: ‘Kan men welbeschouwd vrede verlangen, wanneer misdaden en toegebrachte schade en de inspanning om te vergeven worden vergeten’. Het onderkennen van de werkelijkheid in conflictueuze situaties, maar ook de ethiek van verzoening tussen botsende partijen lijkt bij hem een belangrijke voorwaarde voor goed bestuur, is zijn eerste verwoorde ideaal. ‘Juridico Politica’, juridisch alsook politiek. Hij werkt dat uit door het toe te passen zowel ‘externam’, in de buitenlandse politiek, als ook ‘internam’, de binnenlandse politiek. De inleiding op zijn dissertatie sluit hij min of meer bloemrijk af met: ‘De rechtsmiddelen zijn onmiddellijk in gevaar, wanneer [het conflict] niet tijdig wordt onderkent. Moge al het bluswater worden aangedragen, ‘zoals bij Ucalegon [een man in het antieke Troje wiens huis in brand stond]. Ik zie ook voor de huidige tijd rechtsmiddelen voor het behoud van vrede in de Republiek, waarvoor ik in mijn tractaat materiaal aandraag’. Dat de Republiek als een ‘Burgeroorlog’ dertig jaar later in brand kwam te staan, heeft hij natuurlijk niet kunnen voorzien. Toch een beetje profetisch.

De patriottische stellingname is ook af te lezen aan de couranten die Strick van Linschoten las.¹³ In een overzicht van bestellingen op de jaarrekening van 1785, die hij aan B. Wild, boekhandelaar te Utrecht, diende te betalen, vindt men geleverd:

- 11 Meij 1 bijlage tot den Post No. 7
- 6 Juni Request van Athlone tegen Ondatien
- 12 Juli 1 bijlage tot den Post No. 8 en 9.
- 10 Nov. 1 Bijlage tot den Post N. 10
- 24 Dec. 1 Bijlage tot den Post N. 11 en 12
- 30 Dec. 1 Kruijjer No. 199-303
- 1 post van den Neder Rhijn, No. 298-402

In *Patriots Republikanisme*¹⁴ schrijft Klein over deze publicaties: ‘Tot de bekendste partiotse persorganen behoorde zonder twijfel *De Post van den Neder-Rhyn*. Dit blad verscheen twee keer per week van voorjaar 1781 tot en met september 1787. De inhoud was een mengelmoes van redactionele stukken, ingezonden brieven, samenspraken en gedichten. De redacteur/schrijver was Pieter ’t Hoen, die vanuit Utrecht werkzaam was. (...) Het opinieblad besteedde aan de gehele Republiek aandacht, was ook buiten de provincie Utrecht overal bekend, en had voor die tijd ongekend hoge oplage van minstens 2400 exemplaren’. Een van de correspondenten was Quint Ondaatje. ‘Vrijwel net zo bekend en voor tegenstanders berucht, waren de in Amsterdam uitgegeven opiniebladen *De Politieke Kruyer* en de *Courier van Europa*. (...) Het hoogtepunt wat betreft landelijke bekendheid bereikte het blad in 1785 toen de uitgever en de redacteur, J. Verlem en J.C. Hesper, tot een korte gevangenisstraf werden veroordeeld en zo het levende bewijs vormden van de gevaren waaraan de persvrijheid onderhevig was’.

Een rechterlijke veroordeling werd ook voor Quint Ondaatje voorbereid. Vanaf 1782 probeerde de hoofdschout van Utrecht het tijdschrift *De Neder-Rhijn* te verbieden. Hij richtte zijn pijlen op Ondaatje en daagde hem voor het gerecht. De patriottische advocaat Adrianus Hoevenaar hield echter een dusdanig goed pleidooi dat de hoofdschout een smadelijke nederlaag leed. Voor de patriotten was het een enorme opsteker. Over de rechtszaak werd een boek uitgegeven:¹⁵ *Requeste van Jonkheer Frederik Christian Rynhard, Baron van Rheede en Agrim, Grave van Athlone en Hoofdofficier der stad Utrecht, jegens P.P.J. Ondaatje, gedaagd in per-*

Afb. 4. De kamer met beschilderd behang waar Strick van Linschoten zijn patriottische kranten las. (Foto kasteel Loenersloot)

soon. Den 18 May 1785, uitgegeven bij ..., jawel: *B. Wild*, de boekhandelaar/ uitgever, die Strick van Linschoten voorzag van patriottische kranten. En niet te laat besteld en geleverd. Op 6 juni kon hij al de hele gang van zaken nog eens fijntjes nalezen in de met beschilderd behang gedecoreerde kamer van kasteel Loenersloot. Anders was er altijd nog de op 1 maart gekochte '*Fabel van de Rat en den Kikvorse*, 6 stuivers'. Voor de 'meiden'? of was het een patriottisch pamflet?

De verzoenende houding en het streven naar een vreedzame Republiek waren een richtsnoer in de meanderende ontwikkelingen van de roerige jaren in de politieke carrière van Andries Jan Strick van Linschoten. Idealen zijn niet altijd te verwezenlijken. Op 6 juli 1806 overleed hij op Loenersloot in de leeftijd van 70 jaar.

Noten

- 1 Wikipedia. Er is een boerderij, hofstede, met die naam naar het motto op het familiewapen van de Familie Strick van Linschoten. De boerderij is in 1874 gebouwd. In deze periode zijn er in heel Nederland veel boerderijen vernieuwd. Alle boerderijen op Linschoten hebben een eenvoudige rechthoekige hoofdvorm met een zadeldak. De voordeur zit in de zijgevel en komt uit bij de keuken en de kaasmakerij. In het voorhuis zijn de woon- en de slaapvertrekken. In het achterhuis is de stal met daarachter de hooiberg. www.landgoedlinschoten.nl.
- 2 www.utrechtslandschap.nl/bewoners of: *Kasteel Loenersloot, eiland in de tijd*, p. 16.
- 3 Het verhaal over zijn veldtocht langs de Vecht zal volgend jaar (2019) in *Jaarboekje Nifstarlake* gepubliceerd worden.
- 4 In 1772 werd hij beleend met 'dat Huijs ende Hofstede met den lande tusschen de Oude Stevensbrugge ende Oudekoper Zuydwende, met de Dageijkse Gerechte van Loenersloot, Oukoop ende ter Aa, met Thins, Tienden, Zwanendrift, Visscherije daartoe behorenden'. Andries Jan Strick ging voort met de verbouwing van het kasteel tot een geriefelijke, eigentijdse buitenplaats, maar tegelijkertijd moest het middeleeuwse uiterlijk van de ridderhof aan de buitenzijde zichtbaar blijven', in: *Vechtkroniek nr. 1*, dec. 1994, p. 13.
- 5 *Repertorium van Ambtsdragers en Ambtenaren* in: Parlementair Documentatie Centrum. In tegenstelling tot de opmerking van Kees de Kruijter in de *Vechtkroniek* 40, 2013, p. 25-26 Andries Jan Strick, *Heer van Loenersloot en patriot van Nationale betekenis*, waarin: 'Na de inval van het pruisische leger in 1787 werd Strick van Linschoten als raadslid [van Utrecht] afgezet.' Niet na, maar vóór de inval en wel in april 1787. Heeft mogelijk iets te maken met zijn veroordeling wegens majesteitsschennis.
- 6 *Verzameling van Placaaten* etc. 33ste deel 1791, p. 274 vv. Resolutie no. 2584.
- 7 O.van Nimwegen *De Nederlandsche Burgeroorlog (1748-1815)*, 2018, p. 229-230. N.M. Japikse, De Staten-Generaal in de achttiende eeuw, in: *500 jaren Staten-Generaal in de Nederlanden*, 1964, p. 137.
- 8 Japikse zegt: 'Dit duel was de voorbode van naderend onheil voor de patriotten. Hun revolutie van 1787 mislukte, dankzij buitenlandse interventie', p. 137.
- 9 Het Utrechts Archief. Hof van Utrecht inv. 99-11 vonnis 2766.
- 10 Lid Comité tot de Algemene zaken van het Bondgenootschap te Lande namens Utrecht van 4 maart 1795 tot 1 maart 1796. Met als opdracht de voorbereiding van de verkiezing van de te vormen Nationale Vergadering. Japikse, p. 143.
- 11 *Repertorium Ambtsdragers en Ambtenaren*. Lid van Eerste Nationale Vergadering, representerende het volk van Nederland van 1 maart 1796 tot 31 augustus 1797, namens Utrecht. Lid van Constitutie Commissie van 1796 van 15 maart 1796 tot 10 november 1796. Lid van Comité van Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande van 1 september 1797 tot 16 februari 1798. Zie verdere wetenswaardigheden: *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*, p. 1083-1084.
- 12 *Boekzael der geleerde waerelt* 1757, p. 674. De dissertatie is te vinden op Googlebooks.
- 13 Het Utrechts Archief. Inv. 43 Familie Martini Buys, 565 facturen en kwitanties Loenersloot.
- 14 S.R.E. Klein, 1995, p. 95.
- 15 In Googlebooks te vinden.

Een 18de-eeuwse tabaksdoos uit de Vechtstreek

E. Munnig Schmidt

Niftarlake-lid de heer Degenaar te Oud Zuilen, speurt steeds naar oude zaken met een Vechtconnectie. Onlangs verwierf hij een messing tabaksdoos (afb. 1 t/m 4) met op het deksel een gezicht op Vreeland gegraveerd en op de onderzijde een op Oud Zuilen. Nadere beschouwing leert dat als voorbeelden voor beide gravures ets-gravures van Daniel Stoopendaal uit *De Zegepraalende Vecht* uit 1719 van Vreeland (nr. 73) en Zuylen (nr. 7) zijn gebruikt. Scheepjes, personages en zelfs paarden zijn overgenomen. De drie baggerbootjes met de baggerende man op het voorste bootje op de Zuylen-afbeelding vond de graveur kennelijk niet deftig genoeg, want die liet hij weg.

Ook de zijkanten van de doos zijn van gravures voorzien: één met rennende (jacht)honden en een anoniem huis in een park met aan weerszijden een tuin-koepel en één met een visser in een bootje omringd door zwanen.

De afbeeldingen dateren dus van na 1719. In de enorme collectie vonden die de afgelopen jaren gedaan zijn tijdens de aanleg van de noord-zuidlijn te Amsterdam, zijn vrijwel identieke dozen aanwezig. De stadsarcheologen stellen dat die tussen 1700 en 1750 gemaakt zijn, hetgeen ook een aannemelijke datering voor deze fraaie tabaksdoos is.

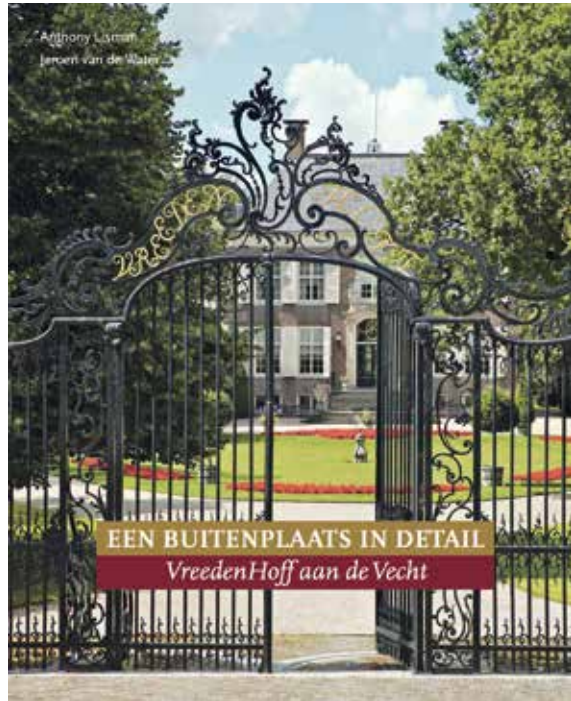
Boekbesprekingen

Een buitenplaats in detail. VreedenHoff aan de Vecht, Anthony Lisman & Jeroen van de Water (foto's), Amsterdam 2017

Dit is binnen de Nederlandse buitenplaatsenliteratuur werkelijk een uniek boek. Het is de meest gedetailleerde bouwkundige beschrijving van een buitenplaats ooit. Het betreft een boek over de aan de Vecht gelegen buitenplaats **VreedenHoff** waarbij de auteur, tevens bewoner van het huis, ieder detail van het ex- en interieur de volle aandacht geeft in beschrijvingen en met heldere foto's.

Na een korte inleiding begint het boek met een beschrijving van het grote inrijhek voor het huis. Dit 18de-eeuwse hek is in ons land onbetwist het mooiste in zijn genre en diende ooit als een soort visitekaartje van de toenmalige eigenaar Pieter Trip. Hij bezat in Zweden grote belangen in ijzermijnen. Met dit hek liet hij alle passanten niet alleen zijn welvaart zien, ook maakte hij duidelijk wat men met ijzer kon vervaardigen. Hij liet rond 1750 op de buitenplaats een nieuw huis bouwen en hij was de naamgever van **VreedenHoff**. In de periode 1906-'09 werd het huis ingrijpend verbouwd. Van die verbouwing zijn veel details bewaard gebleven. Naast uitgebreide beschrijvingen van het exterieur zijn ook uitputtende beschrijvingen opgenomen van de interieurs, gangen, trapenhuis, zolder en souterrain. Alle decoraties en interieur- onderdelen krijgen hierbij minutieus aandacht. Zo verwerft de lezer veel kennis over al het houtsnijwerk, stuccoversieringen en andere decoratieve elementen, wie ze maakte en hoe lang ze al in het huis zijn. De behoefte om uitputtend en nauwkeurig te zijn, is er ook de reden van dat zelfs de in het huis aanwezige sanitaire ruimtes met alle daar te vinden haakjes, wc-rollhouders en trekkers zijn gefotografeerd en beschreven.

Dit boek is niet alleen een uitstekende documentatie van **VreedenHoff**. Ieder die een buitenplaats of monumentaal pand moet verbouwen, kan in dit boek inspiratie en voorbeelden te over vinden. Ook het zelden in beeld gebrachte hang- en sluitwerk krijgt in dit boek aandacht. Alle espagnoletten, deurkrukken, deurscharnieren, handvatten en wat dies meer zij, zijn hiermee beschikbaar voor restauratoren, eigenaren of liefhebbers.

Afb. 1. *Een buitenplaats in detail.*

In zijn voorwoord schrijft interieurhistoricus Eloy Koldewey terecht dat **VreedenHoff** dankzij de gepassioneerde betrokkenheid van Anthony Lisman tot de voorbeeldig onderhouden en uitstekend bewaarde buitenplaatsen van Nederland behoort. Hij en alle voorgaande eigenaren hebben deze oude buitenplaats bewaard voor ons en voor hen die na ons komen. Dit boek maakt ons deelgenoot van die energie. Voor meer over de geschiedenis van deze buitenplaats verwijst schrijver dezes u naar het boek van Lisman over **VreedenHoff** (1999 Uitgeverij Verloren).

Een buitenplaats in detail. VreedenHoff aan de Vecht, verscheen bij de cultuurhistorische Uitgeverij Stokerkade. Deze gebonden uitgave telt 288 pagina's en honderden uitstekende kleurenfoto's van Jeroen van de Water. ISBN 978 907 915 6375 Prijs: € 29,50

Drs R.Chr.W. Dessing, directeur sKBL en directeur stichting Erfgoed Landfort

De kracht van Stichtse Vecht, Steven de Clercq en Juliette Jonker-Duynstee, Maarssen, januari 2018

Op 29 maart 2018 reikten Steven de Clercq en Juliette Jonker-Duynstee het door hen geschreven boekje *De kracht van Stichtse Vecht* uit aan burgemeester Marc Witteman en aan de aspirant-gemeenteraadsleden, die aansluitend aan de boekaanbieding werden geïnstalleerd. Steven de Clercq sprak de volgende woorden over dit boekje.

Burgemeester, leden van de Gemeenteraad, dames en heren,
De enthousiaste reacties op de presentatie van de Ambitienota Cultuur aan de Commissie Fysiek Domein en het inspirerende narratief van Marinke Steenhuis, in de gobelinzaal van Gunterstein, leidden tot de vraag of wij dat narratief wilden uitwerken tot een boekje.

Hier is het: *De Kracht van Stichtse Vecht*. Het is ons een grote eer het u aan het begin van de nieuwe Raadsperiode te mogen aanbieden.

In negen verhaallijnen schetst *De kracht van Stichtse Vecht* de rijke ontstaansgeschiedenis en de kernwaarden van ons gebied. In die verhalen en die waarden en in dat cultuurlandschap ligt het DNA van Stichtse Vecht verborgen. Daar ligt onze kracht en dat is ons belangrijkste kapitaal.

De Kracht van Stichtse Vecht schetst hoe de Vechtstreek uit water is ontstaan, hoe het veen groeide, ontgonnen werd en weer inklinkt – en hoe de kolonisten vrije boeren werden. Het vertelt over de Vecht en hoe de Noormannen als eersten de Vecht gebruikten als internationale handelsroute tussen Scandinavië in het noorden en het Duitse achterland. Het vertelt van de rijke Amsterdamse kooplieden met hun buitenplaatsen en hun investeringen in boerderijen en in steen- en pannenbakkerijen. En het vertelt van de bouwstijl die zij meenamen naar de Vechtdorpen.

Het schetst het grote geluk dat we hadden, in 1892, toen de Tweede Kamer met één stem verschil besloot tot de aanleg van het Merwedekanaal, waardoor later de ‘corridor’ ontstond, de grote infrastructuur voor het snelle verkeer, zodat de Vechtstreek zijn rust en schoonheid behield voor bewoner en toerist. En ook hoe

Afb. 2. *De kracht van Stichtse Vecht.*

de aanleg van het kanaal vestiging van industrie en de bouw van woonwijken tot gevolg had, zoals de Friese buurt in Maarssen en het Rode Dorp in Breukelen. Tot 1954 was de Rijksweg, de Route Impériale No. 2, de hoofdweg van Amsterdam naar Parijs. Één jaar later, op Eerste Pinksterdag 1955 stond het verkeer op de A2 muurvast: de eerste file in Nederland was een feit. De wederopbouw was een succes: in 1957 werd de AOW ingevoerd, in 1960 de vrije zaterdag en in 1961 de 40-urige werkweek. Nederland trok er massaal op uit – de Vechtstreek werd weer een recreatielandschap. De bevolking verdrievoudigde, alle kernen werden uitgebreid; vanaf 1976 wordt Maarssenbroek gebouwd, in 2006 gevolgd door Op Buuren.

Zo is Stichtse Vecht geworden tot wat het nu is: een prachtige gemeente bestaande uit 12 kernen, elk met een heel eigen identiteit en sterke sociale structuren, in een uniek cultuurlandschap: een fantastisch plek om te wonen, te werken en te recreëren.

Het blijft zoeken naar de balans tussen lusten en lasten – en de verdeling daarvan!

Het boekje vertelt over de Vechtdorpen en de veendorpen, over de Herenvecht en de Boerenvecht, over het veenweidegebied, de Waterlinie en de droogmakerij. Kortom, over de waarden van het *buiten van de Randstad*, als integraal onderdeel van de Vechtstreek, waar alles zo dicht bij elkaar ligt en toch zo verschillend is.

Omdat wettelijk is vastgelegd dat erfgoed moet worden gebruikt als onderlegger voor de Omgevingsvisie en omdat daar nog weinig ervaring mee is, heeft de RCE, vanwege de grote rijkdom en verscheidenheid van ons erfgoed, besloten Stichtse Vecht aan te wijzen als pilot-gemeente om te onderzoeken hoe erfgoed kan worden gebruikt als uitgangspunt voor het ontwikkelen van de omgevingsvisie. Erfgoed niet als kers *op*, maar als *bodem van* de taart.

Burgemeester, dankzij de vooruitziende blik van de Commissie Fysiek Domein ligt *De Kracht van Stichtse Vecht* er en mogen wij het u aanbieden.

In de verhaallijnen en kernwaarden schetsen we hoe het heden uit het verleden is ontstaan. Die ontwikkelingen staan niet stil. Door de verhaallijnen naar de toekomst door te trekken en een ruimtelijke vertaling te geven, ontstaan zogenaamde ‘trendlijnen’.

Wij hopen dat de trendlijnen uit de omgevingsvisie kunnen helpen bij het maken van de juiste keuzes voor de ruimtelijke opgaven en vragen waar we voor staan en zo zullen bijdragen aan een mooie toekomst van Stichtse Vecht.

Nijenrode, inspiratiebron voor kunst. Geschiedenis van vijf eeuwen en meer. Pol Schevernels, Juliette Jonker-Duynstee, Bert Boer, Gert Immerzeel, Helm Horsten, Amersfoort augustus 2018

Op 6 september jl. werd in de Ridderzaal van Nijenrode het eerste exemplaar van het boek *Nijenrode, Inspiratiebron voor kunst, vijf eeuwen en meer*, uitgereikt aan de burgemeester van Stichtse Vecht, Yvonne van Mastrigt. Het boek (hard cover, 144 pp.) is een uitgave van het Art Fund Nyenrode en geeft een fraai beeld van de ontwikkelingen in de kunst waarop Nijenrode is afgebeeld, en tegelijkertijd van de geschiedenis van dit iconische kasteel aan de Vecht bij Breukelen. Het voorwoord is van de hand van Marc Witteman, die tot juli 2018 burgemeester van Stichtse Vecht was.

Afb. 3. Omslag *Nijenrode, Inspiratiebron voor kunst. Geschiedenis van vijf eeuwen en meer.*

De geschiedenis van het kasteel wordt ingedeeld naar de perioden van eigenaren, waarbij Bert Boer (oud directeur Muiderslot, nu directeur Maritiem Museum Rotterdam) het hoofdstuk van de vroege geschiedenis voor zijn rekening nam, dat van de Landadel (1200-1672). Juliette Jonker-Duynstee bespreekt de periode van de Koopmansadel (1673-1854) en beschrijft tevens de diverse kunstwerken uit de Gouden Eeuw waarop Nijenrode is afgebeeld, en alle schilderijen die in het kasteel Nijenrode hangen. Jan van der Heyden, Salomon Ruysdael, Dirk Maes en Melchior de Hondecoeter zijn enkele van de schilders die het pittoreske kasteel als onderwerp kozen. Pol Schevernels, bestuurslid van het Art Fund Nyenrode, beschrijft levendig de periode van achtereenvolgens de Burgerlijke ondernemers (1854-1946) en de periode dat de Business Universiteit Nyenrode zijn intrek in het kasteel nam, van 1946 tot heden. Deze heldere indeling, gelardeerd met talloze grote afbeeldingen, geeft een mooi en vernieuwend beeld van 'Nijenrode in de kunst'.

In andere hoofdstukken komt het 100-jarig bestaan van de donjon aan de orde, de grote collectie buitenkunst in het park en de 11 tentoonstellingen van het AFN uit collecties van de *founding fathers* van Nijenrode.

Het boek is een aanvulling op en begeleiding bij de tentoonstelling 'Nijenrode op ooghoogte' in het Vechtstreekmuseum te Maarssen. Het is daar te koop voor € 29,50. ISBN 978 90 8980 109 8.

Stichtse Vechtpenning voor Juliette Jonker-Duynstee en Marc Witteman

Juliette Jonker-Duynstee, sinds 2005 bestuurslid van Niftarlake en lid van de redactie van dit jaarboekje, ontving op 29 maart 2018 uit handen van burgemeester Marc Witteman de allereerste Stichtse Vechtpenning vanwege haar verdiensten voor Stichtse Vecht.

Door jouw ideeën, enthousiasme, organisatietalent en vooral jouw vermogen om mensen met elkaar te verbinden heb jij je al vele jaren op indrukwekkende wijze ingezet voor de gemeenschap. Jij hebt de naam van Stichtse Vecht naar buiten toe uitgedragen en positief op de kaart gezet, zowel regionaal als landelijk. Dat wordt ten zeerste gewaardeerd.

Zo eindigde Witteman zijn lange speech, waarna hij de zilveren penning met het wapen van de gemeente en de tekst 'Voor jouw inzet als ambassadrice van Stichtse Vecht' overhandigde.

Afb. 1. De eerste twee dragers van de Stichtse Vechtpenning – met de draagpenning opgespeld – tijdens de Midzomerbijeenkomst in het park van Goudestein op 12 juli 2018.

Afb. 2. De voorzijde van de zilveren Stichtse Vechtpenning.

Witteman zelf ontving deze penning op 10 juli tijdens zijn laatste raadsvergadering als burgemeester. Wegens een ongeneeslijke ziekte moest hij zijn taken na 3,5 jaar burgemeesterschap neerleggen. Hij ontving de penning uit handen van loco-burgemeester Jeroen Willem Klomps, die hem prees als 'een toegankelijke en open bestuurder met veel ambitie en energie, wars van decorum en iemand die altijd benaderbaar en bereikbaar is voor alle inwoners, zowel online als offline'. Ook werden de vele vernieuwingen die onder zijn leiding zijn ingezet gememoreerd. Klomps noemde in dit verband onder meer de Midzomerbijeenkomst (de alternatieve nieuwjaarsreceptie), het laten schrijven van zijn 4 mei-toespraak door leerlingen van middelbare scholen en het betrekken van jonge veteranen bij de Veteranendag.

De Stichtse Vechtpenning is bedoeld voor inwoners die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor de gemeente en plaatselijke gemeenschap van Stichtse Vecht op sociaal, cultureel, maatschappelijk of economisch gebied. Toekenning vindt in zeer bijzondere gevallen plaats. Burgemeester en wethouders kennen de penning toe. Het is een exclusieve legpenning met miniatuurversiersel (draagpenning), inscriptie en oorkonde.

Jaarverslag van de Vechtplassencommissie 2017

Inleiding

Het werk van de Vechtplassencommissie (hierna: VPC) heeft meerdere invalshoeken. Het uiteindelijke resultaat is in principe zeer concreet: zichtbaar in veranderd – of juist níet veranderd – landschap, ‘stenen’ en natuur. Maar het resultaat kan ook abstract zijn: een door kennisoverdracht verkregen andere kijk op landschap, stenen en natuur die op zijn beurt soms weer leidt tot aanpassing van plannen.

De inspanning om dat resultaat te bereiken is een abstract en subtiel spel van adviseren, overtuigen, beïnvloeden, kennis delen en intern steeds zelf blijven onderzoeken en leren. Een voorbeeld van een activiteit op dit vlak is Vechtologie: series lezingen voor cursusprojecten in de Vechtstreek. Maar soms is onze inspanning ook concreet: bv. het knotten langs de Vecht door de Werkgroep Werk aan de Vecht.

De zoektocht naar door de VPC in 2017 achtergelaten, fysieke sporen is een uitdaging. Heel sprekend zijn de veenzuilen. Op initiatief van de VPC zijn op drie plaatsen in de Vechtstreek informatieve veenzuilen van cortenstaal geplaatst waarop is aangegeven hoe hoog het landschap 1000 jaar geleden was en door welke processen het gedaald is. Andere voorbeelden van fysieke sporen zijn de oeverlandjes langs de Vechtoever die dankzij natuurbeheer de landschapelijke- en natuurwaarden van de rivier versterken. Zonder actie door de VPC zouden deze wellicht in gebruik zijn genomen voor bv. parkeren. En, er staan geen bordjes bij, maar op diverse plaatsen is de begroeiing langs de Vechtoevers teruggezet, zodat de visuele relatie tussen de rivier en het oeverlandschap hersteld is.

De VPC zet in op zo vroeg mogelijk participeren in processen. Dat is – voor alle betrokkenen – positiever en effectiever werken. Als dit lukt, is in grotere projecten de invloed niet altijd heel duidelijk zichtbaar maar toch gerealiseerd. In 2017 was een voorbeeld van zo’n project het voorbereiden van het Gebiedsak-

koord Oostelijke Vechtplassen. Er liggen grote opgaven voor het gebied, zoals het baggeren van de plassen, het behouden en versterken van natuur met de hoogste beschermingswaarde (Natura 2000) en het revitaliseren van de recreatiesector. We stappen niet meer elk weekend in ons kajuitjachtje maar we willen een paar uurtjes in de sloep door mooie natuur varen met een welgevulde mand met proviand. Voor het afwegen van al die belangen heeft de VPC de noodzakelijke lokale natuur- en landschapskennis ingebracht (en zal dit voor de uitvoering van het akkoord blijven doen).

Invloed via juridische wegen, zoals het procederen bij rechtbank en Raad van State, proberen we zoveel mogelijk te vermijden. Toch is dat ook in 2017 noodzakelijk gebleken. We worden daartoe wel gedwongen als een gemeente volgens ons lichtvaardig omgaat met de natuurbelangen en voor het herzien van een bestemmingsplan geen Milieueffectrapport (MER) laat opstellen, noch andere regels vastlegt ter bescherming van die belangen. De rechter heeft ons hier gelijk gegeven. In een ander geval besloten we te procederen omdat een gemeente volgens ons bij het verlenen van een vergunning voor een ligboxenstal in een kwetsbaar gebied onzorgvuldig omgaat met de landschappelijke en monumentale kwaliteiten en met de eis van grondgebondenheid van een veehouderij. Die eis van grondgebondenheid (een maximaal aantal dieren per hectare) is bepaald om zowel het milieu als de landschappelijke kwaliteit te beschermen. De afloop van deze kwestie is nog niet bekend.

Voor het bereiken van ons doel: kwaliteit van landschap, natuur, milieu en cultureel erfgoed in de Vechtstreek, is kwaliteit van het werkcomité van de VPC een vereiste. Om goed en geloofwaardig te kunnen functioneren, moeten we beschikken over inhoudelijke en lokale kennis van natuur, cultuur, landschap, architectuur en milieu. Maar ook gezond verstand en een goede antenne voor stemmingen en emoties dragen bij aan effectiviteit. Voor zover we deze kwaliteiten niet in het werkcomité hebben, prijzen we ons gelukkig dat we een beroep kunnen doen op deskundigen in ons netwerk en op (professionele) zusterorganisaties zoals de Natuur- en milieufederatie Utrecht (NMU), Natuurmonumenten en Niftarlake.

Over de continuïteit van een adequate bezetting van het werkcomité bestaan wel zorgen. De gemiddelde leeftijd is hoog en het is dankzij het verantwoordelijkheidsgevoel en de vasthoudendheid van sommigen dat het werk kan

doorgaan. Het zoeken naar opvolgers heeft, zoals u zult begrijpen, de hoogste prioriteit. Aanmeldingen en suggesties worden in dank aanvaard en (vertrouwelijk) behandeld.

Gebiedscommissie Utrecht-West

De VPC maakt deel uit van het algemeen bestuur van de gebiedscommissie voor het gebied van de Vechtstreek, de Venen en de Lopikerwaard. De primaire taak van de commissie is de vitalisering van het platteland. Deze taak is samengevat in zeven speerpunten. Voor de Vechtplassencommissie is een aantal hiervan van groot belang. We noemen hier de realisatie van het nationale natuurnetwerk (het Natuurnetwerk Nederland [NNN], de vroegere EHS) de afremming van de bodemdaling en het behoud van het landschap en het culturele erfgoed.

Afb. 1. Veenzuil aan de Middenweg, tegenover fort Tienhoven.

Voor de Vechtstreek heeft de natuurontwikkeling zich geconcentreerd op het Noorderpark bij de Oostelijke Binnenpolder en Tienhoven.

De problematiek van de afremming van de bodemdaling doet zich vooral voor in de veengebieden. Hier wordt geprobeerd de bodemdaling af te remmen met moderne middelen zoals de negatieve drainage. In het kader van het speerpunt 'het behoud van het culturele erfgoed en landschap' past de realisatie van drie veenzuilen. De veenzuilen zijn geplaatst aan de Veenkade bij Portengen, aan de Nieuweweg bij Maarssen en in de Bethunepolder.

Straatweg 66, Breukelen

Straatweg 66 bestaat nu uit een groot, niet passend, complex van kantoren. Dit complex zal vervangen worden door een in het landschap passend ontwerp. Dit jaar is het plan op een inloopavond gepresenteerd. In het nieuwe plan wordt sterk rekening gehouden met de omgeving. Het complex omvat een hoofdhuis met appartementen langs de Straatweg en een aantal woningen in de richting van de Vecht. Het geheel sluit zeer nauw aan bij de buitenplaats Vreedenoord. Eén van de te bouwen huizen zal de functie krijgen van tweede koetshuis van Vreedenoord. In het plan is een zichtlijn opgenomen op het hoofdhuis van Vreedenoord. Ook is een haven voor kleine boten gepland zodat een relatie met de rivier de Vecht wordt gelegd. Een groot aantal bomen zal straks de sfeer van dit geheel gaan bepalen.

Verplaatsing van een boerderij bij Nederhorst den Berg

De boerderij naast het bos van het kasteel Nederhorst zal verplaatst worden naar een locatie langs de Vecht. Op de plaats van de huidige boerderij zal een nieuwbouwplan worden gerealiseerd. De VPC betreurt het dat het nieuwbouwplan niet méér aansluit bij de sfeer van het kasteelbos. De nieuwe locatie van de boerderij is zeer kwetsbaar. Deze ligt aan de Eilandseweg aan de Vecht en een landschappelijke invoeging is van het grootste belang. In het plan wordt een nokhoogte van 10 meter toegestaan. In een bezwaarschrift heeft de VPC, in verband met de landschappelijke invoeging, een nokhoogte van zeven meter voorgesteld.

Unieke verkavelingspatronen

In het gebied van de Vechtstreek en de Venen zijn de originele verkavelingspatronen, ontstaan door de ontginningen in de Middeleeuwen, nog grotendeels intact. Bescherming van de patronen is van groot belang. Om deze vast te leggen is een project in ontwikkeling om de patronen met een drone te filmen.

De Gebiedscommissie Utrecht-West ziet de waarde van de unieke verkavelingen ook in en heeft een subsidie van € 3.000,- aan de Vechtplassencommissie toegezegd. Dit is niet voldoende en er zullen aanvullende fondsen gezocht moeten worden. Toch hopen we het komende jaar het uiteindelijke plan aan de Gebiedscommissie Utrecht-West te kunnen voorleggen en met dit project te kunnen beginnen.

Provinciale weg Haarlem-Hilversum N201

Door de provincies Utrecht en Noord-Holland wordt bekeken hoe de capaciteit van de N201 vergroot kan worden. De weg loopt door een zeer kwetsbaar landschap: de Vinkeveense Plassen, het landschappelijk belangrijke gebied van Loenersloot en Vreeland en langs de Kortenhoefse Plassen en de Wijde Blik. Een vergroting van de wegcapaciteit zal ernstige gevolgen hebben voor de kwaliteit en de ruimtelijke samenhang van het landschap. Een vergroting van tweebaansweg naar vierbaans vraagt om geluidschermen, kan op termijn leiden tot opwaardering van provinciale weg naar rijksweg en nog verdere verbreding, zoals met de Gaasperdammerweg is gebeurd. De VPC staat negatief ten opzichte van het plan en vraagt zich af welke problemen worden opgelost met deze capaciteitsverhoging en of dit opweegt tegen de negatieve gevolgen voor het landschap. Samen met Natuurmonumenten wordt een standpunt ingenomen en wordt bekeken hoe de negatieve gevolgen kunnen worden voorkomen en opgevangen.

Beek en Hoff

De buitenplaats **Beek en Hoff**, waarop het gemeentehuis van de gemeente Loenen was gesitueerd, krijgt zijn woonfunctie terug. Op het terrein komen drie woningen, het hoofdhuis wordt gesplitst: één woning in het oorspronkelijke Beek en Hoff en één in het deel dat voor het klooster is aangebouwd. De derde woning komt langs de Molendijk. De later bijgebouwde raadszaal zal worden verwijderd. Op het terrein zal ook een openbare parkeerplaats worden gesitueerd.

De VPC is betrokken bij deze ontwikkeling en kan zich vinden in de opzet. Door de scheiding tussen de drie eenheden landschappelijk vorm te geven, wordt voorkomen dat **Beek en Hoff** een villapark wordt. Daarom is het ook belangrijk dat de nieuwe eigenaar heeft toegezegd dat de buitenplaats ook in de toekomst als eenheid/ensemble beheerd zal worden. Dit zou al benadrukt kunnen worden door voor het geheel één hoofdingang te ontwerpen. De VPC

Afb. 2. Beek en Hoff aan de Dorpsstaat te Loenen.

dringt er bij de gemeente op aan om ook juridisch te borgen dat de eenheid voor de toekomst behouden blijft.

Kievitsbuurten en Scheendijk

In het kader van het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen wordt ook gekeken naar het gebied van de Kievitsbuurten en Scheendijk.

In de Noordelijke Kievitsbuurt is een discussie gaande met de eigenaren van de legakkers over het behoud en de verbetering van de legakkers. Met het slib uit de plassen worden nieuwe legakkers ontwikkeld. In de Zuidelijke Kievitsbuurt staat het behoud van het landschap en de natuur centraal. De plannen hiervoor zijn nog in ontwikkeling. Het aanzicht en het landschap van de Scheendijk vraagt om verbetering. We hopen dat hier een landschappelijke ingreep mogelijk is die ook een acceptabele oplossing voor parkeren oplevert.

Nieuwbouw locatie garage in Maarssen

Voor nieuwbouw op de plaats van voormalige Garage Stam, Binnenweg 18-20 in Maarssen, is de suggestie van de VPC overgenomen om geen villa-architectuur toe te passen, maar te refereren aan de bedrijvigheid die daar ooit langs de Vecht was.

Afb. 3. Luchtfoto van de Scheendijk. (Foto Van Heusden Watersport)

Breedstraat, garage Mastenbroek, Maarsse

De VPC is betrokken bij de herinrichting van het terrein van de garage Mastenbroek aan de Breedstraat in Maarsse. Het perceel ligt tussen de Breedstraat en de Vecht, grenst aan de westkant aan het terrein van de Heilig Hart Kerk en aan de oostkant aan de achtertuinen van de Emmastraat. Het plan omvat vier huizen langs de Vecht, waardoor hier een bebouwing ontstaat die aansluit bij het bestaande pand aan de oostzijde. De uitstraling van de woningen sluit aan bij de sfeer van de Langegracht. Aan de westzijde wordt een kerkpad voorgesteld met bescheiden woningen. Aan de zijde van de Breedstraat komt een rij woningen die aansluit bij het monumentale pand van de apotheek. Alle parkeerplaatsen zijn gesitueerd aan de binnenzijde van het terrein. De VPC kan zich vinden in deze opzet, maar vraagt wel speciale aandacht voor de architectonische uitwerking van het straatbeeld van de Breedstraat.

Langs het Zandpad in Maarsse

Omdat wij het caravanbedrijf Kuyvenhove aan het Zandpad in Maarsse op die locatie als on-Vechts zien en ons kunnen voorstellen dat ter plaatse een nieuwe 'gestapelde' buitenplaats zou kunnen ontstaan, hebben wij de uitnodiging van de ontwikkelaar aangenomen om een oordeel te geven over een schetsplan

voor het terrein. Wij vonden het plan met zijn minstens 15 wooneenheden te groot en in niets lijken op een ensemble of buitenplaats. Wij zijn blij dat ook de gemeente hierin niet is meegegaan.

Buitenplaats Doornburgh

De zusters Kanunnikessen van het Heilige Graf droegen eind december 2016 de buitenplaats **Doornburgh** over aan nieuwe eigenaren, de heer en mevrouw Meijer-Bergmans. Hun betrokkenheid bij onder andere de Westergasfabriek in Amsterdam en het aantrekken van enkele goede adviseurs geven zicht op een positieve invulling. Tijdens de eerste presentatie, in november 2016, zijn wij geïnformeerd over de plannen van de nieuwe eigenaren om op Doornburgh een culturele instelling te ontwikkelen.

Op 't Slijk

Wij werden geconfronteerd met plannen om op en rond de bijzondere hofstede **Op 't Slijk**, Maarssen, een zorgboerderij te vestigen. **Op 't Slijk** is de enig overgebleven 17de-eeuwse hofstede langs de Vecht waar de 'herenkamer' – als voorloper van de buitenplaats – nog aanwezig en door zijn ligging goed zichtbaar is. In de eerste plannen bleef van het karakter niets over. Er ligt nu een tweede ontwerp dat voorziet in de herbouw van de reeds geruime tijd geleden gesloopte paarden- en wagenstal. Wij zijn nog verre van overtuigd.

De voormalige steenfabriek Vecht en Rhijn

Vanuit verschillende fracties van de Raad van Stichtse Vecht is onze mening gevraagd over de mogelijke concentratie van de verschillende afvalstations op het terrein van de steenfabriek Vecht en Rhijn, Breukelen. De VPC mengt zich niet in de vraag of concentratie al dan niet wenselijk is, of een andere locatie beter zou zijn, maar beperkt zich tot de vraag in hoeverre een dergelijk gebruik zich verhoudt tot Vecht en Rhijn. Een afvalstation komt, gezien vanuit de oorspronkelijke functie, nog redelijk in de buurt, maar past niet in de kwaliteit van de Vechtzone.

Bouwen op Nijenrode

In de klankbordgroep van **Nijenrode** gaat het nu vooral om vervangende bebouwing waarvoor de hoofdlijnen al vastliggen. Wij maken ons zorgen dat de Vechtse maat wordt verdrongen door een 'Amerikaanse campus'. De locatie voor het te vernieuwen hotel achter het koetshuis moet volgens ons zo worden

gekozen dat het niet concurreert met het kasteel en het koetshuis. Op dit punt zijn wij nog niet gerust.

Vijverhof

Samen met de wethouder brachten wij op 7 april 2016 een bezoek aan **Vijverhof** om te worden geïnformeerd over nieuwe plannen: het vestigen van een hotel in het hogere segment.

Vijverhof heeft jaren leeg en te koop gestaan. Het bestemmingsplan biedt ongewenste ontwikkelmogelijkheden. Gezien de leegstand en het stranden van veel andere plannen, staan wij positief tegenover de huidige denkrichting. Vooral vanwege het feit dat de buitenplaats als geheel zal worden ontwikkeld en het hoge ambitieniveau. Bij onze inbreng hebben wij ons met name gericht op de ruimtelijke inrichting, de zorg voor de bomen en de stinzenflora.

Schietsportcentrum SV Loenen

De gemeente Stichtse Vecht vroeg advies over de gevolgen van de verplaatsing van het schietsportcentrum SV Loenen. Dit is nu gevestigd aan Oud Over 38 en wil verhuizen naar sportpark De Heul. Op de plek aan het Oud Over wordt gedacht aan twee woningen. De VPC kan zich vinden in het geven van een woonbestemming aan die vrijkomende locatie. Van belang is dat aansluiting wordt gezocht bij de omgeving dus bv. bij de aard en schaal van de woningen ter plekke. Daar passen volgens de VPC twee kleinere woningen – die de bestaande inrit kunnen delen – beter dan één grotere, die naar aard en schaal niet past in het karakter van Oud Over. Ook zou aansluiting gezocht moeten worden bij het achterliggende gebied.

Achter Slotzicht, Vreeland

Achter de voormalige boerderij van **Slotzicht** in Vreeland komt door sanering een terrein vrij waar een nieuwe woning mag komen. Op voorstel van de VPC heeft de gemeenteraad daaraan als voorwaarde gekoppeld dat de ruimtelijke relatie met **Slotzicht** zichtbaar gemaakt moet worden en dat ook de oorspronkelijke agrarische functie in het plan zichtbaar wordt verwerkt. Inmiddels ligt de planvorming alweer geruime tijd stil.

Bomenkap Bergsepad

Veiligheidsoverwegingen brachten de gemeente Wijdmeren tot een wel zeer ingrijpend plan voor de kap van bomen langs het Bergsepad tussen Ankeveen en de Googh.

In goed overleg met de gemeente en Natuurmonumenten is een plan uitgevoerd waarbij gekapt is wat werkelijk nodig was voor de veiligheid van fietsers en voor het behoud van de kade.

Oeverlandjes

In het kader van het Restauratieplan voor de Vecht zijn indertijd meerdere woonschepen uitgekocht. Soms, zoals bij de **Glashut** en het IJsvogelpad (Loenen) en de Garstermolen (Nigtevecht), kwam daarbij ook het oeverlandje tijdelijk in bezit van de provincie. Door bemiddeling van de VPC is afgesproken dat die landjes onder de NNN (Natuur Netwerk Nederland, was EHS) worden gebracht (gerealiseerd per 1 januari 2017) en zullen worden verkocht met de verplichting ze als 'natuur' te beheren. In afwachting daarvan is het beheer toegewezen aan de VPC en worden zij onderhouden door de vrijwilligers van Werk aan de Vecht.

Ligboxenstal Binnenweg 18, Baambrugge

De Vechtplassencommissie heeft bezwaar gemaakt tegen het plan voor de bouw van een ligboxenstal voor 300 stuks vee aan de Binnenweg te Baambrugge. De boerderij waar de stal gebouwd moet worden, ligt in het zeer kwetsbare landschap van de Angstel en ten dele in het beschermde dorpsgezicht van Baambrugge en een stal zou het bestaande landschap ernstig aantasten. Het bezwaar dat de commissie gemaakt heeft, omvat tevens de capaciteit van de stal ten opzichte van de beschikbare agrarische grond. Rekening houdend met de grootte van het agrarisch areaal is een stal voor 125 stuks volwassen vee met bijbehorend jongvee hier op zijn plaats.

Ambitienota Cultuur Stichtse Vecht

Ter voorbereiding op een nieuwe cultuurnota heeft de gemeente Stichtse Vecht, op initiatief van het Vechtsnoer (de koepel van erfgoedinstellingen waarbij de VPC ook is aangesloten), aan Frank Strohlenberg (Frankenvrij) en Mirjam Blott (De Culturele Zaak) opdracht gegeven tot het ontwikkelen van de Ambitienota Cultuur. De VPC heeft op verschillende manieren gegevens kunnen leveren, ook voor het 'Narratief van Stichtse Vecht' dat Marinke Steenhuis

(SteenhuisMeurs) als onderlegger voor de Ambitienota ontwikkelde. Het Narratief is door Juliette Jonker en Steven de Clercq omgewerkt tot een boekje dat eind januari 2018 is uitgekomen.

Bestemmingsplan Landelijk gebied Noord

In oktober 2017 heeft de Raad van State uitspraak gedaan n.a.v. een beroepschrift uit 2016 van de VPC, Natuurmonumenten en de Natuur- en milieufederatie Utrecht (NMU) tegen het bestemmingsplan Landelijk gebied Noord van Stichtse Vecht. Het bestemmingsplan werd vernietigd voor zover het plan bepaalde uitbreidingen bij agrarische bedrijven toestaat. Uitbreidingen zijn nu alleen toegestaan als de ammoniakemissie van het bedrijf niet toeneemt ten opzichte van de situatie zoals die gold op het tijdstip van inwerkingtreding van het nieuwe bestemmingsplan. Er zijn gesprekken geweest tussen de gemeente, LTO, de NMU en de VPC om te bezien of de impasse kan worden doorbroken met planregels. Dat heeft nog niet tot resultaat geleid.

Voorontwerp bestemmingsplan De Vecht

In het voorontwerp bestemmingsplan De Vecht – dat later de toevoeging ‘Ligplaatsen’ kreeg – stelt de gemeente Stichtse Vecht voor een apart bestemmingsplan te maken voor de rivier de Vecht. Tegen twee elementen uit dit plan heeft de VPC fundamentele bezwaren door de Vecht los te zien van zijn omgeving is integrale afweging onmogelijk; het plan richt zich op recreatief medegebruik van de Vecht zonder daarbij de aspecten van natuur, cultuurhistorie en landschap te betrekken. Ook op dit punt is integrale afweging niet mogelijk.

Nu het Restauratieplan voor de Vecht (RPV) met succes is afgerond en de Nieuwe Hollandse Waterlinie werelderfgoed lijkt te worden, lijkt het de VPC een goed initiatief om als vervolg op het RPV een integraal plan voor de Vecht te ontwikkelen waar de belangen op evenwichtige manier tegen elkaar worden afgewogen; een bestemmingsplan is daarvoor naar onze mening niet het juiste instrument. Het ligt voor de hand dat zo’n integrale afweging in de toekomst zal worden ingebed in een Omgevingsplan.

Bestemmingsplan Rondom de Vecht

In het plan Rondom de Vecht wordt een nieuwe systematiek geïntroduceerd om de ruimtelijke eenheid en samenhang binnen het ensemble van de buitenplaats beter vast te leggen en o.a. de hiërarchie tussen hoofdhuus en bij-

Afb. 4. Legakkers in de Vinkeveense plassen. (Foto DroneFlyBennie)

gebouwen vast te leggen. Tegen de achtergrond dat meer dan de helft van de buitenplaatsen over twee of meer eigenaren is verkaveld, ziet de VPC dit als een grote stap in de goede richting. Ook is het goed dat de Maarssense Gouden Bocht in het plan is opgenomen. Ons bezwaar tegen het afscheiden van de Vecht hebben wij hierboven toegelicht. In het plan zijn een aantal ruimtelijke veranderingen opgenomen waartegen wij expliciet bezwaar maakten, zoals de verruiming van de recreatiemogelijkheden op de dam ten zuiden van de Weersloot en het niet opnemen van het wandelpad langs dat water; het meewerken aan verruiming van productiemogelijkheden van de sapperserij Schulp en dat zwaarder laten wegen dan de schade aan de Vechtdijken en het cultuurlandschap. Nu het 'landje van Bohnen' een nieuwe eigenaar heeft gekregen, hebben wij bepleit in het plan voldoende ruimte te laten om daar ook werkelijk een nieuwe buitenplaats te laten ontstaan, die een meerwaarde voor de Vecht kan zijn. En wij vroegen aandacht voor het unieke van de hofstede Op 't Slijk.

Plassengebied Vinkeveen

Het recreatieschap en de gemeente De Ronde Venen hebben in 2017 het plan uitgevoerd om legakkers te verkopen in de verwachting dat de particuliere eigenaren, in tegenstelling tot het recreatieschap, er wél in zullen slagen de legakkers met beschoeiing te behouden. De VPC betreurt dat dit is gebeurd voor er duidelijkheid is over het toekomstige gebruik van de legakkers. De Vinkeveense Plassen hebben een functie in het Nationaal Natuurnetwerk Nederland. Daarover en over de recreatiemogelijkheden wordt nu in het kader van een nieuw bestemmingsplan gepraat.

Buitengebied-West De Ronde Venen

De voorbereidingen voor het nieuwe bestemmingsplan volgen we op de voet. Het lijkt erop dat de landschappelijke en milieubelangen (o.a. grondgebondenheid van de rundveehouderij) zorgvuldig worden gewogen.

Woonarken in de Vecht

In een zienswijze heeft de VPC bezwaar gemaakt tegen het verlenen van een vergunning voor twee woonarken in de kom bij de Eilandseweg 10 (Nederhorst den Berg). Het betreft een landschappelijk kwetsbaar gebied met natuurvriendelijke oevers. Ook is het besluit niet te verklaren tegen de achtergrond dat in het Restauratieplan Vecht hoge bedragen zijn betaald om op vergelijkbare plekken woonschepen uit te kopen.

Vechtologie

Na de eerdere succesvolle, uit 24 onderdelen bestaande, leergang Vechtologie richt de VPC zijn pijlen nu op de cursusprojecten in de kernen langs de Vecht. Wij bieden een verkorte versie aan van vier lezingen over de thema's Ontstaansgeschiedenis van de Vecht, Het Vechtse landschap, Natuur in de Vechtstreek en Bouwen in de Vechtstreek. In 2017 is dit programma uitgevoerd in Loenen en Breukelen. Later volgen Maarssen en Abcoude. Van de mogelijkheid om beleidsmakers en/of geïnteresseerde professionals met maatwerk bij te praten over de kwaliteiten van de Vechtstreek is in 2017 nog geen gebruik gemaakt.

Monumentenaf trek

Monumenteigenaren werden opgeschrikt door het bericht dat de monumentenaf trek zou worden afgeschaft. Deze is een wezenlijke bijdrage gebleken aan de instandhouding van vele monumenten en daarmee de kwaliteit van

de Vechtstreek. Samen met Heemschut, Bewoond Bewaard, Niftarlake en vele andere organisaties en particulieren heeft de VPC hiertegen, naar het lijkt zonder succes, bezwaar gemaakt. Een belangrijke overweging is dat deze fiscale regel het werken met professionele werklieden en daarmee het behoud van vakmanschap bevordert.

Werk aan de Vecht 2017

Werk aan de Vecht bestaat uit vrijwilligers die met het weloverwogen (!) kappen en snoeien van bomen en struiken ervoor zorgen dat de relatie rivier – verkeersweg – wandelweg hier en daar wordt hersteld. De werkgroep ‘Werk aan de Vecht’ had in 2017 32 leden (waarvan acht ‘slapend’). Tezamen leverde deze enthousiaste groep vrijwilligers 1.135 uren werk langs de oevers van de Vecht. Daarmee is, gekapitaliseerd volgens provinciale normen (€22,50 p/u), een bijdrage aan landschapsbeheer geleverd van €25.538. In 2016 leverde Werk aan de Vecht met 1.055 uren een bijdrage van €23.737,50.

De werkplekken waren onder meer Park Gunterstein in Breukelen, Wittensteijn in Vreeland, Vreedendorst in Vreeland, IJsvogelpad/Glashut in Loenen en een terrein van Natuurmonumenten (een oude Vechtdijk) aan de Klompweg in Nigtevecht. Tevens werkten enkele vrijwilligers op twee dagen mee aan de Boomfeestdag van de gemeente Stichtse Vecht.

De provinciale werkdag werd in 2017 gehouden in ’t Burgje te Odijk.

Met de gemeente Wijdmeren is afgesproken dat er in 2018 ook in die gemeente gewerkt zal worden (aan de Hinderdam te Nederhorst den Berg).

De goede samenwerking met de gemeente Stichtse Vecht heeft ertoe geleid dat Werk aan de Vecht in 2017 van de gemeente diverse gereedschappen (twee ladders, vijf zagen en vijf takkenscharen) ontving.

Het overlijden van Hans Dickhoff betekende een groot verlies voor Werk aan de Vecht. Hij was vanaf de oprichting van de groep in 2012 belast met de zorg voor de gereedschappen, een zeer belangrijke taak binnen de groep. Ter nagedachtenis aan Hans heeft de groep een rode treurbeuk geplant in park Gunterstein.

De afsluiting van het seizoen vond plaats in Loenersloot waar het kasteel en het park werden bezocht.

Afb. 5. Vrijwilligers aan het wilgen knotten.

Vrienden van de Vecht 2017

In de aparte stichting 'Vrienden van de Vecht', de steunstichting voor de Vechtplassencommissie, stabiliseert het aantal vrienden rond de 300. Eind 2017 waren er 329 Vrienden van de Vecht die echter nog niet allen de bijdrage (van minimaal € 15,-) hadden betaald. Gedurende 2017 is de vindbaarheid van de aanmeldpagina via www.vecht.nl verbeterd. Het bestuur is zich er van bewust dat de werving van nieuwe Vrienden actiever en via toegankelijker (sociale) media zou moeten gebeuren. Daarvoor zoekt het bestuur ook nieuwe leden om deze uitdaging aan te gaan.

In het kader van het beheer van de fondsen op naam (het Rie de Boois Fonds en het Karel Nagel Fonds) is een bijdrage van € 1.000,- toegezegd voor de uitgave van een boekje n.a.v. het Narratief van Stichtse Vecht. Het boekje is inmiddels verschenen: *De kracht van Stichtse Vecht. Landschap en cultuurhistorie*, Steven de Clercq en Juliette Jonker-Duynstee.

Vanwege het uitblijven van rendement op de spaarrekening heeft het bestuur van de Vrienden van de Vecht besloten circa 90% van het kapitaal van de Fondsen op naam in de verhouding 45:35:20 te beleggen in Certificaten, Fair Share Fund en Cultuurfonds bij de Triodos Bank.

Hoogtepunt van het jaar was ongetwijfeld de Vriendendag op 2 september 2017. Een recordaantal vrienden bezochten kasteel en park Nederhorst voor een bezichtiging en voor drie lezingen. Gastheer Robert Jonker sprak over de geschiedenis van het kasteel, Wim Weijs over de natuur rond het kasteel en Luuc Mur over dreiging en kansen voor het Vecht-erfgoed. Bij die gelegenheid kreeg Wim Weijs de Ton-Stork-Vechten-voor-de-Vecht-penning uitgereikt, als erkenning voor zijn bijdrage aan de verspreiding van de kennis van de natuur in de Vechtstreek.

De penning werd eerder uitgereikt aan Ton Stork, Anthony Lisman, Edward & Sally Munnig Schmidt, Ineke Dukes, Hermine Kalf, Bertus Aversch, Tjebbe de Boer, Hans van Bommel en Juliëtte Jonker-Duijnsteek.

Inhoudsopgave

Ereleden en bestuur	2
Ledenlijst 2018	3
Jaaroverzicht 2018	18
Smirna, een onbekende buitenplaats aan de 's-Gravelandse vaart – Constance de Haas	25
Nijenrode en marine-schilder Jacob Storck (1642- ca.'93) – E. Munnig Schmidt	54
De 12 ^{de} -eeuwse kerk in Nieuwer ter Aa – Juliette Jonker-Duynstee en Ingrid Cleijne	56
Catherina Lintheimer en het buiten Hunthum te Nieuwersluis – E. Munnig Schmidt	65
Uit het tekeningenboekje van Cornelis van Alkemade: Nijenrode – Juliette Jonker-Duynstee	77
Speelhuisjes aan de Vecht – Juliette Jonker-Duynstee	81
Een patriot op kasteel Loenersloot: Andries Jan Strick van Linschoten – Bart Seelemeijer	106
Een 18 ^{de} -eeuwse tabaksdoos uit de Vechtstreek – E. Munnig Schmidt	114
Boekbesprekingen	116
Stichtse Vechtpenning voor Juliette Jonker-Duynstee en Marc Witteman	123
Jaarverslag van de Vechtplassencommissie 2017	125
	141

